

147099

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

TÜRKİYE - TÜRKMENİSTAN İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AZAT RAHMANOV

TEMMUZ - 2004

147099

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

TÜRKİYE - TÜRKMENİSTAN İLİŞKİLERİ

Azat RAHMANOV

Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü’nce

Bilim Uzmanı (Uluslararası İlişkiler)

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez’dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 19.07.2004

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 10.08.2004

Tezin Danışmanı : Doç. Dr. Hayati AKTAŞ

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Fahrettin MÜRTEZAOĞLU

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Gökhan KOÇER

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA

**Temmuz - 2004
TRABZON**

0.SUNUŞ

00. Önsöz

Son yıllarda bilgi ve iletişim sektörlerinde meydana gelen hızlı gelişmeler ve küreselleşme hareketleri toplumları bir birine yakınlaştırmaktadır. Türkiye ile Türkmenistan arasındaki mevcut tarihi, kültürel ve dini bağlar bu yakınlaşmayı daha da artırmaktadır. Bu kapsamda iki ülke arasında çeşitli anlaşmalar imzalanmakta, ilişkiler geliştirilmektedir.

Türkmenistan, Türk Cumhuriyetleri arasında en istikrarlı siyasi yapı ve iş olanaklarına sahip olması Türk yatırımcılarını bu ülkeye çeken en önemli faktörlerdendir. Türkiye'nin artan enerji ihtiyacı göz önüne alındığında Türkmenistan doğal gazının Türkiye ve Avrupa'ya taşınması projesi önem kazanmaktadır.

Türkiye'de gerek yüksek lisans öğrenciliğim ve gerekse bu çalışmanı hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarıma ve aydınlatıcı ve yol gösterici katkılarından dolayı değerli hocam ve danışmanım Doç.Dr.Hayati AKTAŞ ve Doç.Dr. Fahrettin MÜRTEZAOĞLU'na ve yinede her zaman manevi desteğini arkamda hissettiğim değerli hocam Prof.Dr.M.Alaaddin YALÇINKAYA'ya teşekkürlerimi ifade etmeyi bir borç bilirim.

Trabzon, Temmuz 2004

Azat RAHMANOV

01.İçindekiler	<u>Sayfa Nr.</u>
0.SUNUŞ.....	III
00. Önsöz.....	III
01. İçindekiler.....	IV
02. Özet.....	VII
03. Summary.....	VIII
04. Tablolar Listesi.....	IX
GİRİŞ.....	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRKMENİSTAN İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	3-5
--	-----

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKMENİSTAN'IN COĞRAFI KONUMU, DEMOGRAFİK VE SİYASİ YAPISI.....	6-14
20. Coğrafi Konum.....	6
21. Demografik Yapı.....	7
22. Siyasi Yapı.....	8
220. Siyasi Sistem.....	8
221. Muhalefet.....	10
222. Türkmenistan'ın "Daimi Tarafsız" Ülke Statüsünü Kazanma Süreci.....	10
223. Dış Siyaset.....	12

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GENEL EKONOMİK DURUM.....	15-49
30.Genel Ekonomik Yapı.....	15
300.Madenler.....	17
301.Enerji.....	20

302. Tarım ve Hayvancılık.....	22
303. Sanayi.....	27
31. Türkmenistan'da Finansal Sistem.....	29
310. Türkmenistan'da Finansal Kurumlar ve Piyasalar.....	30
311. Bankacılık Sektörünün Gelişimi.....	32
3110. Türkmenistan Merkez Bankası.....	34
3111. Ticari Bankalar.....	35
3112. Bankacılık Sektöründeki Yapısal Reform Çalışmaları.....	39
3113. Bankacılık Sektöründe Yabancı Yatırımlar.....	40
3114. Banka Dışı Finansal Kurumlar.....	41
31140. Sigorta Piyasası.....	41
31141. Türkmenistan Ticaret Borsası.....	42
32. Dış Ticaret.....	43
33. İnşaat.....	47
34. Turizm.....	48
35. Özelleştirme.....	48

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE-TÜRKMENİSTAN SİYASİ, EKONOMİK, KÜLTÜREL VE ASKERİ İLİŞKİLERİ.....	50-77
40. Siyasi İlişkiler.....	50
400 Türkiye Cumhuriyeti ile Türkmenistan Arasında İlişkilerin ve İşbirliğinin Daha da Geliştirilmesine İlişkin Mutabakat zaptı.....	50
401. Türkmenistan ve Türkiye'nin Taraf Olduğu Kanunlar.....	53
41. Ekonomik İlişkiler.....	54
410. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasındaki Teknik, Bilimsel ve Ekonomik İşbirliği Protokolü.....	54
411. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticari ve Ekonomik İşbirliği Konularında Türk-Türkmen Karma Ekonomik Komisyonu Kurulmasına İlişkin Anlaşma.....	54
42. Ticari İlişkiler.....	55

420. Dış Ticaret.....	55
4200. Özel Sektör Temasları.....	59
43. Ekonomik İşbirliği.....	62
430. Sanayi Alanında İşbirliği.....	62
431. Enerji Alanında İşbirliği.....	65
4310. Türkmenistan-Türkiye-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı Projesi.....	66
4311. Hazar-Akdeniz Ham Petrol Boru Hattı Projesi.....	68
4312. Petrol ve Doğal Gaz Arama Faaliyetleri.....	69
4313. Elektrik Enerjisi	70
4314. Madencilik.....	71
44. Kültürel İşbirliği.....	71
45. Çevre Alanında İşbirliği.....	73
450. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması.....	73
46. Deniz Taşımacılığı İşbirliği.....	73
460. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasında Deniz Taşımacılığı Anlaşması.....	73
47. Haberleşme Alanında İşbirliği.....	74
470. Türkiye Cumhuriyeti İle Türkmenistan Hükümeti Arasında Haberleşme Alanında İşbirliği Protokolü.....	74
48. Tıp ve Sağlık Alanında İşbirliği.....	74
480. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ile Türkmenistan Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Arasında, Tıp ve Sağlık Alanında 1991-1995 Yıllarına İlişkin İşbirliği Anlaşması.....	74
49. Eğitim Alanında İşbirliği.....	75
490. Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı ve Türkmenistan Devlet “Senet” Birleşigi Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü.....	75
491. Türkiye Milli Eğitim ve Türkmenistan Bilim Bakanlıkları Arasında İşbirliği Protokolü.....	75
492. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşması.....	76
410. Toplum Emniyeti Konusunda İşbirliği.....	76

4100. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı ile Türkmenistan İçişleri Bakanlığı Arasındaki Suça Karşı Mücadele ve Toplum Emniyeti Konularındaki İşbirliği Hakkında Protokol.....	76
411. Askeri İşbirliği.....	77
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	78-79
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	80-84
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

02. Özet

Bu çalışma, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden Türkmenistan Cumhuriyeti ile ilgili siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, askeri alandaki değişme ve gelişmeler incelemiştir; bu kapsamda Türkiye ile olan ilişkilerin mevcut durumu ve bu ilişkilerin nasıl geliştirilebileceğine yol göstermek amacıyla bu çalışma hazırlanmıştır.

Türkiye ile Türkmenistan arasındaki ilişkiler her geçen gün artmaktadır. Türkmenistan zengin enerji kaynaklarına, tekstil sektöründe ise kaliteli hammadeye sahiptir. Türkmenistan'ın sanayileşmesini tamamlaması için gerekli olan makine, araç ve gereçlerin ve sermaye açığını kapatmak istemesi, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Özellikle, Türkiye ile Türkmenistan arasında ticari olduğu kadar, eğitim ve askeri alanda da ilişkiler artmaktadır ve bu bağlamda eğitim projeleri sürdürülmektedir.

03. Summary

This thesis is prepared to examine changes and developments in economical, sosial, cultural and military fields of Turkmenis; one of the central asian states. In this regard, this thesis discusses the Turkey's recent relations condition with Turkmenistan as well as the ways could help to enchance these relations.

Turkey's relation with Turkmenistan has been progressing day by day. Turkmenistan owns rich enerji resources as well as high quality cotton raw material. Turkmenistan wants to develops its industrial sektor. In this regard this country seeks to over come its needs of machinery, modern equipments, qualified workers and investments in the that sector. This fakt contributes many fold the needs of relations between these two contries are also developing in education and military sectors. The presense of Turkmen students in Turkish universities and military instutions keeps progressing these relations.

04. Tablolar Listesi

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Türkmenistan ile İlgili Genel Ekonomik Göstergeler.....	16
2	GSYİH'nin Sektörel Dağılımı.....	17
3	BDT Ülkelerinde Doğal Gaz Rezervleri ve Üretim Miktarı.....	19
4	Türkmenistan'ın Doğal Gaz ve Petrol Üretimi.....	20
5	Enerji Üretimi ve İhracatı.....	21
6	Tahmin Edilen Enerji Rezervleri.....	22
7	Yıllar İtibarıyla Temel Tarım Ürünleri Üretim Miktarları.....	24
8	Belli Başlı Hayvan Sayısı.....	25
9	Türkmenistan'ın Tarımsal Üretimi ve Hedefleri.....	27
10	Sektörler İtibarıyla Sanayi Üretimi.....	28
11	Sanayi ve Enerji Üretimi.....	29
12	Yıllara Göre İthalat ve İhracatı.....	44
13	1999 Yılı Verilerine Göre Başlıca İhraç ve İthal Ürünlerinin Toplam İthalat ve İhracat İçindeki Payı.....	46
14	İhracat ve İthalat Yaptığı Başlıca Ülkeler.....	46
15	Dış Ticaret Değerleri.....	56
16	1994-1995 Yılları Sektörler İtibarıyla Türkiye'nin Türkmenistan'la ilgili İhraç ve İthal Ürünleri.....	57
17	Eximbank Kredileri.....	58
18	Hibe ve Takas İzinleri.....	61
19	Yıllar İtibarıyla Taahhüt Edilen Doğal Gaz Alım Miktarları.....	67

GİRİŞ

Türkmenistan bağımsızlığını kazandıktan sonra önemli ekonomik ve sosyal problemlerle karşılaşmıştır. Yapılan yapısal reformlar sayesinde önemli ölçüde ilerleme sağlanmıştır. Türkmenistan'da özellikle petrol ve doğal gaz üretimi sanayinin temelini oluşturmaktadır. Türkiye ile Türkmenistan arasında imzalanan anlaşmalarla petrol, maden ve enerji kaynaklarının aranması, çıkarılması ve işletilmesi konusunda mutabakata varılmıştır. Türkmenistan Türk yatırımları daha çok "Joint Venture" şeklinde yapılmaktadır. Çok sayıda Türk firması daha çok inşaat, tekstil, turizm ve eğitim sektöründe yatırım yapmaktadır.

1995-1999 yılları arasında Türkiye'nin Türkmenistan'a ihracatı sürekli artmaktadır. İhracatın büyük bölümü makine sanayi ürünleri, dokumacılık ve gıda ürünlerinden oluşmaktadır. Türkmenistan'dan ithal edilen pamuk 1994-1995 yılları toplam ithalatın %90'ını teşkil etmiştir.

Türkiye bu ülkeye, tüketim alışkanlığı yaratabilirse; baklagiller, unlu mamuller, kuru meyveler, sebzeler ve sigara gibi çok çeşitli ürünler satma potansiyeline sahiptir.

Çalışmamızın birinci bölümünde Türkmenistan'la ilgili genel bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde Türkmenistan'ın tarihi, coğrafi konumu ve siyasi yapısı incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ülkenin genel ekonomik durumu inceleme konusu yapılmıştır.

Dördüncü bölümde Türkmenistan ve Türkiye ilişkileri siyasi, ekonomik, kültürel ve askeri boyutlarıyla incelenmiştir.

Beşinci bölümde ise Türkmenistan ve Türkiye ilişkileri ile ilgili genel bir sonuç değerlendirilmesi yapılmıştır.

EK 1 kısmında ise Türkiye ve Türkmenistan'ın taraf olduğu kanunlar,EK 2 kısmında da Türkiye-Türkmenistan arasında yapılmış olan anlaşma,protokol ve mutabakat zabıtlara yer verilmiştir.En son olarakda Türkiye-Türkmenistan Milli Eğitim Bakanlıkları arasında sürdürülen eğitim projeleri çerçevesinde Türkiyenin çeşitli eğitim kuruluşlarında okuyan Türkmen öğrencilerinin istatistiğı verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.TÜRKMENİSTAN İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Başkent	: Aşkabat
Nüfus	:5.369.400 (2000 yılı)
Nüfus Yoğunluğu	:Ortalama 11 kişi/km ²
Kent Nüfusu	:2.463.500 kişi
Kırsal Bölge Nüfusu	:2.905.900 kişi
Nüfus Artış Oranı	:% 3,3
Doğum Oranı	: 28,88 (1000 kişide)
Ölüm Oranı	: 9,04 (1000 kişide)
Ortalama Yaşam Süresi	: 64,4

Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı: Tarım % 48,3, Sanayi % 12,5, İnşaat % 5,9, Ulaşım ve Haberleşme % 4,9, Ticaret ve Gıda % 6,3, Kamu Hizmetleri % 2,6, Sağlık ve Spor % 4,8, Eğitim, Kültür ve Sanat % 10,4, İlim ve İlim Hizmetleri % 0,3, Yönetim % 1,6, Diğer % 2,4

Etnik yapı:	% 78 Türkmen
	% 9 Özbek
	% 7 Rus

% 2 Kazak

% 1 Tatar

% 3 Diğer (Azeri, Ermeni, Alman, Ukraynalı, Beyazrus, Letonyalı, Moldovalı, Gürcü, Lezgi, Fars, Kürt, Tacik, Rus Yahudisi, Karakalpak, Beluci)

Milli Semboller : Ahal-Teke Atı, Halı Motifi, Pamuk Kozası, Buğday Bağağı

Okur Yazarlık Oranı : % 99

Din :% 88 Sünni Hanefi, % 10 (Doğu) Ortodoks, % 2 Bilinmeyen

Resmi Dil :Türkmençe

Para Birimi :Manat (Resmi Kur:5.200 Manat=1ABD Doları)

Yüzölçümü :488.100 km², (Toplam yüzölçümün 375.000 km²çöldür)

Önemli Şehirleri :Aşabat, Marı (Merv), Türkmenbaşı (Krasnovodsk), Daşoğuz, Türkmenabat (Çarcov), Balkanabat (Nebitdağ), Köhne Ürgenç, Atamurat (Kerki)

Komşuları :Sınırlarının toplam uzunluğu: 3.736 km, (İran: 992 km., Afganistan: 744 km., Özbekistan: 1.621 km., Kazakistan: 379 km.) Ayrıca ülkenin batısında Hazar Denizi'ne 1.786 km. kıyısı vardır.

İklim :Suptropikal çöl

Bağımsızlık Tarihi :27.10.1991

Egemenlik Tarihi :22.08.1991

Türkmenistan Anayasası'nın Kabul Tarihi : 19.05.1992

Üyesi Bulunduğu Önemli Uluslararası Kuruluşlar :CCC, BDT, EBRD, IMF, BM, AGIT, ECE, ESCAP, IBRD, ICAO, IDB, ILO, IMO, INTELSTAT (Kullanıcı), IOC, ISO (Muhabir), ITU, OIC, OSCE, PFP, UNCTAD, UNESCO, UPU, WHO, WMO, WTO, NACC, UNCTAD, ECO, EKTO, FAO.

Ana ürünler	: Pamuk, Meyan Kökü, İpek, Yün, Astragan Kürkü.
Madenler	: Doğalgaz, Petrol, Sülfür, Kaya Tuzu, Kömür, Potasyum
Sanayi	: Petrokimya, Tekstil, Doğalgaz, Gübre, Pencere Camı
Tarım Alanı	: 49.4 Milyon Hektar.40.7 Milyon Hektar Tarıma Elverişli
Demiryolları	: 2.187 km.
Karayolları	: 24.000 km.
Boru Hatları	: 250 km. (işlenmiş petrol), 4.400 km. (doğalgaz).
Elektrik	: 2.480.000 kw (Kapasite)
Kişi Başına Milli Gelir	: GSYİH göre 820 ABD Doları
Aylık Ortalama Ücret	: 600.000-Manat (Su ve Gaz Ücretsiz, Şehiriçi Telefon, Ücretsiz, Elektrik Önemli Ölçüde Ücretsiz)

Siyasi Yapı

Devlet Başkanı	: Saparmurat Atayeviç Niyazov (Türkmenbaşı)
Yönetim Şekli	: Başkanlık Sistemi (http://tika.gov.tr/tur/ulke/index/tr.htm)

İKİNCİ BÖLÜM

2.TÜRKMENİSTAN'IN COĞRAFİ KONUMU, DEMOGRAFİK VE SİYASİ YAPISI

20. Coğrafi Konum

Türkmenistan Cumhuriyeti, 488.100 km² yüzölçümü olan uzunluğu batıdan doğuya 1.100 km., kuzeyden güneye 650 km. olan bir İç Asya ülkesidir. Toplam sınır uzunluğu 5.522 km.'dir. Kuzeyinde Kazakistan ve Özbekistan, batısında Hazar Denizi, güneyinde İran, güneydoğusunda Afganistan bulunmaktadır.

Türkmenistan topoğrafik olarak daha çukur bir arazi üzerinde bulunmaktadır. Ülke topraklarının %84'ü (375.000 km²) çöl ve ülke topraklarının 2/3'ü tek başına Karakum Çölü'dür. İran ile arasında sınır oluşturan ve en yüksek noktası 2942 metreye ulaşan Köpet dağları dışında arazi genelde düz olup, denizden yükseklik 150-300 m. arasındadır. Türkmenistan arazilerinin önemli bir kısmı Köpet dağlarının kuzeyinde yer alan bir graben (çöküntü alanı) üzerinde bulunmaktadır. Ülke toprakları bu çöküntü alanını dolduran başta Amı Derya (Ceyhun) nehri olmak üzere, birçok küçük derelerin getirdiği alüvyonlar üzerinde oluşmuş genç topraklardır. Türkmenistan'ın önemli su kaynakları Amı Derya (Ceyhun) (Türkmenistan'da 997,5 km., 620 mil.), Murgap (353,9 km., 220 mil), Tecen (299,9 km., 186,4 mil), Etrek (139,9 km., 87 mil) nehirleri ve suyunu Amı Derya'dan alan Karakum kanalıdır (yaklaşık 1.200 km.).

Türkmenistan subtropikal çöl iklimi egemendir. Gece ve gündüz arasında büyük ısı farkı görülür. Kış ayları kısa ve soğuk, yaz ayları uzun ve sıcaktır. Bahar ortalarından itibaren ülkede yağış görülmez. Türkmenistan ikliminin genel karakterini okyanuslara uzaklığı ve etrafının yüksek dağlarla çevrilmiş olması belirlemektedir. Sonuçta meteorolojik hareketlerin hem günlük, hem yıllık büyük değişmeler gösterdiği tipik bir

karasal iklim özelliği göstermektedir(http://www.ozturkler.com/data/0006/0006_07_01.htm).

21. Demografik Yapı

1993 yılı itibariyle 4.254.000 olan nüfusun %72'si Türkmen, %28'i ise diğer etnik topluluklardan oluşmaktadır. Türkmenler arasında hızlı nüfus artışı ve tedrici göç nedeniyle son iki yılda ülke nüfusu içinde Rus azınlığın oranı %10'dan %8'e düşmüştür. Ruslar genelde Aşkabat ve diğer büyük şehirlerde ikamet etmektedirler. Ülkede %9 civarında Özbek nüfus vardır. Nüfusun %11'ini de Kazak, Tatar ve diğer halklar oluşturmaktadır. Son yıllarda her yıl 100.000 civarında olan nüfus artışı 1992-93'de ise 400.000'e ulaşmıştır.

Nüfusun yerleşim yerlerine göre dağılımı incelendiğinde, son 15 yılda kır ve kent açısından sayısal büyük bir fark gözlenmemiştir. 1980 yılında nüfusun %48'i şehirlerde yaşarken, %52'si kırsal bölgede yaşamaktaydı. Ancak 1993'de bu oran kentte %45 kırsal bölgede ise %55 olarak tespit edilmiştir. Nüfus içerisinde cinsiyet oranları ise erkek %49 kadın %51'dir.

1992 yılında nüfus beş yıllık yaş bantlarına ayrılıp incelendiğinde, ülke nüfusunun %38'inin 0-14 yaş grubunda toplandığı görülmektedir. Bu durum doğurganlığın yüksek olduğunu göstermektedir. Nüfus artış hızı, bölgeler düzeyinde incelendiğinde en yüksek artışın Aşkabat şehrinde olduğu (%2,41) görülmektedir. Ahal ve Balkan vilayetlerinde nüfus artış hızı düşüktür. Bu duruma yol açan etken, bu vilayetlerin coğrafya ve iklim koşulları açısından yerleşmeye ve yaşamaya pek elverişli olmamasıdır.

Başkenti Aşkabat olan Türkmenistan beş vilayete ayrılmıştır: Ahal, Balkan, Daş Oğuz, Lebap, Marı. Önemli şehirleri Aşkabat, Merv, Türkmenbaşı, Daşoğuz, Türkmenabat, Köhne Ürgenç ve Kerki'dir. Nüfusu 5.369.400 (2000) olan Türkmenistan'da kadın nüfusu erkek nüfusundan fazladır. Nüfusun 2.463.500'ü kentlerde, 2.905.900'i kırsal kesimlerde yaşamaktadır. Nüfus büyüme oranı %3.3'dir.

Okuma yazma oranı %98 olan Türkmenistan'da resim dil Türkmenistan Türkçe si'dir. 10 yıl eğitimin zorunlu olduğu Türkmenistan'da 765 ilk-orta okul, 36 teknik okul, 84 sanat

okulu, 1 üniversite ve buna bağlı 11 fakülte bulunmaktadır. Ayrıca 10 araştırma enstitüsü, 11 araştırma istasyonu ve 11 adet zirai bilimler akademisi mevcuttur(<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/1-2.htm>).

22. Siyasi Yapı

220. Siyasi Sistem

Türkmenistan, demokratik ve laik hukuk devletidir. Devlet idaresi başkanlık hükümeti şeklindedir. 1992 Anayasası'na göre iki kanatlı parlamento vardır: Senato benzeri bir hüviyet arz eden "Halk Maslahatı" (bir kısmı Halkoyuyla seçilen bir kısmı ise atanan 175 koltuğa sahiptir) ve Meclis (üyeleri halkoyuyla beş yıl için seçilen } 50 koltuğa sahiptir) 18 Mayıs 1992 tarihinde Parlamento tarafından oy birliği ile kabul edilen yeni Türkmenistan Anayasası 21 Haziran 1992 tarihinde halkoyuna sunularak onaylanmıştır. Yeni Anayasa Başkanlık sistemini öngörmekte ve Cumhurbaşkanına çok büyük yetkiler tanımaktadır. Cumhurbaşkanı aynı zamanda Bakanlar Kuruluna da başkanlık etmektedir. Cumhurbaşkanı ileride Meclisin onayına sunmak koşulu ile kanun yapmak hakkına da sahiptir. Başbakan Yardımcıları, Bakanlar, Şehir Hakimleri ve Yüksek Mahkeme, Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Cumhurbaşkanı gerekli gördüğü hallerde Meclisi feshetme hakkına sahiptir. Türkmenistan Komünist Partisinin 1991 yılı Aralık ayı içerisinde yapılan 25-ci Kongresinde parti teşkilatının feshine, yerine Türkmenistan Demokratik Partisi'nin kurulmasına, yeni partinin başına Cumhurbaşkanı Türkmenbaşı'nın getirilmesine karar verilmiştir.

Eski SSCB içinde de siyasi açıdan en hareketsiz olan Türkmenistan daha az glasnost ve daha az perestroyka'ya sahip olan ve KP 'si bütün Orta Asya Cumhuriyetleri içerisinde en az değişim geçireniydi. Nitekim bugün de son derece muhafazakar, sosyal ve siyasal bir yapıyı halen devam ettirmektedir. Türkmenistan muhafazakar yapısı, onun Orta Asya'daki son derece farklı karakterinden kaynaklanmaktadır. Türkmenler aslında, politik ve sosyal yaşama egemen son derece yüksek bir kabile yapısı ile esas olarak kırsal bölgelerde yaşarlar ve göçebedirler. Kabile ilişkileri ve bağlılığı, herhangi bir milli bağlılık anlayışından daha önemlidir. Kazakistan ve Kırgızistan'da olduğu gibi, belirli bir kabile, KP'de dahil, siyasi sahnede egemen olma eğilimindedir. Ülkede yedi büyük ve yirmi dört küçük boy

vardır.1917 öncesinde toprak bütünlüğü ve ulusal bütünleşme sağlayamayan Türkmen halkı arasında Sovyet döneminde boylar arası rekabet ve çekişme bilinçli olarak merkezi Sovyet yönetimi tarafından sürekli körüklenmiştir. Türkmenistan Cumhurbaşkanı (ve eski Komünist Partisi Genel Sekreteri) Saparmurat Niyazov'un da bağlı olduğu, Aşgabat çevresinde yoğunlaşan "Teke" boyu ile doğu yöresinde bulunan "Salır" boyu arasındaki siyasi çekişme günümüze kadar gelmiştir. Teke, rekabetli politik yarışın temelini teşkil eden cumhuriyetin yedi büyük kabilesinin en büyük olanıdır ve güç Teke'nin elinde toplanmıştır.

Türkmenistan'da tek siyasi parti mevcut olup: (Türkmenistan Demokratik Partisi), ülke bu partinin de başkanı olan bir devlet başkanı, Saparmurat Niyazov Türkmenbaşı, tarafından yönetilmektedir. Başkan aynı zamanda hükümet başkanlığını da uhdesinde bulundurmaktadır.

Yönetim, tüm alanlarda denetimi elinde tuttuğunu saklamamakta, fakat bunu Türkmen halkının milli özelliklerine sadık kalmanın bir gereği olarak açıklamaktadır. Devlet Başkanı Niyazov, ülkedeki iç siyasi durumla ilgili açıklamasında kendi politikasının Türkmen milli gelenekleri ve halkın mantalitesi üzerine kurulduğunu dile getirmektedir. Bir başka deyişle, Türkmen devleti, kendi modelinin temelini Türkmen milli geleneklerinden aldığını öne sürmektedir.

Bununla beraber, birçok batılı uzmanların beklentilerine karşın Türkmenbaşı, ülkesine rekabet halindeki sosyal sistemlerden hiç birisini yerleştirmemiş, tersine geleneksel İslam, Batılı laik demokrasi, kişisel kült ve tecrübelerden aldığı unsurları kaynaştırarak bir sistem geliştirmiştir. Eski Dışişleri Bakanı Abdi Kuliyeve bu durumu şöyle izah etmektedir: "Geçiş sürecinde, karışıklık ve felaketlerin yaşanabileceği şu günlerde Türkmenlerin tek bir vücut halinde, bir kişinin etrafında toplanması gerekir. Bu kişi hayatını ortaya koyarak, seçtiği yolun güvenli olup olmadığını kontrol eder ve diğerleri de onu izler; yoksa bu cehennemden çıkılamaz." Nitekim, bazı uluslararası kuruluşlar tarafından Türkmenistan totaliter rejimden demokrasiye başarılı bir şekilde geçiş yapan ülke olarak değerlendirilmiştir. Eylül 1999'da Devlet Başkanı Niyazov, Albert Shvizer Dünya Tıp Akademisi tarafından en yüksek ödüle layık görülmesi buna bir örnek oluşturabilir.

221. Muhalefet

Türkmenistan siyasi açıdan, daha önce de bahsedildiği üzere bölgedeki en huzurlu Cumhuriyettir. Başkan Niyazov bu cumhuriyette potansiyel siyasi muhalefeti etkisiz kılmıştır. Başlıca muhalif grup olan ve bir grup entelektüel tarafından kurulan ‘‘Agzybirlik’’ Moskova’dadır. Önceki KP’nin muhalefet grubu, Niyazov’un grubundan daha fazla mesleki siyasi kavgacılar olduğundan güçsüz kalmışlardır.

1997’de Devlet Başkanı Niyazov’un kararıyla Demokrasi ve İnsan Hakları Enstitüsü kuruldu. Kurucuların görüşüne göre, bu Enstitü, ‘‘Batı’nın değerlerinin milli Türkmen değerlerine uyarlanması ve Türkmen demokrasi modelinin teorik temellerini oluşturulması ve insan hakları alanında mevcut durumun iyileştirilmesi’’ amacıyla kurulmuştur.

222. Türkmenistan’ın ‘‘Daimi Tarafsız’’ Ülke Statüsünü Kazanma Süreci

12 Aralık 1995’te kazandığı bu statü, Türkmenistan’ın kendi tercihinin bir ürünüdür. Bu tercihi yaparken komşu devletlerin durumu göz önünde bulundurularak Daimi Tarafsızlığın yanında kendini müdafaa için gerekli askeri birliğe sahip olabilme hakkına da sahip olmuştur. Bu askeri birlik BM tarafından gerek duyulduğu takdirde Barış Gücü operasyonlarına da katılabilecektir.

Türkmenistan Devleti’ne tarafsızlık statüsünün tanınması hemen ve kolayca olmamıştır. Bu statüyü kazanmak için belli bir sürenin geçmesi ve Türkmenistan’ın bu esnada iç ve dış politikasında bazı çabalarda bulunması gerekiyordu.

Hiç kuşkusuz Türkmenistan’da 27 Ekim 1991 tarihinde meclis tarafından ‘‘Türkmenistan’ın Bağımsızlığı ve Devlet Kuruluşu Hakkında’’ki Anayasa’nın kabulü doğal olarak bunun ilk basamağıydı ve anayasanın birinci bölümünde belirtildiği gibi Türkmenistan kendi dış politikasında bağımsızdı; yani dış politikasını kendisi tespit edecek ve kendi topraklarında nükleer, kimyasal, biyolojik vb. kitle imha silahlarını bulundurmuyacaktı. Altı ay sonra ise, Anayasanın altıncı maddesinde ‘‘Türkmenistan kendi dış politikasını uluslararası hukuki normlara bağlı olarak belirleyecektir’’ eklenecekti.

Diğer taraftan, sosyal istikrarsızlığı, güvensizliği ortadan kaldırmak ve toplum için hayati önemi olan siyasi yapıyı pek kısa zamanda belirlemek ve rayına oturtmak için Türkmenbaşı 14 Aralık 1992'de Halk Maslahatı Meclisi'nde "10 Yıl Abadancılık" programını ortaya koymuştur. "10 Yıl Abadancılık" programı, 1992-2002 yılları arasında Türkmenistan'ın sosyo-politik, ekonomik ve aynı zamanda toplumun diğer bütün sosyal alanlarında reform hareketlerini sırasıyla; geçiş, istikrar ve gelişme aşamaları içerisinde faaliyete geçirmeyi hedeflemiştir.

Mayıs 1992'de Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye devletlerin başkanlarının toplantısında Türkmenistan bir kısım BDT üye devletleri arasında oluşturulan. "Ortak Savunma Antlaşması"na, bu antlaşmayı yakın gelecekte Türkmenistan'ın izlemeyi düşündüğü dış politika anlayışına ters bulduğu için imzalamadı.

Türkmenistan dış politikasının tarafsızlık prensiplerine dayanacağını Türkmenbaşı ilk defa 10 Temmuz 1992'de, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) Finlandiya'nın başkenti Helsinki'deki toplantısında gündeme getirmiştir. AGİT üyelerinin liderleri Türkmenbaşı'nın bu fikrine destek vermişlerdir. Endonezya' da Türkmenistan'a bu hususta her türlü desteği vereceğini açıklamış, Türkmenbaşı'nın 18 Mayıs 1995 tarihinde gerçekleştirdiği Rusya ziyaretinde, Rusya bir kez daha Türkmenistan'ın tarafsızlık statüsünü desteklediğini ve bu desteğinin devam edeceğini belirtmiştir. 15 Nisan 1995'teki EKO toplantısında, EKO üyesi devlet başkanları da desteklerini ifade etmişlerdir. Bağlantısızlar Harekatı'nın 20 Ekim 1995'te gerçekleştirdikleri zirvede de Türkmenbaşı, 113 üye devletin desteğini almıştır.

Bağımsızlığını kazandığı andan itibaren izlediği iç ve dış politika sonucunda Türkmenistan, "Daimi Tarafsız Devlet" statüsünü almaya hak kazanmıştır. Türkmenistan, dört yıl içerisinde tarafsızlığın gerektirdiği aşağıdaki şartları yerine getirmiştir:

Ülkede iç istikrar sağlanmıştır. Türkmenistan'da güvenli bir ortam ve asayiş sağlanmış, dört yıl içerisinde toplumsal bir hoşnutsuzluk ve bunun sonucunda meydana gelen bir eylem görülmemiştir. Bu tarafsızlığa giden yolda, Orta Asya gibi bir coğrafyada Türkmenistan adına büyük bir avantaj sağlamıştır.

Güvenli ve gelişmiş bir altyapı oluşturulmuştur. Bu altyapı gün geçtikçe daha da geliştirilmekte ve Aşkabat dışındaki şehirlerde ele çalışmalar başlatılmış bulunmaktadır. Bu konuda Türkmenistan Devleti kısıtlı bütçesine rağmen büyük harcamalar içerisine girmiş, Aşkabat'a uluslararası nitelikte modern bir havaalanı inşa edilmiş (Türkmenbaşı Havaalanı), beş yıldızlı oteller, haberleşme ve ulaşım merkezleri oluşturulmuştur. Bütün bunların neticesinde bugün ülke, çeşitli uluslararası toplantılara ve zirvelere ev sahipliği yapabilecek bir imkana kavuşmuştur.

Türkmenistan, bağımsız bir devlet olarak 1992 yılında BM'ye ve AGİT'e üye olmuştur. Üye devlet olduğu tarihten itibaren Türkmenistan, uluslararası hukuka göre hareket etmeye başlamış ve bölgede her türlü güç kullanımını reddeden, diğer devletlerin içişlerine karışmayan barışçıl bir siyaset izlemiştir.

223. Dış Siyaset

Türkmenbaşı, belli başlı bazı değişikliklerin yapıldığı iç politikanın tersine, dış politikada daha aktif, bağımsız ve tarafsız bir politika izlemiş ve bugün Türkmenistan dış politikasına uluslararası bir saygınlık kazandıran bir sürece imzasını atmıştır. Türkmenbaşı'nın dış politikada ülkesinin milli çıkarlarını her şeyden önde tutan tavrı ve bu konudaki kararlılığı da, ülkesinin iç istikrarının sağlanmasında, kuşkusuz, en büyük temel faktörlerden biri olmuştur.

22 Ağustos 1990'da egemenliğini ilan eden Türkmenistan, 26 Ekim'de yapılan halk oylaması sonucunda halkın büyük çoğunluğunun bağımsızlıktan yana oy kullanmasıyla 27 Ekim 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. 27 Ekim'de 10. toplantısını gerçekleştiren Yüksek Şura, "Türkmenistan'ın Bağımsızlığı ve Devlet Kuruluşunun Esasları Hakkında"ki kanunu kabul ederek bu kanunla, Türkmenistan Devleti'nin milli ve bağımsız bir devlet olduğunu hukuken tescil etmiştir. Türkmenistan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülkeler Türkiye ve arkasından da İran olmuştur.

Türkmenistan'ın Dış Politika öncelikleri, dünyaya açılma çabaları, güvenlik kaygıları, komşularıyla iyi ilişkiler olmak üzere üç ana başlık altında ele alınmaktadır. Türkmenistan'ın dış politikasının en belirgin özelliği, ülkenin dış politikasını da

biçimlendiren Devlet Başkanı Türkmenbaşı'nın çok taraflı yada bölgesel girişimlere karşı mesafeli, hatta dikkatleri çeken soğukkanlı tavrıdır. Türkmenistan hangi alanda olursa olsun, ister güvenlik isterse de ekonomik işbirliği, ve kimden gelirse gelsin, Rusya'ya da diğer Orta Asya cumhuriyetleri, Orta Asya'da bölgesel ölçekli girişimlere çok ihtiyatla yaklaşan devlettir. Bunun başlıca nedenleri arasında küçük devlet olmasının getirdiği zorlukların yanı sıra doğal kaynaklarının zenginliğinden duyduğu endişedir.

Gerek Rusya Federasyonu ve gerekse de diğer Orta Asya Cumhuriyetleri'nden gelen bölgesel girişimlere karşı mesafeli tutum sergileyen Türkmenbaşı'nın bu davranışının temelinde, Türkmenistan'ın jeopolitik konumuyla birlikte Batı'nın yeterince ilgisini çekebilecek potansiyelde zengin doğal kaynaklarına sahip olmasının da etkisi olduğu söylenebilir.

Nitekim, Türkmenbaşı ve diğer Türkmen yetkililerin sıkça dile getirdikleri sözlerinde Türkmenistan'ın sahip olduğu zengin doğalgaz ve petrol yataklarının varlığının rol oynadığı açıktır. 12 Aralık 1995 tarihinde, Birleşmiş Milletler'in (BM) kuruluşunun 50. yıldönümü ve Türkmenistan'ın tarafsızlık statüsü adaylığına yönelik konuşmasında Türkmenistan Devlet Başkanı Saparmurat Niyazov "Daimi tarafsızlık" başvurularıyla ilgili olarak şu önemli gerekçenin altını çizmiştir: "...Bizim bu adımımız Türkmenistan'da ve bölgede barışın sağlanmasına büyük bir katkıda bulunacaktır. Bu mesele bizim için çok önemlidir. Çünkü Türkmenistan, dünyanın çok önemli bir noktasında; doğal kaynakların en zengin bulunduğu bölgelerden birinde yer almaktadır. Bu durum bizim açımızdan "daimi tarafsızlık" siyasetini kaçınılmaz olarak gerektirmektedir. Türkmenistan, coğrafi olarak önemli ve hassas bir konumda bulunduğunu göz önünde bulundurduğu için, uluslararası işbirliklerinde daha dikkatli hareket etmektedir. Bundan dolayı Türkmenistan bugüne kadar tarafsız bir dış politika izlemeye çalışmıştır. Türkmenistan bundan sonra "Daimi Tarafsız" bir ülke olarak dış ve iç politikasını yürütmek istemektedir. Bu hususta teşkilatın, teşkilat başkanının ve devlet başkanlarının onayını rica ediyoruz."

Yalnız, Türkmenistan'ın tarafsızlık statüsünü elde etme çabalarını sadece küresel ölçekteki güç mücadelesinde taraf olmaktan kaçınma ve güvenliğini koruma politikasının bir sonucu olarak yorumlamak eksik olur. Aynı zamanda Türkmenistan, tarafsızlık siyasetiyle bölge güçleriyle olan ilişkilerinde de ekonomik ve siyasi ilişkilerini taraf

gözetmeyerek izlemek niyetini ortaya koymuştur. Özellikle de Türkiye ve İran arasındaki hassas ilişki ve rekabetin Türkmenistan açısından ortaya koyduğu sıkıntıdan kurtulma için tarafsız bir tutum en ideal bir politika olacaktır(ÇİÇEK-KOCA, 2002, s.15).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.GENEL EKONOMİK DURUM

30.Genel Ekonomik Yapı

Türkmenistan, diğer eski Sovyet Cumhuriyetlerine göre SSCB'nin dağılmasından en az etkilenen ülke olmuştur. 1992 ve 1993 yıllarında dünya fiyatlarıyla doğal gaz ihraç edilmesine başlanmasıyla, ülke ekonomisinde ve dış ticaret dengesinde önemli iyileşmeler gözlenmiştir. Bu olumlu gelişmeyle birlikte, 1993-1994 yıllarında Ukrayna'nın ve diğer BDT ülkelerinin gaz borçlarını ödeyememesi Türkmenistan ekonomisinde bir likidite krizi yaratmış, 1993-1995 yılları arasında milli gelir yüzde 30 azalmış ve ekonomiye yüzde 1700'lere varan bir hiperenflasyon ortamı hakim olmuştur (<http://www.tika.gov.tr/tur/ulke/index/tr.htm>).

1996 yılında dış ticaret ve döviz kuru rejiminde bazı reformlar başlatan Türkmen Hükümeti 1997'den itibaren enflasyonu denetim altına alabilmiştir. Ancak 1997'de hem tarımda kötü hasat alınması, hem de Mart 1997'den itibaren Rusya üzerinden BDT ülkelerine gaz verilmesinin durdurulması milli gelirin yüzde 17 oranında azalmasına yol açmıştır.

Tablo: 1
Türkmenistan ile İlgili Genel Ekonomik Göstergeler

Ekonomik Göstergeler	1995	1996	1997	1998	1999(a)	2000 (a)
GSYİH(cari fiyatlarla, milyar manat)	1.072	7.608	9.647	13.241	19.065	24.080
GSYİH (milyar ABD Doları) (b)	2,5	1,9	1,8	2,5	1,1	0,9
GSYİH (satınalma gücüne göre, milyar ABD Doları)	6,7(a)	7,3(a)	6,6(a)	7,0(a)	8,3	10,0
GSYİH % reel büyüme	-8,2	-7,7	-25,9	5,0	16,0(c)	8,0
Tüketici fiyat enflasyonu (%)	1.005,3	992,4	83,4	17,2	24,1(c)	7,0
Cari denge (milyon ABD Doları)	24	2	-580	-935	-851	170
Dış Borç (milyon ABD Doları)	402	751	1.771	2.266	2.500	2.500
Döviz Kuru (resmi kur: ABD Doları)	111	3.258	4.143	4.890	5.200(c)	5.200
Döviz Kuru (serbest piyasa: ABD Doları)	426	3.924	5.256	5.215	17.133	25.710

(a) EIU tahminleri, (b) serbest döviz kuru kullanılarak hesaplanmıştır, (c)Gerçek Değer, (d) CIA tahmini

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, Turkmenistan Country Report, December 2000.

1997-1998 yıllarında Türkmen doğalgaz ihracatının Rusya tarafından engellenmesi ülke dış ticaret ve yatırım işlemlerinin finansmanını zorlaştırmış; pamuk rekoltesinde yaşanan istikrarsızlık da bunlara eklenince ülkenin mali imkanları olumsuz etkilenmiştir. Bu dönemde doğalgaz ihracatından döviz elde edilememesi ile başlayan döviz sıkıntısı,

konvertasyon sorununa sebep olmuş, resmi kur ve piyasada uygulanan karaborsa kur arasındaki farkı giderek büyümeye başlamış ve 1999 yılının ikinci yarısında bu fark yüzde 200'lük oranlarla ifade edilir hale gelmiştir. Hükümetin ihracatı artırma politikalarına ağırlık vermesi sonucunda ülkede elde edilen hammaddelerin işlenip ihraç edilmesi öncelik kazanmıştır. Özellikle tekstil ve petrokimya sektöründe bu konu ile ilgili önemli adımlar atılmıştır.

Ukrayna'ya doğalgaz ihracatının yeniden başlaması ile; 1999 yılının Ocak-Ağustos döneminde gerçekleştirilen ihracat, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 135 artış göstermiş, aynı dönemde ithalattaki artış ise yüzde 9.2'de kalmıştır. Bu olumlu gelişmeler sonucunda cari işlemler açığı 1999 yılında önemli ölçüde azalmıştır.

Tablo: 2

GSYİH'nin Sektörel Dağılımı (toplam %)

	1994	1995	1996	1997	1998 (a)	1999
Tarım	9,0	6,4	6,4	9,5	11,4	26,0
Sanayi	73,2	52,2	62,7	38,6	39,0	32,0
İnşaat	2,2	5,9	11,3	24,0	25,9	11,0
Ulaştırma&Haberleşme	2,5	2,4	4,7	7,5	veri yok	veri yok
Ticaret&Hizmetler	2,5	1,8	1,5	2,2	veri yok	31,0
Stoklar	0,2	0,1	0,1	0,1	veri yok	veri yok

(a) Türkmenistan Hükümeti istatistikleri

Kaynak : IMF, Turkmenistan-Recent Economic Developments,1998; EIU Hesaplamaları

1999 yılının ilk 7 ayında petrol ve sanayi üretimleri yüzde 18 artmıştır. Ülke ekonomisinde yaşanan bu olumlu gelişmeler sonucu milli gelirinin yüzde 10 oranında arttığı tahmin edilmektedir.

300. Madenler

Ülkenin işletilebilen başlıca doğal kaynakları; doğal gaz, sodyum sülfat, krom (Karaboğaz Lagunu), sülfür, kurşun, galyum (Gaurdak Bölgesi), bentonit (Oglanlı Bölgesi), brom, iyod (Çeleken, Nebitdağ) ve petroldür. Eski SSCB'nin en büyük sodyum

sülfat üreticisi olmasına rağmen bu rezervler tükenmiş ve sodyum sülfat tesislerinin faaliyetleri durdurulmuştur. Türkiye ile Türkmenistan arasında imzalanan “Ekonomik ve Ticari İşbirliği Anlaşması”nda petrol, maden ve enerji kaynaklarının aranması, çıkarılması ve işletilmeleri konularında mutabakata varılmıştır (<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/2-2.htm>).

Türkmenistan'ın yeraltı kaynakları arasında çok değişik türde maden yatağı bulunmaktadır (petrol, gaz, kükürt, potasyum, kaya tuzları, baz ve nadir metaller, sülestin tatlı ve maden suları, yapı malzemeleri vb.). Kurşun çinko cevherleşmeleri küçük yataklar ve zuhurlar şeklindedir. Hidrotermal kökenli, çatlak dolgusu-damar tipindeki cevherleşmeler Köytendağ, Gavurdak, Kopetdağ ve Gubadağ'da bulunmaktadır. Küçük bakır yatağı ve minerallaşmaların tabakalı olanları Gavurdak-Köytendağ, damar tipindekiler Kopetdağ, volkanik kayalardakiler Gubadağ yörelerinde bulunmaktadır. Tarkır'da bulunan boksit oluşukları eski kabuğun ayrışmasıyla oluşmuştur. Kopetdağ'da civa-polimetal mineralleşmelerinden oluşan, küçük yatak ve zuhurlarını içeren 12 saha bilinmektedir. Molibden cevherleşmelerine Büyük Balkanlar'da rastlanmaktadır. Sülestin cevherleşmeleri Gavurdak-Köytendağ, Bathız, Orta Karakum yörelerinde jipsli-karbonatlı seriler içinde bulunmaktadır. Bunlardan başka Artık ve Sakırtlin yataklarında, tabakalı sedimanter tipte; paleosen yaşlı dolomitler içinde, hidrotermal-metasomatik sülestin yatakları bulunmaktadır. Bunların rezervleri dünyada önemli bir yere sahiptir.

Petrol: Şimdiye kadar incelenen başlıca petrol yatakları Batı Türkmenistan havzasında yer almaktadır. Türkmenistan'ın petrol-gaz bölgesi Balkan yöresiyle Hazar Denizi'nin güneydoğu kıyıları arasında yer alan akarsu havzasındadır. Burada 19 tane petrol ve gaz yatağı bulunmuştur. Batı Türkmenistan çöküntü havzasının güney yarısında Kızılkum, Buğdaylı, Keymir-Okaram yörelerinde 12 tane petrol ve gaz yatağı bulunmuştur. Yeteri kadar araştırılmamış olan çöküntü havzasının yapılarında yeni petrol yatakları bulunabilir.

Doğal Gaz: Başta Rusya Federasyonu olmak üzere Yeni Türk Cumhuriyetleri ve Ukrayna'da bulunan doğalgaz rezervleri dünya toplam doğal gaz rezervlerinin yaklaşık %40'ını oluşturmaktadır. Bu ülkelerdeki toplam doğal gaz rezervlerinin de yaklaşık %85'i Rusya Federasyonu'nda bulunmaktadır. Yeni Türk Cumhuriyetleri arasında en büyük doğal gaz rezervlerine ve yıllık üretim kapasitesine sahip olan ülke Türkmenistan'dır.

Türkmenistan'daki doğal gaz rezervleri bu bölgedeki toplam rezervlerin %5'ini oluşturmaktadır.

Tablo: 3
BDT Ülkelerinde Doğal Gaz Rezervleri ve Üretim Miktarı

Ülkeler	Rezerv (milyar m ³)	Yıllık Üretim (milyar m ³)
Azerbaycan	110	10
Kazakistan	1700	10
Kırgızistan	5	0.1
Özbekistan	1800	45
Türkmenistan	2700	100
Ukrayna	1000	28
Rusya Federasyonu	47000	607
Toplam	54315	800.1

(a) Türkmenistan Hükümeti istatistikleri

Kaynak : IMF, Turkmenistan-Recent Economic Developments,1998; EIU Hesaplamaları

Şatlık, Sovetabad, Açaye, Naip, Samantepe, Sakar ve Koturtepe bölgelerinde doğal gaz rezervleri bulunmaktadır. Toplam doğal gaz rezervleri yaklaşık 2.700 milyar m³'tür. Yıllık üretim 100 milyar m³ civarındadır. Türkmenistan doğal gazı Sovyet döneminden kalan boru hatlarıyla bölgedeki diğer ülkelere sevk edilmektedir. Doğal gaz ihracatının yanısıra, doğal gaz ve diğer kaynaklardan üretilen yılda 15 milyar Kwh elektriğin de %40'ı diğer Orta Asya ülkelerine ihraç edilmektedir. Türkmenistan'da 1996 yılının ilk altı ayında doğal gaz üretimi 20,18 milyar m³'tür. Bu üretim miktarının 1995 yılının aynı dönemiyle karşılaştırıldığında %39,9 oranında arttığı görülmektedir.

Tablo: 4

Türkmenistan'ın Doğal Gaz ve Petrol Üretimi

	1993	1994	1995	1996		
				Ocak- Mart	Ocak- Haziran	Ocak- Ağustos
Gaz (milyar m ³)	63,5	35,6	34,6	11,39	20,18	24,51
Yıllık değişim %	5,7	-43,9	-2,8	12,7	39,9	25,6
Petrol (mil. Ton)	-	3,4	3,5	1,17	2,00	2,86
Petrol (1.000 varil/gün)	-	65,5	70,2	94,1	80,2	86,0
Yıllık değişim %	-	-	7,2	3,6	-0,8	0,5

Kaynak : BBC, Summary of World Broadcasts, Reuters

301. Enerji

Türkmenistan gerek elektrik üretimi ve gerekse diğer enerji kaynakları açısından zengin bir ülkedir. Ülkedeki elektrik üretimi 4 güç santralinden (Marı Gres, Türkmenbaşı, Nebitdağ ve Büzmeyin) elde edilmektedir. Yıllık üretim 15 milyar Kwh civarında olup, bunun %40'ı diğer Asya ülkelerine ve Afganistan'a ihraç edilmektedir. Marı Gres dışındaki tüm santraller termiktir. Türkmenistan yabancı yatırımlar için cazip bir ülkedir. Ülke tarımı ve sanayiinde uluslararası serbest piyasa ekonomisine uygun etüd-inceleme, araştırma, değerlendirme raporu, altyapıda ve sosyo-ekonomik kurumsal altyapıda yeniden yapılanma, master plan, fizibilite, tatbikat projesi, kesin proje, inşaat, uygulama ve eğitim çalışmalarını başarıp, uluslararası ekonomiye entegrasyon sağladıkça yabancı sermaye girişi hızlanacak, yeni yatırımlarla ve sanayileşmeyle ülke içi enerji talebi artacaktır. Öte yandan Türkmenistan kadar zengin enerji kaynaklarına sahip olmayan diğer komşularının enerji talebi de zamanla büyüyecektir. Bu toplam talep karşısında Türkmenistan elektrik enerjisini artırmaya zorunludur. Aksi takdirde komşularına yaptığı enerji ihracatına son vermek durumunda kalacaktır. Kendisinin bile üretim açığıyla karşı karşıya kalması mümkündür (<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/2-3.htm>).

Türkmenistan'ın acil olarak enerji talep fonksiyonu (iç ve dış), enerji sektörü değerlendirme raporu ve enerji master planlarına ihtiyacı bulunmaktadır. Bu çalışmaların finansmanı Avrupa Bankası enerji ve çevre fonlarından karşılanabilir. Ülke görülebildiği kadarıyla doğal gazla dayalı elektrik üretimi için ithalatçı ülkelerle işbirliğine girmek üzeredir. Ancak, enerji talep projeksiyonu (sanayi ile entegre) değerlendirme raporu, enerji master planı ve fizibilite konularında yeterli bilgi birikimi ve tecrübeden yoksun, elektrik ithalatçısı komşularıyla yapılacak işbirliğinin yetersiz kalma ihtimali bulunmaktadır.

Tablo: 5
Enerji Üretimi ve İhracatı

	1990	1991	1992	1993	1994
Gaz (milyar m³)					
Üretim	87,8	84,7	60,1	65,2	35,6
İhracat (Eski SSCB)	78,7	62,9	41,6	-	-
İhracat (Avrupa)	0,0	12,0	11,2	11,3	-
Elektrik (1.000 kwh)					
Üretim	16,64	14,92	13,14	-	-
Net İhracat	4,96	5,17	4,30	-	-
Petrol (milyon ton)	5,1	5,4	5,2	3,9	3,9
Petrol (gün/varil) ^(a)	102.000	108.000	104.000	78.400	77.400

(a) Economic Intelligence Unit Tahminleri

Kaynak : IMF, Economic Review: Turkmenistan, Middle East Economic Survey

Tablo: 6
Tahmin Edilen Enerji Rezervleri

	1990	1991	1992
Toplam Gaz (milyar m³)	11196,0	11164,2	11173,6
Çıkarılan	2783,0	2751,2	2760,6
Muhtemel rezerv	326,0	326,0	326,0
Rezerv toplamı (tahmin)	8087,0	8087,0	8087,0
Toplam Petrol (milyon ton)	1011,5	1010,2	1009,9
Çıkarılan	212,8	211,5	211,2
Muhtemel rezerv	100,9	100,9	100,9
Rezerv toplamı (tahmin)	697,8	697,8	697,8
Toplam petrol (milyon varil)	7404,2	7394,7	7392,5
Çıkarılan	1557,7	1548,2	1546,0
Muhtemel rezerv	738,6	738,6	738,6
Rezerv toplamı (tahmin)	5107,9	5107,9	5107,9

Kaynak : IMF, Economic Review: Turkmenistan

302. Tarım ve Hayvancılık

Topraklarının önemli bir kısmı çöl olan Türkmenistan'ın en önemli su kaynağı Amuderya Nehridir. Türkmenistan, Özbekistan sınırı boyunca uzanan Amuderya'dan Karakum Kanalı vasıtasıyla faydalanmaktadır. Sulamanın neredeyse %90'ı, bu kanaldan yapılmaktadır. Uzunluğu 1,100 km olan kanal, Türkmenistan tarımı için büyük önem taşımaktadır. Aşgabat şehrinin içme suyu bu kanaldan temin edilmekte, kanal vasıtasıyla 650 bin hektara yakın arazi sulanmaktadır. Ancak zaman içinde dolan kanalların ıslaha ihtiyacı vardır. Bununla birlikte artan tuzluluk oranı da ayrı bir problemdir (<http://www.tika.gov.tr/tur/ulke/index/tr.htm>)

Ülkede sulama yöntemleri etkin olmadığı ve modern makine, araç ve gereç kullanılmadığı için tarım alanında verimlilik düşüktür. Tarım üretiminin büyük bölümü "kollektif çalışma yerleri" anlamına gelen "kolhoz" ve "sovhoz"larda yapılmaktadır. Özel şahısların ellerindeki araziler genelde küçük olduğu için ekonomiye katkıları henüz istenilen noktada değildir. Toprağın, üretim araçlarının ve hayvanların kolhozun malı

olduğu işletme tipinde, elde edilen gelirler, kolhoz üyeleri arasında emeğin niteliğine göre bölüştürülmektedir. Sovhozlar ise, devlet tarım işletmeleridir. Son yıllarda sovhoz ve kolhoz arazilerinin kiraya verilmesine başlanılmıştır. Son yıllarda hükümet tarım sektöründeki reformlara öncelik tanımıştır. Çiftçilere uzun vadeli krediler sağlanmaktadır. Merkez Bankası 1998 yılında çiftçilere gerekli makine, teçhizatı satın alabilmeleri için yaklaşık 73 milyon ABD doları tutarında bir kredi açmıştır.

Türkmenistan'da üretilen başlıca tarım ürünleri; pamuk, arpa, buğday, mısır, çeltik, susam, kavun, karpuz, üzüm, meyan kökü ve doğal ipektir. Türkmenistan, Orta Asya'da Özbekistan'dan sonra ikinci önemli pamuk üreticisidir. Dünya sıralamasında ise ilk 10 ülke arasında bulunan bu ülkenin pamuk üretimi, toplam tarım sektörünün % 70'ini oluşturmakta ve ürünün % 20'si işlenmek üzere diğer Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerine ihraç edilmektedir. Ayrıca pamuk ihracından elde edilen gelir, toplam ihracat gelirinin % 20'sini oluşturmaktadır.

Üretim miktarları açısından bakıldığında pamuğu, tahıllar ve yem bitkileri izlemektedir. Tahıl ürünleri içinde en büyük pay, buğdaya aittir. Pamuk ve buğdayda devlet tarafından yüksek üretim hedeflerinin planlanması, bu ürünleri işleyen sanayi kollarının daha da gelişebileceğini göstermektedir.

Hükümetin tahıl üretiminde uyguladığı "kendi kendine yeterlilik" politikası neticesinde 1993 -1998 yılları arasında tahıl üretimine tahsis edilen toprak yüzölçümü 259 bin hektardan, 650 bin hektara çıkmış ve üretim yüzde 150 artış göstermiştir. Yüksek destekleme fiyatları ve iyi hava koşulları, kendi kendine yeterlilik hedeflerinin tutturulamadığı dört yılı müteakip, 1998 ve 1999 yıllarında büyük tahıl hasatının elde edilmesi sonucunu vermiştir. 1999 tahıl hasadının tohum kalitesini düşüren sarı kurt zararlısından etkilenmiş olması, 2000 yılı hasadının oldukça düşük olması beklentilerine yol açmıştır.

Tahıl üretimi düşük toprak kalitesi, verimsiz sulama sistemleri, elverişsiz iklim ve geniş toprakların tuzlanması sonucunu doğuran yoğun üretimden yıllardır olumsuz etkilenmiştir. Hükümetin su fiyatlarını, su kullanımını rasyonelleştirecek şekilde serbest bırakması halinde, sorunun kısmen de olsa çözümlenebileceği düşünülmektedir.

Gıda üretimi yurtiçi talebi karşılayacak düzeyde olmadığından; tahıl ihtiyacının 2/3'ü, sütün ise % 50'si ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Tarımda üretim düşüşünün en önemli sebebi SSCB döneminden kalan metodların henüz uygulamadan tamamen kaldırılamaması ve özelleştirmenin henüz tamamlanamamış olmasıdır. Buradaki bir başka önemli nokta da, Rusya'dan sağlanan yakıt ve tarımsal makine miktarının eski düzeyin altında kalmasıdır.

Gıda sanayii üretimi içinde et ve mamulleri, un ve mamulleri, süt ve mamulleri üretimleri ilk sıraları almaktadır. Türkmenistan'da gıda sanayii işletmeleri sayısı 1980'den itibaren önemli ölçüde artış göstermiştir. Bunun başlıca nedeni iç piyasada düşük olan gıda sanayii ürünleri talebinin artışı ve ihtiyacın yurt içinden karşılanmasının istenmesidir. Bu durum, özel teşebbüs için gıda sanayiinin önemli bir yatırım alanı olduğuna işaret etmektedir.

Sınırlı ölçüde gerçekleştirilen seracılıkta, üretim teknolojisi yeterince gelişmemiştir. Örtü altı sebzeçiliğini geliştirecek sera imalatı, kurulması ve donanımı önemli bir faaliyet ve yatırım alanı olarak görülmektedir.

Tablo: 7

Yıllar İtibarıyla Temel Tarım Ürünleri Üretim Miktarları (Bin Ton)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Pamuk	1.294,4	435,5	635,2	704,9	1.303,9	1031,0
Buğday	878,7	453,1	706,9	1.229,4	1.510,3	1705,3
Meyve	36,2	23,9	29,9	34,4	42,5	61,3
Sebze	376,4	310	241,2	294,6	299,5	346,5
Et	110,5	111,2	110,5	129,3	132,7	288,0
Süt	727,3	754,8	755,4	765,6	875,8	989,4
Yün	19	18	17,9	18,9	19,8	24,3
Yumurta (milyon adet)	270	273,1	277,1	277,2	312,6	375,6

Kaynak : Türkmenistan İstatistik ve Milli Tahmin Enstitüsü

Diğer ürünler arasında, tıbbi bitkiler önem taşımaktadır. Örneğin; meyan kökünden ilaç üretiminde yararlanmak ve bu konuda işbirliği yapmak mümkün görülmektedir. Buna ek olarak, Türk Özel Sektör firmaları, Türkmenistan tarımında belli zararlı türlerinde gelişmiş

olan biyolojik mücadele uygulamalarıyla ilgili olarak, materyal ve donanım temini konularını işbirliği alanları olarak değerlendirebilirler.

Türkmenistan'da hayvan yetiştiriciliğinin gelişmesini destekleyici, gelişmiş bir sanayinin mevcut olmaması ve karma yem açığının büyük boyutlara ulaşması, hayvancılık sektörünü olumsuz yönde etkilemekte, bu alanda kapsamlı yatırımlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkmenistan'da hayvancılık açısından bakıldığında, koyun ve sığır yetiştiriciliğinin özel bir önemi bulunduğu gözlenmektedir. Ancak genellikle kültür ırklarından oldukları halde sığırların bakım ve besleme noksanlıkları yüzünden hem devlet çiftliklerinde hem de halk elinde düşük verimli oldukları görülmektedir.

Tablo: 8
Belli Başlı Hayvan Sayısı (bin baş)

	1995	1996	1997	1998	1999
Sığır	1.181	1.199	959	950	88
Domuz	128	82	65	55	48
Koyun	6.100	6.150	5.400	5.500	5.650
Keçi	403	424	375	370	375
At	18	17	17	16	16

Kaynak : The Economist Intelligence Unit, Turkmenistan Country Profile, 2000

Ülkede kesime giden hayvanların, karkas ağırlıkları düşüktür. Bu durum, et veriminin düşüklüğünü açıklamaktadır. Elde mevcut hayvan materyali ile, kesif yeme dayalı koyun ve sığır besiciliğinin geliştirilmesi potansiyeli mevcuttur. Tavuk yetiştiriciliğinde etlik piliç üretiminin geliştirilmesi ve ebeveyn düzeyinde yumurta üretimi üzerinde durulmalıdır.

Türkmenistan tarım ve tarıma dayalı sanayii ürünlerinde, ithalatçı bir ülkedir. Halen dış alımların büyük bir bölümü, başta Rusya Federasyonu olmak üzere BDT ülkelerinden yapılmaktadır. Ancak BDT dışı ülkelere yapılan dış alımların giderek artması beklenmektedir. Türkiye bu ülkeye turunçgil meyveleri, tüketim alışkanlığı yaratılabilirse

baklagiller, unlu mamuller, kuru meyveler, meyve-sebze konserveleri, margarin, sigara gibi çok çeşitli ürünleri satma potansiyeline ve deneyimine sahiptir.

Bağımsız Devletler Topluluğu'nun toplam pamuk ekim alanı 1991-1992 yılları arasında 3.005 bin hektardır. Bu alan, dünyada toplam ekilebilir alanların yaklaşık olarak %8,5'idir. Toplam pamuk üretiminde ise 2.491.000 tonluk üretim ile dünya toplam üretiminin %12'si bu ülkelerde gerçekleşmektedir. Pamuk üretiminin oransal dağılımı ise Özbekistan %61, Türkmenistan %17, Tacikistan %10, Kazakistan %4, Kırgızistan %1, Azerbaycan %7 olarak verilebilir. BDT'nin pamuk üretiminin yaklaşık %17'si Türkmenistan'da yapılmaktadır. Pamuğun pazarlanması konusunda Özbekistan'da karşılaşılan güçlükler bu ülkede de mevcuttur. Pamuk ürünleri ve pamuk pazarlama sisteminde devletin hem alıcı hem de satıcı durumunda olması özel sektörün devreye girişini olanaksız kılmaktadır. Devletin bu işlevini özel sektöre devretmesi halinde sistemin çok daha süratli çalışacağı kuşkusuzdur. Pamuk ve pamuk ürünlerinin optimum şartlarda değerlendirilmesi için yeni tesislerin kurulması, mevcut giysi ve kumaş fabrikalarında kullanılan teknolojinin yenilenmesi ve yeni iplik ve havlu üretim fabrikalarının inşası gerekmektedir (<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/2-5.htm>).

1996 yılı Eylül ayı itibariyle 218.489 ton pamuk hasat edilmiştir. Bu miktar, bir önceki yılda aynı dönemde hasat edilen 718.810 ton pamuktan %70 oranında daha düşüktür. Daha da kötüsü bu dönemde hasat edilen pamuğun kalitesi düşük, dolayısıyla ihracata konu olabilmesi oldukça zordur. Pamuk hasatında yaşanan bu kötü durumun en önemli nedenlerinden biri ülke genelinde yaşanan kötü hava koşullarıdır. Bunun yanında, hükümetin uyguladığı kötü tarım politikası tarım ilaçlarının, gübrelerin ve tarımsal makine parçalarının verimsiz bir şekilde dağıtılmasına yol açmıştır. Yeterli sayıda tarımsal ekipmanın olmaması da ürünün elle toplanmasına neden olmuştur. Hasat düşüklüğüne sebep olan bir diğer faktör de devletin izlediği düşük fiyat politikasının üretici üzerinde yeterli teşvik havası yaratamamış olmasıdır (<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/2-5.htm>).

Tablo: 9**Türkmenistan'ın Tarımsal Üretimi ve Hedefleri (1.000 Ton)**

	1995		1996	
	Hedef	Üretim	Hedef	Üretim
Tahıl	1000	850	1150	480
Pamuk	1500	1305	1400	1200 ^(a)

(a) Economic Intelligence Unit'in Tahmini

Kaynak : Reuters, CIS Goskomstat

303.Sanayi

Türkmenistan'da ekonomik sektörler içinde sanayi, önemli bir yere sahiptir. Özellikle petrol ve doğal gaz üretimi sanayiinin temelini oluşturur. Enerji kaynaklarının üretim payının artırılması, inşaat malzemeleri, elektronik ve kimya sanayiinin geniş ölçüde kurulup geliştirilmesi bir ihtiyaçtır. Türkmenistan'da sanayi, tüketici ihtiyaçlarından çok silah ve ağır sanayiye önem verilerek yönlendirilmiş ve kuruluş aşamasında talep yerine merkezi planlama esas alınmıştır (<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/2-6.htm>).

Türkmenistan'ın başlıca sanayi dalları petrol üretimi ve çırçır fabrikalarıdır. Son yıllarda petrol rafinerileri, gaz çıkarılması, kimya sanayi, elektrik sanayi ve makine imalatı ürünleri ile azotlu gübre, halı ve tekstil ürünlerindeki artış ve sanayi sektöründe canlanma gözlenmektedir. Hazar Denizi kıyılarında tuz üretme ve sülfür arama endüstrisi gelişmiştir.

Sanayi sektörü büyük ölçüde, enerji, diğer doğal kaynaklar ve pamuğa dayalıdır. Ülkedeki 61 tekstil fabrikasının üretimi toplam sanayi üretiminin üçte birini teşkil etmektedir. Suni gübre, sülfürik asit, amonyak, deterjan ve diğer kimya tesisleri ile birlikte petrol işleme ve elektrik üretimine yönelik büyük kapasiteli yatırımların sayısı 38'dir. Türkmenabat süperfosfat fabrikası, Kara-Boğaz Göl bölgesinde mirabilite, Gourdak'da sülfür, Çeleken yarımadasında iyot ve bromin fabrikaları vardır.

İstihdam fazlası olan, verimli olmayan, düşük kalite ve standartlarda üretim yapan sanayi kuruluşlarının yeniden yapılanmaları gerekmektedir. Ancak bunun için gerekli olan

rehabilitasyon çalışmalarını ve daha sonraki aşamalarda bunların özelleştirilmesini gerçekleştirecek kadroların eksikliği, müteşebbis bir sınıfın olmaması bu ülkeler için çözümün kısa vadede yabancı kaynaklı olmasını gerektirmektedir. Ülkenin bu durumu nedeniyle tarıma dayalı sanayi ile tarıma girdi sağlayan sanayilerin ülkede gelişimi için büyük potansiyel bulunmaktadır.

Türkmenistan'da petrokimya sanayi oldukça gelişmiştir. Ülkede Türkmenbaşı (Krasnovodsk) ve Türkmenabat olmak üzere iki büyük rafineri bulunmaktadır. Yurtiçinde üretilen petrolü işlemekte olan Türkmenbaşı rafinerisinin kapasitesi 5,5 milyon ton/yıldır. Bu rafineride kullanılan teknoloji oldukça eski olup, verimsiz çalışmaktadır. Diğer rafineri 1991 yılında işlemeye başlamış olup, şu anda yılda 2,2 milyon ton/yıl üretim yapmaktadır ve ithal petrol işlemektedir. Doğal gaz işleyerek polietan üretecek olan bir tesis de yakında işletmeye açılacaktır.

Tablo :10

Sektörler İtibariyle Sanayi Üretimi (1982 yılı sabit fiyatlarıyla milyon Ruble)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Elektrik	225	253	258	269	265	289
Yakıt	1102	1121	1104	1186	899	950
Kimya ve Petrokimya Ürün.	207	191	192	181	126	129
Makine ve Metalurji	246	238	264	283	-	-
Orman ve Ağaç Ürünleri	67	67	63	65	62	58
İnşaat Malzemeleri	300	278	288	305	325	327
Hafif sanayi	1838	1908	2033	2096	2181	2342
Gıda Sanayi	643	686	714	756	765	764
Toplam (Diğerleri Dahil)	4643	4808	4963	5201	4426	4661
% Değişim	3,6	3,6	3,2	4,8	-14,9	5,3

Kaynak : World Bank, Statistical Handbook: States of the Former USSR, 1994

Sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) üretimine yönelik proje üzerine çalışmalar sürmektedir. Türkmenistan Avrupa'ya LNG ihraç etmeyi planlamaktadır. Ülkede çıkarılmakta olan diğer

mineralleri işleyen kimya tesisleri oldukça gelişmiştir. Kimya endüstrisi toplam endüstrinin üçte birini teşkil etmektedir. İnşaat yatırımları, genellikle büyük endüstriyel projelere ve yetersiz altyapı tamamlanması ve modernizasyonuna ilişkindir. Makine endüstrisi, petrol makineleri, pompalar, vantilatör, buldozer ve kablo üzerinde yoğunlaşmıştır. İnşaat faaliyetleri, milli gelirin dörtte birini oluşturmaktadır.

Tablo :11
Sanayi ve Enerji Üretimi, 1996

	Ocak-Mart			Ocak-Haziran		
	Toplam	Yıllık % değişim	%	Toplam	Yıllık % değişim	%
Sanayi Üretimi	-	18,1		-	32,0	
Gaz Üretimi (milyar m ³)	11,37	12,7		20,18	39,9	
Petrol Üretimi (bin varil/gün)	-	-3,6		80,4	-0,8	
Elektrik Üretimi (milyon kwh)	3675	17,0		-	-	

Kaynak : BBC, Summary of World Broadcasts, CIS Goskomstat

31. Türkmenistan'da Finansal Sistem

Türkmenistan'da finansal sektör daha gelişimin ilk basamağındadır ve bankacılık alanında hala bir dizi reformlar etkin bir şekilde devam etmektedir. Devlete ait olan büyük bankalar tarımın gelişmesi için verilen kredileri yönetir ve borç verme kararlarında seyrekte olsa devletin müdahalesini sağlarlar. Sermaye pazarı kurulması çalışmaları yeni başlatılmıştır. Hazine bonolarının adım – adım sayısının artırılması amacıyla ikincil bir pazar programı oluşturulmuştur(ODABAŞ, 2001, s.59).

Diğer geçiş sürecindeki ekonomilerde olduğu gibi Türkmenistan'da da finansal sistemin ayırt edici özellikleri; merkezi planlamadan kalan düzenlemeler ve geçiş döneminin başında alınan kararlardır(ODABAŞ, 2001, s.59). Geçişin ilerlemesi ile bankacılık ve menkul kıymetler piyasası ile ilgili işlemlerin yapılmasında önem arz eden faktörler, özelleştirme, makroekonomik istikrar ve gerekli hukuki düzenlemelerdir.

310. Türkmenistan'da Finansal Kurumlar ve Piyasalar

Kumanda ekonomisinden piyasa ekonomisine geçiş sürecinde etkin işleyen finansal sistemin kurulusu hayati öneme sahiptir. Finansal kurumlar ve piyasalar, fonları için güvenli ve karlı yatırım alanları arayan tasarruflular ile yatırım projeleri için dış finansman kaynakları arayan girişimciler arasında aracılık yaparak tüm piyasa ekonomilerinde kaynak tahsisinde önemli rol oynamaktadırlar. Bununla birlikte finansal kurumlar ve piyasalar, projeleri risk ve getirisine göre sıralar, borçlanarak sağlanan kaynakların nasıl kullanıldığına nezaret eder ve hissedarın karını maksimize etmekte başarısız olan yöneticileri cezalandırır. Finansal kurumlar, özellikle bankalar, piyasa işlemlerinin maliyetlerini önemli ölçüde düşüren parasal ödemelerin yapılmasını sağlarlar. Finansal piyasaların ve kurumların bu görevleri ne kadar etkin yaptığı, ekonominin ne kadar iyi olduğunun göstergesidir.

Geçiş sürecinde olan Türkmenistan, merkezi planlama döneminden bankalar ve sigorta şirketleri, emeklilik ve yatırım fonları, menkul kıymetler borsası gibi merkezi planlamaya dayanan sadece birkaç finansal kurumu ve piyasaları miras almıştır(ODABAŞ, 2001, s.60).

Merkezi otoritenin güdümündeki finansal sistem, çeşitli işletmeler ve sektörler arasında tahsis edilecek kaynaklara dair yetkililerin kararlarını tasnif eden muhasebe mekanizmasının biraz daha fazla geliştirilmiş şeklinden ibarettir. Yetkililerce herhangi bir pazarlanabilir finansal araç çıkarılmadığından piyasa ekonomileri için geçerli, gerçek manada menkul kıymetler borsası mevcut değildir. Müşterek mono bankalar, planlamayla emredilen eylemler doğrultusunda finansmana ilişkin muhasebe talepleri oluşturmak ve kayda almak için oluşturulmuştur. Bankalara yönelik olarak finansal aracılardan görevlerini ifa etmeleri konusunda talep olmadığından dolayı, bu tür görevleri için sınırlı bir kapasite geliştirilmiştir. Muhasebe işlemlerinin doğrudan devlet tarafından kontrol edilmesi sebebiyle finansal işlemlerin tanzime ve denetime gerek kalmamıştır. Bu bakımdan geçiş sürecindeki ekonomilerin ve Türkmenistan'ın en önemli sorunu, daha önce mevcut olmayan bir finansal sistemin kurulmasıdır.

Bu bakımdan oluşum halindeki finansal sistemi kuracak devlet bankalarının miras yoluyla devir alınmasına engel olunması söz konusudur. Bu bankaların portföyünde

verimsiz borçlar ağırlıktadır ve personelin yetenekleri, piyasa ekonomilerinde çalışan finansal kesim personelinden beklenen beklenen yeteneklerin çok altındadır. Eski kurumların bünyesinde etkin işleyen bir finansal sistemin oldukça zor bir süreçtir. Bununla birlikte, merkezi olmayan bankacılık sistemini etkin bir şekilde tanzim etmek için, merkezi planlama ekonomisinden çok küçük bir kapasite devralınmıştır.

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması problemine ilişkin olarak, menkul kıymetler borsası üzerine merkezileşen bir finansal sistemi kurmak suretiyle yeniden yapılanma sürecinin kısaltılabileceği düşüncesi doğru değildir. Bankalar zaten bu konumdadır. Buna ek olarak, bankalar hemen – hemen tüm piyasa ekonomilerindeki gelişmelerin ilk safhalarında finansal kurumlar arasında hakim rolü oynamışlardır. Daha önce planlı ekonomi kurallarını uygulayan sistemlerde, gerekli düzenlemeler ve şirketlerin ve yatırımcıların korunması için kanunlar, aktif ve etkin menkul kıymetler borsasının gelişimi için gerekli ön şartlar yetersizdir. Evrensel bankacılık sistemlerinde bankalar sadece ticari krediler vermekle kalmamakta, hisse senetlerine ve diğer menkul kıymetlere de yatırım yapmaktadır. Bankalar, işletmelere geniş hacimli finans kaynakları sağlar ve finansal sektörde ağırlığını hissettirirler.

Türkmenistan’da finans sektörünün geliştirilmesi, kaçınılmaz şekilde uzun ve zor bir süreçtir. Geçiş sürecinin birinci on yıllık döneminde bu sürecin zorluk derecesi gözlemlenebilir. Ülkenin finans sektörüne baktığımızda kıyaslanabilir gelişme safhalarında olan diğer piyasa ekonomilerindeki duruma göre, bankacılık gelişmekte olup, menkul kıymetler borsası da oluşum aşamasındadır.

Türkmenistan’da, istikrarlı bir piyasa için finansal sistemlerin kurulması, finansal kurumlarda ve piyasalarda oldukça uzun zaman alan marifetleri ve uygulamaları geliştirme zorunluluğu ortaya çıkarmaktadır. İşin başında öğrenme sürecine ilaveten finansal sektörün büyümesini sağlayacak birkaç faktör mevcuttur. Bunlar; merkezi planlama düzenlemelerini ve geçiş sürecinde alınan ilk kararları, ayrıca toplam etkinliği sağlamak amacıyla farklı finansman şekillerinin kombinasyon yollarını, menkul kıymetler ile yapılan işlemlerin kapsamını arttırmaya hizmet eden teknolojiye cari değişiklikleri içerir. Fakat finansal sektörün büyümesini desteklemek için hükümet gerekli düzenlemeleri yapmalı, bilgilerin gizli tutulması ve raporlama talepleri, denetim, muhasebe ve aktif, etkin bankaların menkul

kiymetler borsalarının gelişimini teşvik eden şirket yönetim uygulamalarını sağlamalıdır. Çünkü güçlü finans sistemlerinin kurulması, özel mülkiyet, etkin şirket yönetimi ve iyi yönetilen finansal kurumlar arasında gerçek bir rekabeti gerektirir("Finances of Turkmenistan 1996 – 1997", Turkmenstatpragnost, Statistical Collection, Ashgabat, 1999, s.47).

311. Bankacılık Sektörünün Gelişimi

Türkmenistan'da bankacılık sistemi ile ilgili reform ve ticaret bankaları ağının oluşturulması çalışmalarına 1992 yılında başlamıştır. Bu yıllarda eski sistemin alışkanlıkları terk edilmekle birlikte, bütçe ve bankacılık sistemlerini birbirinden ayırmak için üç dereceli bankacılık sistemi olarak adlandırılan bir sistem geliştirilmiştir. Bu sisteme göre(GANDYMOW, 1999, s.26);

derece – Merkez Bankası

derece – Devlet Bankaları (Dış Ekonomik İlişkiler Bankası, Yatırım Bankası)

derece – Ticaret Bankaları

Ancak, Türkmenistan'ın bankacılık sisteminin gelişmesi için en önemli hareket noktası 01.11.1993 tarihinde Merkez Bankası hakkında, döviz işlemlerinin düzenlenmesi ve ticaret bankaları ve bankacılık faaliyetleri hakkında, ilgili kanunların kabul edilmesi olmuştur(ODABAŞ, 2001, s.62) Bu kanunlarda belirtilen düzenlemelerle birlikte üç dereceli bankacılık sisteminde değişiklik yapılarak iki dereceli bankacılık sistemi kabul edilmiştir(GANDYMOW, 1999, s.27).

Buna göre:

derece – Merkez Bankası

derece – Ticaret Bankaları

Hukuki düzenlemelere göre Merkez Bankası yürütme faaliyetlerinde bağımsızdır ve doğrudan Devlet Başkanına bağlıdır. Aynı zamanda hükümetin danışmanı ve denetim ajanı olarak da faaliyet gösterebilmektedir. Ve yerine getirdiği her türlü faaliyette tüm vergi türlerinden muafır.

Bankacılık sektörü, Türkmenistan Merkez Bankası, Ulusal Tasarruflar Bankası, Dış Ekonomik İlişkiler Bankaları ile özel mülkiyet ve ortaklık mülkiyetinde yada anonim şirket şeklinde yapılandırılmış yaklaşık 20 ticari bankadan oluşmaktadır(ODABAŞ, 2001, s. 63). Ülkenin önemli bankaları eski ihtisaslaşmış bankalardır. Bunlar; uzun dönemli sanayi kredileri veren Investbank, tarım sektörüne hizmet veren Agroprombank, döviz işleri ile ilgilenen Dış Ticaret Bankası, tüm hane halkı mevduatlarını toplayan Milli Tasarruflar Bankası ve esas olarak idarelere, okullara ve hastanelere yönelik hizmet vermek üzere yapılandırılan fakat şu an ticari kredi veren ve bazı devlete ait büyük işletmelerin döviz hesaplarını yürüten Türkmenbank'tan oluşmaktadır(GANDYMOW, 1999, s.27).

Bankacılık sistemi geleneksel kamu sektörleri bankaları şeklindedir ve cari kredilerin $\frac{3}{4}$ devlete ait işletmelere verilmektedir. Örneğin üç büyük devlet bankası tüm bankacılık sektöründeki varlıkların %80'ini kontrol etmektedir. Haziran 1999'da kısa vadeli kredilerin %87'si banka mevduatlarının %57'sini elinde bulunduran devlete ait işletmelere verilmiştir(ODABAŞ, 2001, s. 63) .

Diğer taraftan Türkmenistan'da yabancı yatırımlar hakkındaki kanuna göre, yabancı yatırımcıların Türkmenistan bankalarında mevduat açma hakları vardır. Yabancı yatırımcıların Türkmenistan para birimini ülke içi döviz piyasasında yabancı döviz satın almak için kullanma hakkı vardır. Ülkede yabancı bankalara, onların şubelerine kayıt olduktan ve Türkmenistan Merkez Bankasından lisans aldıktan sonra faaliyet göstermeye izin verilmektedir.

Son yıllarda bankacılık sektöründe, bankacılık faaliyetlerini yürütmede yeni yöntemlerin kullanılması sebebiyle bir farklılaşma süreci yaşanmaktadır. Buna örnek olarak bankaların kredi siyasetini yürütmede planlı ekonomi dönemindeki uygulamaların tersine yeteri kadar bağımsız olmaları, kredi vermede ve diğer işlemleri yapmada merkezi kontrol ile ilişkilerin olmaması gösterilebilir. Bu şekildeki yapılanma bürokrasiyi engellemekte ve bankacılık faaliyetlerinin aksaksız yürütülmesine yardımcı olmaktadır.

Serbest piyasa sistemine geçme çabalarıyla birlikte bankaların sadece ihtisas kollarında kredi vermeleri anlayışından vazgeçilmiş, her bankanın her işlemi yapabilmesi esası uygulamaya konmuştur. Buna rağmen dış ilişkiler genellikle Dış Ekonomik İlişkiler

Bankası üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu düzenleme ile bankaların 12 tanesi genel işlemler konusunda lisanslıdır(ÇARIYEWA, 2000, s.14).

Bu düzenlemeyle ticari bankaların esas görevi, finansal kaynakları kabul etmek, onları en makul şekliyle ekonomiye kanalize etmek ve mevcut şartlar dahilinde geri ödenmesini sağlamak olarak belirlenmiştir.

Fakat son dönemde bankaların çoğu rekabetin ortaya çıkması ile sadece spesifik bir ekonomik yada seçilmiş kamu işletmelerinin finansmanı ile meşgul olmaktadır. Örneğin Dayhanbank tarımsal sektörün finansmanı, Dış Ekonomik İlişkiler bankası, eski Sovyet topraklarındaki ülkelerle olan dış ticaret işlerini ve yurt dışından alınan ödünçlerin takibini, Sberbank ise hane halkının mevduatlarını toplamak işlerini yerine getirmektedir.

Türkmenistan'da bankacılık kanunlarının bazı maddelerinde ve bazı tüzüklerde gelişmiş ülkelerde son yıllık periyotta ortaya çıkan gelişmeler dikkate alınmamıştır diyebiliriz. Bu bakımdan yeni gelişmeler ışığında söz konusu kanunlarda bazı düzeltmeler yapılması gerekmektedir.

3110. Türkmenistan Merkez Bankası

Türkmenistan Merkez Bankası organizasyonu ve dış ilişkileri bakımından oldukça gelişmiştir. Dünyanın çeşitli ülkelerindeki birçok bankayla kurulan muhabirlik ilişkileri bunu göstermektedir. Merkez Bankasının görevleri arasında; para politikasının belirlenmesi ve yürütülmesi, faiz oranlarının, döviz kurunun ve öncelikli sektörlerle verilecek teşviklerin belirlenmesi yer almaktadır. Banka aynı zamanda sistemin kontrolü ve denetimi ile yükümlüdür.

Türkmenistan Merkez Bankasının üstlendiği fonksiyonlar(DURDIYEW, 2000, s.2):

- Para ve kredi politikalarını hazırlamak, yönetmek ve denetlemek
- Döviz politikalarını hazırlamak ve gerçekleştirilmesine katılmak, döviz kontrolünü yapmak, döviz alış – satış kurunu belirlemek

-Lisansları vermek, bankaları ve bankacılık sistemini kontrol etmek

- Devletin uluslararası ihtiyatlarını saklamak
- Cari hesap işlemlerinde etkin işleyen bir sistem kurmak
- İlgili kanuna göre Türkmenistan Merkez Bankası'nda mevduatları olan bankalar, Merkez Bankası'nın vereceği izne bağlı olarak diğer bankalara kredi verebilirler.
- Merkez Bankası ticari bankalara lisans verebilir, lisans verdiği bankaların faaliyetlerini kontrol etmekle yükümlüdür ve söz konusu faaliyetlerin sonuçlarından sorumludur.

1993 yılında yürürlüğe konulan ilgili kanunlarda Merkez Bankası'ndan farklı olarak, ticaret bankaları için çeşitli mülkiyet tipleri belirlenmiştir. Ticaret bankalarının faaliyetleri "Ticaret Bankaları ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkındaki" kanun, Türkmenistan'ın diğer kanunları, bankaların tüzükleri ve Türkmenistan Merkez Bankası'nın düzenlemeleri ile düzenlenmiştir.

Merkez Bankası'nın bağımsız bir para politikası izleme, ülkenin döviz rezervlerini yönetme, kredi tahsisini kontrol, rezerv ihtiyaçları ve temel para politikası araçları olarak hizmet eden yeniden finansman politikası, yakın zamana kadar sınırlandırılmıştır(ODABAŞ, 2001, s. 65).

Bankaların Merkez Bankası kredilerini kullanma düzeyi Ekonomi ve Finans Bakanlığı tarafından belirlenmektedir. Bu bakanlık faiz oranlarını belirlemekte, bankalar kredi danışmanlığı hizmeti vermektedir. Türkmenistan'da ticari bankaların çalışabilme ve döviz tutma yetkisi ancak Merkez Bankası lisansı ile mümkün olabilmektedir.

3111. Ticari Bankalar

"Ticaret Bankaları ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkındaki" kanuna göre, ticaret bankalarına kredi siyasetini yürütme konusunda tam bağımsızlık verilmiştir. Merkez Bankası'ndan farklı olarak ticaret bankalarının para ve kredi emisyonunu belirleme konusunda yetkileri yoktur. Diğer taraftan verecekleri krediler de sahip oldukları reel fonlarla sınırlandırılmıştır.

Söz konusu kanunda ticaret bankası kavramı hakkında, biri geniş, diğeri dar olmak üzere iki farklı tanımlama kullanılmıştır. Geniş anlamda: bu bankalar ticaret temeline

dayalı olarak faaliyet gösteren bankalar olarak tanımlanmıştır. Dar anlamda ise, devlete dahil olmayan kurumlar tarafından oluşturulan bankalar diye tanımlanmıştır. Bu çalışmada geniş anlamda belirtilen tanımı kullanılmıştır.

İlgili kanunlarda ticaret bankaları aşağıdaki gibi bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur(GANDYMOW, 1997, s. 31);

1. Ortaklık yapısına göre ;

- a – Devlet Ticaret bankaları
- b – Nakit temeline dayanan bankalar
- c – Yabancı bankaların şubeleri
- d – Yabancı sermayesi çekilen bankalar

2. Mülkiyet türüne göre;

- a – Devlet bankaları
- b – Özel bankalar
- c – Devlet – ticaret bankaları

3. Hizmet verme amacına ve hizmet konularına göre;

- a – Bölge bankaları
- b – Belirli ekonomi dallarına hizmet sunan bankalar
- c – Çeşitli alanlardaki devlet kurumlarına hizmet sunan bankalar

“Ticaret Bankaları ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkındaki” kanuna göre ticaret bankaları devletin borçlarından sorumlu değildir. Buna karşılık devlet de bankaların borçlarından sorumlu değildir. Ancak Türkmenistan’ın diğer kanuni düzenlemelerinde durumlar veya devletin yada bankanın kendi üzerine sorumluluk almaları durumları buna dahil değildir.

Türkmenistan’ın ticari bankaları kendi faaliyetlerini Merkez Bankası’nın verdiği lisansa dayalı olarak yapmaktadır. Bankaların ana sermayesi tüzel ve özel kişilerin fonlarından , pay ödeneklerinden, hisse senetleri ve diğer kıymetli evrakları çıkarmak yoluyla oluşmaktadır. Özel ve tüzel kişiler, ticaret bankalarının kurucuları ve hissedarları olabilirler. Kurucuların ve hissedarların katılma payının ana sermayenin %35’den fazla olmaması gerekir.

Bankalar, yabancı paralardaki gelirlerden döviz fonlarını oluşturabilirler ve onları Türkmenistan'da veya yabancı devletlerde bankacılık faaliyetlerini, yatırımları geliştirmek için kanunlarda belirtilen şekilde kullanabilirler.

-Türkmenistan kanunlarına göre ticari bankalar aşağıda belirtilen konularda faaliyetlerde bulunabilirler(GANDYMOW, 1997, s. 22);

-Müşteriler, muhabir bankalar ve yabancılar için mevduat hesaplarını açmak ve yürütmek

-Müşterilerin, muhabir bankaların isteğiyle hesaplaşmaları yapmak ve onlara kasa hizmetini sunmak

-Mevduatları çekmek ve borçlular ile anlaşarak krediler vermek

-Sahiplerinin isteğiyle ve bankanın kendi fonları ile büyüme sermaye yatırımlarını kapitalize etmek

-Hisse senetlerini ve diğer kıymetli evrakları çıkarmak, kendi hesabına, müşteri fonları hesabına kıymetli evrakları almak, satmak ve saklamak ve onları kullanarak, kanun tarafından yasaklanmamış işlemleri gerçekleştirmek

-Üçüncü şahıslar için kefalet, ipotek gibi ve diğer şekillerdeki borçlanmalara girmek

-Mal gönderme ve hizmet verme anlaşmasından doğan taleplere hukuk edinmek, taleplere yerine getirme riskini üzerine almak ve o taleplerin faktoringini yapmak

-Özel ve tüzel kişilerden, yabancı özel ve tüzel kişiler de dahil, döviz satın almak ve satmak

-Ülke içinde ve dışında, Merkez Bankası'nın izniyle kıymetli madenleri, taşları ve onlardan yapılmış mamulleri kabul etmek ve saklamak

-Tröst işlemlerini yapmak, bankacılık konusunda danışmanlık hizmetini sunmak

Bankanın kredi fonlarının hesabına ulaştırma araçlarını ve başka varlıkları, araçları (kira vermek şartıyla) satın almak (leasing işlemlerini yapmak)

Kanunlara göre duran varlıklarla ilgili ipotek işlemlerini ve diğer işlemleri yapmak

Şu faaliyetler ise yasaklanmıştır;

- Bankaların maddi mamul ve varlıkları satmak konusunda işler yürütmesi
- Döviz, kredi, proje işlemleri ve bankacılık işlemleri için kefalet verme ile ilgili sigorta işlemleri dışında başka sigorta türleri ile uğraşmak

Diğer taraftan ticari bankalar Türkmenistan Merkez Bankası tarafından belirlenmiş aşağıdaki normları ve üst sınırları yerine getirmek zorundadır(GANDYMOW, 1997, s. 34);

- Ana sermayenin kanunda belirlenen en az miktarı
- Sermayenin aktiflere oranı ile risk dikkate alınarak, ölçülmüş oran ile belirlenmiş miktardaki yeterlilik
- Bir kreditora verilecek kredinin üst sınırı
- Likit aktiflerin borç senetlerine oranı ile belirlenen likidite durumu

Türkmenistan'da faaliyet gösteren bankalarda sigortalandırmanın, ihtiyat fonlarının ve diğer zaruri fonların bulundurulması zaruridir. Ticari bankalar ve bankacılık faaliyeti hakkındaki kanuna göre Türkmenistan'ın ticari bankalarının hepsi ve diğer banka tasarrufları çekmede hukuki yetkiye haizdir. Türkmenistan vatandaşları, diğer devletlerin vatandaşları ve vatandaşlığı olmayanlar da bankada mevduat hesabı açtırabilirler. Her bir banka halkın tasarruflarını çekmenin ve onu müşterinin ilk talebine göre geri vermenin şartlarını kendisi belirleyebilir. Ancak bankalar ana sermayelerinden daha fazla tasarruf toplayamazlar. Bununla birlikte, Türkmenistan Merkez Bankası tarafından belirlenmiş şekliyle, müşterilerinin tasarruflarını sigorta etmek için bankalar arası fonları oluşturmak zorundadırlar(GANDYMOW, 1997, s. 19).

Devlet hane halkının Türkmenistan Tasarruflar Bankası'na vermiş oldukları tasarrufların korunmasını ve müşterilerin ilk talebinde geri ödenmesi güvence altına almıştır. Türkmenistan kanunları, anlaşmaya dayalı olarak ticari bankalar ve diğer bankalara, mevduatlar, krediler şeklinde birbirinin fonlarını çekmeye ve kendi tüzüklerinde dikkate alınan bankalar arası işlemleri gerçekleştirmeye imkan vermektedir. Müşterilere kredi vermek ve üstlenmiş oldukları borçları yerine getirmek için gerekli olan fonlar yeterli

olmadığı takdirde, ticari bankalar ve diğer bankalar kredi almak için Türkmenistan Merkez Bankası'na başvurabilirler.

Bankaların, kredilerin zamanında geri ödenmesini güvence altına almak için rehin isteme, rehinelik talebinde bulunma ve diğer borç senetlerini kabul etme yetkisi vardır. Bankaların, rehinsiz kredi vermeye, bankaya rehine verilmiş varlıkları mahkemeye başvurmadan satmaya da yetkileri vardır.

1993 yılında kabul edilen "Türkmenistan'ın Kıymetli Evraklar ve Finansal Borsalar Hakkındaki Tüzük"e göre, kıymetli evraklar piyasasında yatırımcı kurumların yerine getirdikleri işlemlerin bir kısmını ticari bankalar da yerine getirebilirler. Şimdi kullanılmakta olan tüzüğe göre, kıymetli evrakların yatırımcı kurumlar tarafından satılması ve satın alınması yatırımcı kurumların ve bu işlere aracılığının piyasa şartlarında yapılması zaruridir. Hisse senetlerinin fiyatı Türkmenistan'ın para biriminde belirlenmektedir.

1 Ocak 1999'dan bugüne kadar ticaret bankalarının sayısı, ortak kredi kuraları çerçevesinde Dayhanbank ile işbirliği içersinde çalışmak üzere 67'den 13'e indirilmiştir(ODABAŞ, 2001, s. 69). Mayıs 2001 tarihi itibariyle Türkmenistan'da faaliyet gösteren bankalar şu şekildedir: Yeniden düzenlenen 13 bankanın 5 tanesi devlete ait; Dış Ekonomik İlişkiler Bankası, Sberbank (tasarruf bankası), Türkmenistan Bank, Investbank ve Dayhanbank. 4 tanesi anonim şirket şeklinde ticari bankalar; Senagat Bank, Garaşsızlık Bank, Obabank ve Uluslar arası Yeniden Yapılanma, Gelişme ve Türkmenistan'da Girişimciliği Destekleme Bankası'dır. Diğer iki banka yabancı ortaklı bankalardır ve yabancı bankalar iki branşta faaliyet göstermektedirler.

3112. Bankacılık Sektöründeki Yapısal Reform Çalışmaları

Bankacılık sisteminde 1993 yılı ortalarına rastlayan dönemde önemli reformlar başlatılmıştır. Kredi politikaları ve denetim konuları üzerinde önemle durulmuştur. Ağustos 1993'ten sonra kademeli olarak ilerleme sağlanmış, yeniden finanslama oranı yükseltilmiş ve rezerv ihtiyaçları güçlendirilmiştir. Ekim 1993'te yeniden yapılanma çalışmaları doğrultusunda Ticaret Bankaları Kanunu ve Merkez Bankası Patentli meclis

tarafından kabul edilmiştir. Bununla birlikte, reform süreci hem Şubat 1994 hem de Şubat 1995'teki olumsuz gelişmelerden oldukça etlenmiştir(ODABAŞ, 2001, s.70)

Bütçe kısıtlamaları ve tüketicilerin sübvansiyonu için gerekli politik ihtiyaçlar, hükümeti, ticaret bankalarının devlet teşebbüslerine önemli miktarlarda kredi sağlamasına ilişkin bir takım kararlar almaya yöneltmiştir.

Diğer taraftan bankacılık sektörünün denetimi Dünya Bankası ve IMF'in desteğiyle güçlendirilmiştir. Bununla birlikte bankacılık sektörü bir olarak az gelişmiştir diyebiliriz. Uluslar arası Denetim Standartları gereklerini yerine getiren sadece bir banka vardır; Dış Ekonomik Faaliyetler Bankası. Yeniden yapılanmanın bir parçası olarak tüm bankalar 2000 yılının başı itibariyle minimum bir milyon dolarlık kapitalizasyon seviyesine ulaşmıştır(ODABAŞ, 2001, s.70). Bu bankaların EBRD ve Türkmenistan Merkez Bankası işbirliği ile Uluslar arası Denetim Standartlarına göre denetimi konusunda çalışmalar yapılmaktadır.

3113. Bankacılık Sektöründe Yabancı Yatırımlar

1993 yılında T.C. Ziraat Bankası ile Türkmenistan Dayhanbank ortaklığında Türkmen – Türk Anonim Ticaret Bankası kurulmuştur. Bankanın yabancı döviz işlemleri ve yabancı para işlemlerinde manatı dövize çevirebilme lisansı da Türkmenistan Merkez Bankası tarafından tasdik edilmiştir. Aynı zamanda Türkiye'deki banka şubeleri ile Amerika'nın Chase Manhattan, Citibank ve Bank of Amerikan International gibi bazı büyük bankalarıyla muhabir banka ilişkileri vardır.

Rusya – Türkmenistan Anonim Rossiskiy Kredit Bank Türkmenistan Şubesi 1995 yılında hizmete açılan bir başka yabancı bankadır. Bu banka döviz işlemlerinde, menkul kıymet pazarı, kanunlar, vergilendirme ve gümrük düzenlemeleri konularında danışmanlık hizmetleri vermektedir. Söz konusu banka aynı zamanda ortaklarına ihracat – ithalat işlemleri ve iş anlaşmaları için karşı taraf hakkında bazı bilgileri (finansal güvenilirlikleri gibi) sağlar ve Türkmen müşterilerini Rusya'da ve bölgede temsil eder. Aynı zamanda bu bankanın sorumluluğunda manat ve döviz kullanımında Rusya ve diğer BDT ülkelerinde kullanılmak üzere akıllı kart uygulaması başlatılmıştır. Son zamanlarda Rossiskiy Kredit

Bank, Batı Birliği Ödeme sistemi ile çalışan ve dünyadaki 145 ülkeye dolaysız para transferi yapabilen Türkmenistan'daki tek bankadır(ODABAŞ, 2001, s.71).

Bir başka yabancı bankada Mayıs 1996'da faaliyetlerine başlayan Pakistan Milli Bankasıdır. Bu banka çek hesapları, yabancı para konvertesi, kredi mektupları ve yabancı döviz hesaplarında faiz işlemleri gibi çeşitli şekillerde hizmetler sunmaktadır. Son olarak Aşkabat'ta Deutche Bank açılmıştır, ancak bu banka ticari banka işlemlerinde hizmet sunmamaktadır. Türkmen devletiyle yapılan anlaşmaya göre bankanın hizmet alanı sigortacılık, yatırım projelerinin finansmanı, danışmanlık hizmetleri, bankacılık sektöründe hizmet verecek olan görevlilerin eğitim programları olarak belirlenmiştir.

3114. Banka Dışı Finansal Kurumlar

Türkmenistan'da şu anda borsa yada sermaye piyasası olmamakla birlikte gelecekte bu kurumların ekonomik yapı içerisinde işler hale gelebilmeleri için hukuki düzenlemelerle ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Ne banka dışı finansal kurumlar ne de ticareti yapılabilir yada pazarlanabilir finansal araçlar vardır. Fakat sigortacılık faaliyetlerinden söz edilebilir. Bununla birlikte devlet hisse senetleri pazarı 1994 yılında kurulmuş ve küçük çaplı işlemler yapılmaya başlanmıştır(ODABAŞ, 2001, s.70). Ticareti yapılamaz üç aylık hazine bonoları bu anlamda kullanılmıştır. Fakat oranlar ve koşullar Ekonomi ve Finans Bakanlığı tarafından belirlenmiştir ve ikincil Pazar oluşturulmamıştır. Bundan dolayı hazine bonoları para politikasında rol oynamamıştır. Banka dışı finansal kurum olarak finans piyasasında faaliyette bulunan 1'i devlete 6'sı özel kesime ait 7 sigorta şirketi vardır(GANDYMOW, 1997, s. 37).

31140. Sigorta Piyasası

Ekonomik reformlar, finansal piyasayla ilişkili olan sigorta sektöründe de reform yapmayı gerektirmiştir. Yabancı ve yerli şirketlerin yüksek orandaki risklerini minimuma düşürmek amacıyla sigorta sektörüne önem verilmiştir. Sigorta sektörünün gelişimi Türkmenistan'daki yatırımcıların ve kurumların güvenliğinin sağlanması için gerçekleştirilmiştir. Örneğin bu amaçla, bütün sigorta fonlarında halka, kurumlara ve hisse sahiplerine hizmetin büyüklüğü gibi ölçüler dikkate alınmıştır.

1992 – 1996 yılları arasında Türkmenistan'daki sigorta piyasası analiz edildiğinde sigorta sektörünün ekonomideki önemli sektörlere para ve kredi politikalarının uygulanmasında kolaylık sağladığı görülür. Sigorta piyasasında biri kamuya ait olmak üzere toplam 7 sigorta şirketi mevcuttur. Bu şirketlerin beş tanesi yabancı şirketlerin ortaklığı ile kurulmuştur. 1997 yılı sonu itibariyle 740 kişi bu şirketlerde istihdam edilmektedir. Sigorta piyasası işletmeleri, kurumları ve halkı da kapsayarak ilerleme kaydetmektedir (IŞIK, 2001, s. 44).

Sigorta anlaşmalarının çoğu hayat sigortasını da içeren kişisel sigortalara aittir. 1996 yılında gerçekleşen toplam prim miktarı 10.4 milyar manat'tır. Bu miktar 1995 yılında gerçekleşen rakamdan 13 kat daha fazladır. 1996 yılındaki maksimum prim miktarı GSMH 0.17'lik bir yüzdesine tekabül etmiştir. Bu rakamın uluslararası standartlar dikkate alındığında (3.12'lik bir yüzdeye sahip) çok düşük olduğu görülmektedir. Bunun sebebi müşterilerin ihtiyaçlarının tam manasıyla karşılanamamasıdır. 1995 yılında ise gerçekleşen toplam prim miktarı GSMH %0.12'sini oluşturmaktadır.

Son yıllarda, hizmet primlerinde geçen yılın fiyatında sabit kaldı. Günümüzdeki gelişme aşamasında ulusal sigorta örgütleri mali kaynak yetersizliği, piyasa şartlarında iş tecrübesizliği, uluslararası seviyede uzman yetersizliği nedeniyle yabancı sigorta örgütleriyle rekabet edememektedir. Sigortacılık Türkmenistan ekonomisinde yeni bir alanı teşkil etmektedir. Buna rağmen, sigorta şirketleri kurulmakta ulusal sigorta şirketlerinin gelişimi için çalışmakta ve ödeme kabiliyetini yükseltmektedir. Bu, yatırımcılar karlarını korumak, sigorta hizmetlerinin geniş bir alana yayılması bu alana bütçeden yapılacak harcamalarla düşüşe sebebiyet vermek için iyi bir temel oluşturmuştur.

31141. Türkmenistan Ticaret Borsası

Türkmenistan kanunlarına göre, ülkeye ithal edilen ve ülkeden ihraç edilen her türlü mal, ulusal ticaret borsası olarak adlandırılacak Türkmenistan Harın Çiğ Mal Borsası'nın onayından geçmek zorundadır. Bu borsada, ya doğrudan açık arttırma ile ithalat ve ihracat işlemleri yapılmakta yada ithalat ve ihracata konu olan sözleşmeler onaydan geçmektedir. Haftada üç gün (Pazartesi, Çarşamba, Cuma) borsada açık arttırma

ile mal alış ve satışları yapılmaktadır. Devlet satışa çıkardığı mallarına da bu Borsa aracılığı ile satmaktadır(OK-AYDOS, 1998, s.31).

Söz konusu borsaya ithalat ve ihracat sözleşmelerinin onayı için yapılan başvurularda malın miktarı ve fiyatı açıkça belirtilmeli, ayrıca ödeme ve teslimat ile ilgili bilgilere yer verilmelidir. Bununla birlikte ayrıca, ürün kalite sertifikasının da sözleşmenin onayı için borsaya sunulması gerekmektedir.

Türkmenistan Ticaret Borsası ithal ve ihraç edilen malların fiyat uygunluklarını tetkik etmekle yükümlü olup, hükümet bu yolla ithalat ve ihracatı fiyat ve miktar olarak denetim altında tutmaktadır. Borsa işlemleri sırasında alıcı ve satıcıdan %4 oranında harç alınmaktadır.

32. Dış Ticaret

Türkmenistan'ın dış ticareti daha çok karşılıklı mal takası temeline dayandırılmış olup, yoğun olarak BDT ülkeleri ile gerçekleştirilmektedir. Aralık 1993'de yayınlanan takas usulü ticaretin izne bağlanması hakkındaki kanunla, ilaç ve gıda maddeleri dışındaki malların ithalatına düzenlemeler getirilmiştir. 1994 yılında ise yabancı ekonomik faaliyetler konusunda getirilen düzenlemelerle, dış ticaret ve yabancı sermaye hakkındaki mevzuat yenilenmiş, Devlet Başkanlığı'nın ve Bakanlar Kurulu'nun onayıyla dış ticarete konu olan malların listeleri açıklanmıştır(<http://www.tika.gov.tr/tur/ulke/index/tr.htm>).

1994 ve 1995 yıllarında pamuk üretiminin yarısına yakını "barter" yoluyla ihraç edilirken, 1 Mayıs 1996 tarihinde kabul edilen kararla pamuk, kereste, petrol ve ürünlerinin "barter" yoluyla ihracatı yasaklanmıştır. Yine aynı tarihte, ülke sınırları içinde yabancı para tedavülünü durduran ve ulusal para birimi "Manat" ile alım-satımı zorunlu kılan bir kararla, Manat'ın tek yasal ödeme aracı olacağı açıklanmıştır.

Türkmen doğalgazı Avrupa'ya, Rusya Federasyonu aracılığıyla, müşterek taşıma dağıtım boru hattına verilmek suretiyle ihraç edilmektedir. Türkmenistan dış ticaretinin büyük bölümü Türkmenistan-Rusya Federasyonu arasında kliring yolu ile yürütülmektedir. Ancak Minsk toplantılarında çerçevelenen görüş doğrultusunda, eski Sovyet ülkeleri

arasındaki Ruble ile ödemeyi sağlayacak ortak kliring bankası kurulması düşüncesi gerçekleştirilememiştir.

Ülkede batılı anlamda bir kredi sistemi yerleşmemiştir. Sermaye piyasası yoktur ve özelleştirme işlemleri yavaş yürümektedir. Kambiyo sistemi tamamen Merkez Bankası'nın kontrolündedir. Merkez Bankası ayrıca, bankaların denetiminde ülkemizdeki Hazine Müsteşarlığı'nın rolüne benzer bir görev üstlenmiştir.

İthalat yapmak isteyen Türkmen firmaları, Türkmenistan Devlet Bankası'ndan izin istihsal etmiş ticari bankalara müracaat etmekte, bu bankalar ilgili müracaatı Devlet Bankası kanalıyla Bakanlığa intikal ettirmekte ve lisans temini halinde akreditif açabilmektedir.

Tablo :12

Yıllara Göre İthalat ve İhracatı (Milyon ABD doları)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
İhracat	850	2.693	2.176	1.880	1.692	751	593	1.043	2.260
İthalat	400	1.593	1.690	1.472	1.313	1.227	980	1.182	1.584
Denge	450	1.100	486	408	379	-476	-387	-139	-676
Hacim	1.250	4.286	3.866	3.352	3.005	1.978	1.573	2.225	3.844

Kaynak : BBC, Summary of World Broadcasts, CIS Goskomstat

Türkmenistan, genel üretim ve tüketim karakteristiği itibariyle diğer eski Sovyet Cumhuriyetlerinden pek farklı olmayan bir ülkedir. Ülkede, halen varolan 70 yıllık geleneksel ürün yelpazesinin üretim açısından fazlaca değiştiğini söylemek zordur. Gerek üretim, gerekse ithalatta temel amaç, ana tüketim malları açısından pazarı çeşitlendirmek olarak gözükmektedir.

Geçmişte ana kaynakları doğalgaz, petrol ve pamuk olan bir ülkede, kısa sayılabacak bir bağımsız geçmişin, bütün ihtiyaçları üretir hale gelmesi tabiatıyla mümkün olamayacaktır. Devlet, pazardaki ürünü çeşitlendirmekten çok, mevcut kaynakları çalışır hale getirip buğday, patates, sebze ve et gibi ürünlerde kendine yetecek bir üretim seviyesine ulaşmak

ve ulaştırma, tekstil ve otel (lüks otel gibi) turizm alanına yönelik yatırımları planlamaktadır.

Ülkenin hedefi en azından yukarıda sayılan kalemlerde dışarıdan ithalat ihtiyacı duymayacak hale gelmektir. Türkmenistan Hükümeti, vatandaşlarına doğalgaz, su ve elektriği ücretsiz olarak vermektedir. Ayrıca BDT ülkelerinin tümünde olduğu gibi, pazarda çok farklı iki standart mevcuttur. Devlet et, süt, tereyağı, ekmek, şeker ve votkayı karneyle çok büyük ölçüde sübvansede etmektedir. Aynı ürünlerin serbest pazar fiyatı, yaklaşık onbeş kat daha pahalıdır.

Serbest pazarda satılan giyim ve ev eşyaları türünden mallar, daha çok Uzakdoğu kökenli olup düşük kalitelidir. Gıda, giyim ve ev eşyalarından ithal mal olanlar, pazarda bir hafta ortaya çıkıp diğer hafta tükenmektedirler. Ekonomide oturmuş bir dağıtım kanalının bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Bir seferlik “x” ülkesinden bulunan bir mal satıldığında, ithalatçı uygun bulunduğu bir diğer ülkeye kolaylıkla yönelebilmektedir.

Özel mağazalarda da çok fazla çeşit ve kalitenin bulunduğu söylenemez. Bu dükkanlar, daha çok şekerleme, içki, giyecek gibi her şeyi bir arada bulundurma ve satma isteği içindedirler. İthal tüketim mallarının tartışmalı kalitelerine rağmen, pazar fiyatları uluslararası pazar fiyatlarından daha ucuz değildir.Devlet birkaç kalem dışında, tüketim malları üretimine yönelmiş değildir. Bir nihai malın üretimindeki ara girdiler de düşünöldüğünde, Türkmenistan’da ürün çeşitlendirilmesi açısından nüfusla oranlı sonsuz bir talebin bulunduğunu söylemek mümkündür.Önümüzdeki dönemde devletin üretim yelpazesini genişleterek tüketim malları ihtiyaçlarında önemli bir yüzdeyi karşılaması söz konusu değildir. Esasen özelleştirme ve serbest piyasa ekonomisine geçişte ekonomideki rolünü en azından küçöltmeye çalışan bir devletin böyle bir arzusu da beklenmeyecektir.

Yukarıda ifade edildiği üzere büyük bir tüketim malları üretimi talebi bulunmaktadır. Söz konusu talep, Türkmenistan’ın komşu olduğu ülkeler için de geçerlidir ve önemli bir ihracat potansiyeline işaret etmektedir.

Türkmenistan'ın başlıca ihrac ürünleri arasında; gaz, ham ve rafine edilmiş petrol, pamuk ipliği, tekstil, elektrik enerjisi, halı ve halı ürünleri (el yapımı halı) ve pamuk yağı yer almaktadır.

Başlıca ithal ürünleri ise; makine ve ekipman, gıda ürünleri, canlı hayvan ve hayvansal ürünler, alkollü ve alkolsüz içecekler, tütün ve tütün mamulleri, sanayi için kimyasal ürünler, ağaç ve mamulleri, deri, kürk ve kağıttır.

Tablo: 13

1999 Yılı Verilerine Göre Başlıca İhrac ve İthal Ürünlerinin Toplam İthalat ve İhracat İçindeki Payı

Başlıca İhrac Ürünleri	%	Başlıca İthal Ürünleri	%
Gaz	33	Makine&Ekipman	60
Ham&Rafine Edilmiş Petrol	30	Gıda Üretimi	15
Pamuk İpliği	18		
Tekstil	8		

Kaynak : The Economist Intelligence Unit, Turkmenistan Country Report, September 2000

Tablo: 14

İhracat ve İthalat Yaptığı Başlıca Ülkeler

İhracat Yaptığı Başlıca Ülkeler (1999)	%	İthalat Yaptığı Başlıca Ülkeler(1999)	%
Ukrayna	27	Türkiye	17
İran	14	Ukrayna	12
Türkiye	11	Rusya	11
İtalya	9	Birleşik Arap Emirlikleri	8
İsviçre	5	Fransa	6
Rusya Federasyonu	4		

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, Turkmenistan Country Report, September, 2000

Ocak-Şubat 2000 döneminde Türkmenistan'ın ihracatı 358 milyon ABD doları gerçekleşirken, dünyanın 31 ülkesine ihracat yapılmıştır. İhracat yapılan ülkelerin başında

%16 ile İtalya gelirken, bunu %12 ile İran, %9 ile Türkiye ve %6 ile de Rusya Federasyonu izlemektedir.

Aynı dönemde 55 ülkeden 186,1 milyon ABD dolarlık ithalat yapılırken Türkiye % 19'luk oranla birinci sırada yer almıştır. Daha sonra; Ukrayna % 16, Birleşik Arap Emirlikleri % 12, Rusya % 11, İran % 8 ve Fransa % 16'lık oranlarla ilk sıralarda yer almıştır.

33. İnşaat

İnşaat yatırımları genellikle büyük endüstriyel projelere ve yetersiz altyapı tamamlanmasına ve modernizasyonuna ilişkindir. Ülkedeki yabancı yatırımlarda en büyük orana sahip olan inşaat sektöründe genellikle Devlet Misafirhanesi olarak kullanılma amacına yönelik işler yürütülmektedir. Türkmenistan'da iş yapan Türk firmalarının çoğu bu sektörde yer almaktadır (<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/2-10.htm>).

Ocak 1995 itibarı ile, kamu projelerine devlet 1.054,8 milyon Manat yatırım yapmıştır. Bunun 622,5 milyon Manat'ı (%59'u) merkezi parasal yatırımlardır, geri kalan 432,3 milyon Manat (%41) işletme ve kuruluşların paralarıdır. Üretim amaçlı yerlerin inşaatı için 696 milyon Manat kullanılmıştır. Bunun 457,3 milyon Manat'ı inşaat-montaj çalışmaları için harcanmıştır. Yine Ocak 1995 itibarı ile; 392 m² genel alana sahip meskenlerin yapımı için devlet yatırımları hesabındaki temel fonlardan 48,5 milyon Manat kullanılmıştır. Devletin inşaat yatırımlarından mesken inşaatı için 121,5 milyon Manat, genel kültür okullarının inşaatı için 17,7 milyon Manat, okul öncesi kurumların inşaatı için 1,1 milyon Manat, hastahane ve polikliniklerin inşaatı için 16,8 milyon Manat, kültür evlerinin inşaatı için 0,3 milyon Manat, kamu işyerlerinin inşaatı için 132,6 milyon Manat kullanılmıştır. Anonim ve devlete ait inşaat-montaj ve onarım-inşaat kuruluşları tarafından 1.1176,3 milyon Manat'lık inşaat taahhüt çalışmaları yerine getirilmiştir.

34. Turizm

Turizm sektörünün Türkmenistan ekonomisine katkısı gittikçe büyümektedir. Turizmin Türkmenistan'da giderek önemli bir hale gelmesiyle gözlenen döviz akışı istihdama olumlu etkide bulunmaktadır. 1994 yılının ortasına kadar Türkmenistan, turizm sektöründe bağımsız bir idare yapısına ve somut stratejiye sahip değildi. Türkmenistan Cumhurbaşkanı Saparmurat Türkmenbaşı'nın turizm için çok önemli olan "Devlet Turizm Konsorsiyumu" Türkmenşiyahat'ın kurulması ile ilgili kararının alındığı 20 Temmuz 1994 tarihinden itibaren devlet dünya standartlarına uygun etkili bir milli turizm sektörü oluşturmaya başlamıştır(<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/2-11.htm>).

Türkmenistan'da turistik faaliyetler lisansa tabidir ve Turizm Devlet Konsorsiyumu "Türkmenşiyahat" tarafından verilen lisans temelinde gerçekleştirilir. Devlet lisansının bulunması, uluslararası standartlara uygun yüksek kalitede hizmet garantisi vermektedir. 1 Haziran 1995 itibariyle Türkmenistan'da turistik operatör olarak akredite edilen ve lisansa sahip olan 44 işletme mevcuttur. Bunun içinde %3'ü yabancı sermayelidir. 1995 yılının ilk yarısında 13.600'ü yabancı olmak üzere 30.000'den fazla turiste hizmet verilmiştir.

35. Özelleştirme

Özelleştirme alanında Türkmenistan temkinli bir tutum izlemektedir. Ocak 1992'de konutların özelleştirilmesine başlanmış, bunu, özel küçük ticari işletmelere müsaade edilmesi izlemiştir. Tarımdaki uygulama boş kolhoz arazilerinin bir bölümünün 10 yıl süreyle çiftçilere kiralanması şeklinde olmuş, sanayide ise 160 fabrika işçilere kiralanmıştır. İleride küçük sanayi işletmelerinin özel kişilere devri ve bu kişilerce yeni işletmeler kurulmasının teşvik edilmesi öngörülmektedir. 10 yıllık özelleştirme programı büyük sanayi kuruluşları ile kolhoz ve sovhozları kapsamaktadır (<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/2-14.htm>).

Avrupa Birliği danışmanlarına aktarılan bir raporda Türkmenistan'daki özelleştirme çalışmalarının yavaş bir tarzda ilerlediği belirtilmektedir. 19 Eylül 1996 tarihinde hazırlanan bu rapora göre, 1996 yılının ilk sekiz ayında özelleştirilmesi planlanan 4.800 firmadan yalnızca 2.100 tanesi özelleştirilmiştir. Raporda yer alan veriler ışığında, küçük

ölçekli işletmelerin %98'i özelleştirilirken, imalata yönelik orta ölçekli firmalardan yalnızca %2'si özelleştirilmiştir. Saparmurat Niyazov ise bir konuşmasında 1997 yılında özelleştirmeye gereken hızın verileceğini belirtmiş, ayrıca özelleştirmeye tabi tutulacak işletmelerin hisselerinin yerel firmalar yanında yabancı firmalara da satılarak, yabancı yatırımcıların Türkmenistan'da yapılan özelleştirme hakkındaki olumsuz izlenimlerinin giderileceğini vurgulamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE-TÜRKMENİSTAN SİYASİ, EKONOMİK, KÜLTÜREL VE ASKERİ İLİŞKİLERİ

40. Siyasi İlişkiler

400. Türkiye Cumhuriyeti İle Türkmenistan Arasında İlişkilerin ve İşbirliğinin Daha da Geliştirilmesine İlişkin Mutabakat Zaptı

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ile Türkmenistan Devlet Başkanı, İki ülke arasında egemenlik, eşitlik ve karşılıklı saygı ilkeleri üzerine kurulu ilişkilerin ve işbirliğinin mevcut durumunu ve ikili anlaşmaların uygulanmasını göz önünde bulundurarak, Söz konusu ilişkilerin ve işbirliğinin yüksek bir düzeye ulaşmış bulunduğunu memnuniyetle kaydederek, Birleşmiş Milletler Yasası ile Helsinki Nihai Sendi ve İlgili AGİK belgelerinde yer alan amaçlara ve ilkelere bağlılıklarını teyit ederek ve Kuzey Atlantik Atatürk Antlaşması Teşkilatı ilişkilerini göz önünde bulundurarak, Orta Asya dahil Avrasya bölgesinde ve tüm dünyada istikrara ve güvenliğin tesisine ve anlaşmazlıkların barışçı çözümlüne katkıda bulunmak hususundaki kararlılıklarını vurgulayarak, Uluslararası ve bölgesel önemli meseleler hakkında iki ülkenin yaklaşımı ve görüşlerindeki benzerlikleri kaydederek, İki ülke arasında tarihten, kültürden ve dil birliğinden kaynaklanan özel bağların, kültür, eğitim ve televizyon alanlarındaki faaliyetlerin ve insani temasların artması neticesinde daha da güçlenmiş olmasından duydukları memnuniyeti ifade ederek, mutabık kalmışlardır.

Bu anlaşma ile ilgili geniş bilgi tezin ek kısmında verilmiştir.(Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları ile yapılan anlaşmalar, 1998 Milli Eğitim Basımevi/Ankara)

Türkmenistan; Türk işadamlarının en faal olduğu ülkelerden bir tanesidir. Türkmenistan'daki Türk yatırımları daha çok "joint venture" şeklinde yapılmaktadır. Çok sayıda Türk firması, Türkiye'de bulamadığı ilgi ve imkanı orada bulmuş, orada büyümüştür. Türkmenistan'daki Türk firmaları daha çok inşaat., tekstil, turizm ve eğitim sektöründeki yatırımlarıyla kendilerini göstermektedirler. 1999 yılı itibarıyla ülkede sadece Türk yatırımcılara ait 57 firma, 213 proje, 4 milyar 123 milyon 642 bin dolarlık yatırım bulunmaktadır. Türkiye'yi 71 firma ile İran, 53 firma ile de Rusya takip etmektedir.

Devlet Başkanı S. Türkmenbaşı bu rakamın hızla yükseleceğini ve 2000 yılına kadar 5 milyar doları bulacağını söylüyordu. Gerek işadamı, gerekse işçi, mühendis, öğretmen ve bunların aileleri olarak Türkmenistan'da yaşayan Türk sayısı o zaman bile 7 bin kişiyi aşmıştı.

Ülkedeki inşaat, sektörüne bakıldığında yabancı yatırımcılar arasında Türk firmalarının birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Türkmenistan'da bugüne kadar başlanılan ve maddi değeri 2.5 milyar dolara varan inşaat işlerinde 20'nin üzerinde ülkeden firma çalışıyor. Bunlar arasında Türk inşaat firmaları çoğunluğu teşkil etmektedir.

Aşkabat Havaalanı yeni terminal binası Türkiye'den "Alarko" nun taahhüt şirketi ALSİM ile İngiltere'nin John Laing International firması arasında kurulan ortak girişim tarafından tamamlandı. Terminalin 25 Ekim 1994'teki açılışına Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Türkmenistan Devlet Başkanı Saparmurat Türkmenbaşı da katıldı.

Temel su mühendislik firması, Türkmenistan için büyük önem taşıyan Karakum Su Kanalı'nın uzatılması ile ilgili teknik projeyi tamamlayıp, Türkmenistan hükümetine teslim etmişti. Kanalin Kazancık-Kızıletrek arasında yapılması planlanan yeni bölümünün uzunluğu 270 km olacaktır. Bu bölümün inşa edilmesi ile birlikte, 6,000 hektarlık toprak sulanabilecek, 28,000 hektarlık alan ise rehabilite edilecektir. Proje ayrıca 18,000 hektarlık bakir alanın tarıma açılmasını da sağlayacaktır. Temel su firması projeyi 1993 yılında İslam Kalkınma Bankası'nın Türkmenistan'a sağladığı hibe ile tamamladı.

Türkmenbaşı Rafinerisi'nin modernizasyonunda yer alacak olan Türk firması GAMA, Aşkabat şehrinin altyapısını yapmak üzere Aşkabat Valiliği ile anlaştı. GAMA, 150 milyon

dolarlık bu projeden başka Türkmenistan Petrol ve Gaz Bakanlığı binası ile bir spor kompleksinin inşaatını da gerçekleştirecek. Bir diğer Türk firması T&T de Özbekistan'ın Aşkabat Büyükelçiliği inşaatını tamamladı.

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) da Türkmenistan'la hidrokarbon kaynaklarının keşfi ve işletilmesine ilişkin bir anlaşma imzalandı. 28 Ağustos 1996 tarihinde Aşkabat'ta varılan antlaşmaya göre TPAO 19,000 km²'lik bir alanda hidrokarbon kaynaklarının araştırılması ve işletilmesi konusunda jeolojik ve ekonomik çalışma yapma hakkını elde etmiştir.

Türkiye'den Türkmenistan'a olduğu gibi son zamanlarda Türkmenistan'dan Türkiye'ye azda olsa bir sermaye akışı gerçekleşmektedir. Türkmen girişimcilerinin bugüne kadar Türkiye'ye kurmuş olduğu ortaklık sayısı 6'yı, bu yolla gelen sermaye tutarı da 21.4 milyar TL yi geçmiştir. Türk cumhuriyetleri arasında Azerbaycan ve Kazakistan'dan sonra en fazla sermaye girişi Türkmenistan'dan gerçekleşmiştir. Bu da Türkiye ile Türkmenistan arasındaki ekonomik ilişkilerin diğer cumhuriyetlere nazaran daha iyi bir noktada olduğunu göstermektedir.

İki ülke arasında ticarete en önemli sorun ulaşım problemidir. Türkiye ile Türkmenistan arasında direkt bir ulaşım hattının olmaması iki ülke arasında yapılan ticaretlerde zorluklar yaşanmasına yol açmaktadır. Özellikle İran üzerinden geçişlerde güvenlik sorunları ve diğer bazı sorunlarla karşılaşıldığı için dış ticarete tıkanıklıklar ortaya çıkmaktadır.

Türkmenistan'ın 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesiyle ülkede ekonomik durumun ve yaşam standartlarının çok düşük, idari sistemin ise zayıf olduğu görüldü. Türkmenistan hükümetinin Türkmenbaşı'nın liderliğinde XXI. yüzyıla ekonomisi gelişmiş bir ülke olarak girebilmesi için tüm yetenek ve çabalarını kullanmaları gerekiyordu. Türkmenistan ülkenin doğal kaynaklarına ve ekonomik özelliğine bağlı olarak, üç yön belirlemiştir: Enerji sektörü, tarım sektörü ve tüketim malları sektörü, Ülke ekonomisi çoğunlukta doğalgaz ve pamuk üretimine bağlıdır(ÇİÇEK-KOZA, 2002 s.792).

3-Mart 1993 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti arasında karşılıklı Büyükelçilik Faaliyetlerinin Gayrimenkül ve Mali Veçhelerine ilişkin protokol uyarınca Ankara ve Aşkabat'ta karşılıklı olarak büyükelçiliğin yerleşimi ve sağlanacak idari ve mali yardımlar konusunda anlaşmışlardır.Protokolun yürürlük süresi 3 yıldır.Bu süre içinde taraflardan herbiri 3-ay önceden ihbarda bulunmak suretiyle protokolun feshini talep edebilecektir(Resmi Gazete, 8 Ocak 1997, 22871 Sayı).

Türkiye Cumhuriyeti ve Türkmenistan iki ülke arasındaki dostane ilişkileri daha da geliştirmek arzusuyla ve konsolosluk konularını düzenlemek üzere bir Konsolosluk sözleşmesi aktolunmasını kararlaştırmış,ilişkilerin kurulması ve yürütülmesi,konsolosluk mensuplarının uyrukluğu,konsolosluk mensuplarının çalışma statüsü,konsolosluk şefinin atanması,konsolosluk şefinin herhangi bir sebeple görevini yerine getirememesi,konsolosluk binalarının dokunulmazlığı,konsolosluk arşiv ve belgelerin dokunulmazlığı konularını düzenleyen sözleşme yapmışlardır. İki ülke arasında yapılan sözleşmeye ilişkin daha geniş bilgi tezin ek bölümünde yer verilmiştir(Resmi Gazete,12 Kasım 1997 tarih).

401. Türkmenistan ve Türkiye'nin Taraf Olduğu Kanunlar

- 1- Türkmenistan Cumhuriyeti ile İmzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun(Resmi G. 21.03.1993 tarih, 21531 Sayı)
- 2- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun (Resmi G.10.12.1993 tarih, 21784 Sayı).
- 3- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun (Resmi G. 10.12.1993 tarih, 21784 Sayı).
- 4- Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun (Resmi G.22.09.1994 tarih, 22059 Sayı).

5- Türkmenistan ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (Resmi G. 22.09.1994 tarih, 22059 Sayı).

6- Türkmenistan ile Türkiye Arasında Karşılıklı Büyükelçilik Faaliyetlerinin Gayri Menkul ve Mali Veçhelerine İlişkin Protokol'un Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (Resmi G. 16.10.1996 tarih, 22789 Sayı).

7- Türkmenistan ile Türkiye Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması ve Eki Protokol'un Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (Resmi G. 10.04.1997 tarih, 22960 Sayı).

8- Türkmenistan ile Türkiye Arasında Konsolosluk Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (Resmi G. 26.07.1997 tarih, 23061 Sayı).

9- Türkmenistan ile Türkiye Arasında Deniz Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (Resmi G. 26.07.1997 tarih, 23061 Sayı).

10- Türkmenistan ile Türkiye Arasındaki Hazar-Geçişli Türkmenistan-Türkiye Avrupa Gaz Boru Hattı Projesinin (HGB) ifası ve Türkmenistan'dan Türkiye'ye Doğalgaz Satışına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (Resmi G. 11.11.1999 tarih, 23873 Sayı) (<http://www.yesevi.org/tdbm/turkmenistan.html>).

41. Ekonomik İlişkiler

410. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasındaki Teknik, Bilimsel ve Ekonomik İşbirliği Protokolü

Türkmenistan Tarım ve Gıda Bakanlığı ve Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Hükümetleri adına, bundan sonra taraflar olarak beraberce, iki ülke arasında tarım, gıda endüstrisi, hayvancılık, balıkçılık ve köy işleri alanlarına yönelik işbirliğini güçlendirmeyi ve geliştirmeyi amaçlayan ve olumlu yönde gelişmeler gösteren devletlerarası ilişkilerini gözönünde tutarak aşağıdaki konularda görüş birliğine varmışlardır.

Tarım, bitkisel üretim ve bitki koruma, hayvancılık, hayvan sağlığı, balıkçılık, sulama, gıda endüstrisi ve köy işleri konularında taraflar aşağıdaki konularda işbirliği yapma hususunda mutabakata varmışlardır. İki ülke arasında yapılan mutabakata ilişkin daha geniş bilgi tezin ek bölümünde yer verilmiştir(Resmi Gazete,14 Ocak 1994, 21818 Sayı).

411.Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticari ve Ekonomik İşbirliği Konularında Türk-Türkmen Karma Ekonomik Komisyonu Kurulmasına İlişkin Anlaşma

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti ticari ve ekonomik işbirliğini uzun vadeli, istikrarlı, dengeli olarak, eşit hak ve yarar ilkeleri esasına göre geliştirmek ve güçlendirmek amacıyla, 3.12.1991 tarihli Türkiye Cumhuriyeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti Arasında Ekonomik ve Ticari İşbirliğine Dair Anlaşma hükümlerini de dikkate alarak,iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik işbirliği konularında Türk-Türkmen Hükümetler arası Karma Ekonomik Komisyonu'nu kurma konusunda anlaşmışlardır. İki ülke arasında yapılan anlaşmaya ilişkin daha geniş bilgi tezin ek bölümünde yer verilmiştir(Resmi Gazete, 9 Ocak 1996 tarih, 22518 Sayı).

42. Ticari İlişkiler

420. Dış Ticaret

1992 yılında 7,3 milyon dolar düzeyinde olan Türkmenistan'a ihracatımız 1993 yılında yaklaşık 12 kat artarak 83,8 milyon dolara yükselmiş, 1994 yılında da küçük bir artış gösterirken, 1995 yılında 56 milyon dolara kadar düşmüştür.1994 yılına göre, 1995 yılında makine sanayi, demir-çelik sanayi, elektrikli ve elektronik cihazlar sanayi ürünlerinin ihracatında düşüş yaşanmış, dokumacılık ve gıda sanayi ürünleri ise ihracatı artan kalemler içinde yer almıştır (<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA /RAPOR/turkmen/3-3.htm>).

Türkmenistan'dan ithalatımız ise 1992 yılında 21,2 milyon dolar iken, 1995 yılında 5,3 kat artışla 111,8 milyon dolara ulaşmıştır.Yine 1994 yılı ile kıyaslandığında, 1995 yılı ithalatımızın 46,3 milyon dolar artış kaydettiği, bu değer 41,9 milyon dolarlık bölümünün ise bu ülkeden ithal edilen pamuk artışından kaynaklandığı

görülmektedir. Türkmenistan'dan ithal edilen pamuk 1994 ve 1995 yılları toplam ithalatının %90'ını oluşturmaktadır.

1996 yılı Ocak-Temmuz döneminde ise, Türkmenistan'a ihracatımız bir önceki yılın aynı dönemine oranla %10,8'lik bir artış göstermiş ve 33,4 milyon dolar düzeyine gelmiştir. İthalatımız ise, 1995 yılının aynı dönemine oranla %40,8 oranında azalarak 50,4 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalatta yaşanan büyük gerilemenin sonucunda, aleyhimize açık veren dış ticaret dengesi %69,1 oranında azalmıştır. Bu dönemde iki ülke dış ticaret hacmi, ithalatımızın gerilemesinden dolayı, 1995 yılının Ocak-Temmuz dönemine oranla %27,3 azalmış ve 83,8 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo: 16

Dış Ticaret Değerleri (1000 \$)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	HACİM
1992	7.289	21.181	- 13.892	28.470
1993	83.848	76.892	6.956	160.740
1994	84.317	65.560	18.757	149.887
1995	56.290	111.826	- 55.536	168.116
1995 (Ocak-Temmuz)	30.094	85.182	-55.188	115.276
1996 (Ocak-Temmuz)	33.352	50.427	-17.075	83.779

Kaynak : Türk Dış Ticaret Müsteşarlığı

Tablo: 17

1994-1995 Yılları Sektörler İtibariyle Türkiye'nin Türkmenistan'la ilgili İhrac ve İthal Ürünleri

İHRACAT (1994)	(1000 \$)	İTHALAT (1994)	(1000 \$)
Makine Sanayi Mamulleri	17.016	Sanayi Bitkileri	59.228
Demir-Çelik Sanayi Mamul.	14.319	Ham Deri ve Postlar	3.689
Elektronik Makine ve Cihaz.	10.224	Demir-Çelik Sanayi Mamul.	951
Diğer Sanayi Mamulleri	6.715	Dokumacılık Mamulleri	521
Dokumacılık Mamulleri	5.853	Yün ve Kıl	421
Gıda Sanayi Mamulleri	4.780	İşlenmiş Petrol Ürünleri	287
Cam Seramik, Tuğla Sanayi	4.010	Taşıt Araçları Malz. ve Parç.	242
Lastik-Plastik Sanayi Mam.	3.649	Demir Dışı Metal Sanayi	102
Kimya Sanayi Mamulleri	3.461	Kimya Sanayi Mamulleri	56
Hububat	2.488	Elektronik Makine ve Cihaz.	30
DİĞER	10.802	DİĞER	33
TOPLAM	84.317	TOPLAM	65.560
İHRACAT (1995)	(1000 \$)	İTHALAT (1995)	(1000 \$)
Dokumacılık Mamulleri	9.349	Sanayi Bitkileri	101.101
Gıda Sanayi Mamulleri	7.144	Ham Deri ve Postlar	5.821
Diğer Sanayi Mamulleri	6.095	Dokumacılık Mamulleri	2.648
Makine Sanayi Mamulleri	5.514	Demir-Çelik Sanayi Mamul.	1.326
Elektronik Makine ve Cihaz.	5.011	Demir Dışı Metal Sanayi	409
Demir-Çelik Sanayi Mamul.	4.972	Yün ve Kıl	394
Kimya Sanayi Mamulleri	3.248	Gıda Sanayi Ürünleri	84
Cam Seramik, Tuğla Sanayi	3.208	Deri-Kösele Mamulleri	52
Taşıt Araçları Malz. Ve Parç.	2.837	Makine Sanayi Mamulleri	41
Deri-Kösele Mamulleri	2.071	Yağlı Tohumlar	23
TOPLAM	56.290	TOPLAM	111.826

Kaynak : Türk Dış Ticaret Müsteşarlığı

Eximbank Kredileri: Dönemin Başbakanı Sayın Süleyman Demirel'in 27 Nisan- 3 Mayıs 1992 tarihleri arasında Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ne yaptığı ziyaretler sırasında, Türkmenistan ile ticari ve ekonomik ilişkilerimizin geliştirilmesini teminen, bu ülkeye yönelik 75 milyon ABD \$'ı tutarında Eximbank ülke kredisi sigortası programının başlatılması hususunda Niyet Protokolü imzalanmıştır.

Türk Eximbank, bu çerçevede, Türkmenvnesheconombank'a 23.10.1992 tarihinde mal ihracına yönelik toplam 75 milyon dolarlık kredi açmıştır. 25.1.1993 tarihinde imzalanan proje kredisi ile Türkmenvnesheconombank'a 15 milyon dolarlık proje finansmanına yönelik kredi açılmış ve bu tutar 22.02.1994 tarihi itibariyle 16 milyon dolara yükseltilmiştir.

Tablo: 18

Eximbank Kredileri

Anlaşma Tarihi	Kredi Türü	Tutarı (milyon \$)	Kullanım milyon \$)	Geri Ödeme (milyon \$)
25.01.1993	Proje	16,00	14,20	2,41
23.10.1992	İhracat	75,00	74,99	32,46
	TOPLAM	91,00	89,19	34,87

Kaynak : Türk Dış Ticaret Müsteşarlığı

İki ülke ilgili Bankaları arasında 12.9.1995 tarihinde imzalanan bir Anlaşma ile vade yapısı değiştirilmiş ve kredi ödemeleri 2,5 yıl ödemesiz dönem dahil, 5 yıllık ödeme planına bağlanmıştır. Ancak, bu düzenlemeye rağmen, Türkmen tarafının geri ödemeleri gerçekleştirememesi üzerine, 12.9.1996 tarihinde II.Borç Erteleme Anlaşması imzalanmış ve tüm anapara vadeleri birer yıl ertelenmiştir.

İhracat Kredisi çerçevesinde, değirmen makineleri, makarna ve bebek maması, fabrika makineleri, veterinerlik ilaçları, kamyon, soğuk hava deposu ve otel inşaatı için ekipmanlar, un, buğday ve maya ihracı finanse edilmiştir. Proje Kredisi çerçevesinde, bir

Türkmenistan, tarım alanında kullanılmak üzere 100 ve metalürji alanında kullanılmak üzere 80 milyon dolar tutarında kredi talebinde bulunmuştur. Halihazırda, Türkmenistan'a yönelik olarak proje bazında değerlendirme yapılmakta, Eximbank'a intikal ettirilen projeler incelenerek kredi sağlanmaktadır. Bu çerçevede;

- a) Türkmenbaşı Rafinerisi için 21,6 milyon dolar tahsis edilmiştir.
- b) Çelikhane ve Haddehane Tesisi için kredi başvurusu yapılmış olup, 30 milyon dolar olan kredi talebi değerlendirme aşamasında bulunmaktadır.
- c) Selüloz ve Kağıt Fabrikası projesine ilişkin olarak Türkmenistan tarafından ihale açılmıştır. Söz konusu ihalenin Türk firmaları tarafından kazanılması halinde, kredi imkanı değerlendirme kapsamına alınacaktır.

1997 Programı: Türkmenistan'a 145 milyon dolar tutarında kredi kullandırılması taahhüt edilmiş/öngörülmüş olmakla birlikte, Eximbank'ın 1997 yılı programı uyarınca bu ülkeye, 45 milyon dolar kredi kullandırılması ve 50 milyon dolarlık da sigorta programı uygulanması planlanmıştır.

4201. Özel Sektör Temaları

a- İş Konseyi: 3.12.1991 tarihinde Ankara'da Cumhurbaşkanları tarafından imzalanan "Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması"nda kurulması öngörülen Türk-Türkmen İş Konseyi, 05.12.1991 tarihinde imzalanan bir Protokol'le kurulmuştur. Konsey ilk toplantısını 7.7.1993 tarihinde yapmıştır.

İş Konseyi Türk tarafı Başkanı Polat Serdengeçti (Ram Dış Tic.A.Ş.), Türkmenistan tarafı Başkanı ise Türkmenbaşı tarafından bu göreve atandığı şifahi olarak beyan edilen Başbakan Yardımcısı Recep Saparov'dur.

b- Fuarlar:

- Türk Sanayi ve Ticaret Fuarı: 7-11 Haziran 1994 (Aşkabat)
- 3. Türk İhraç Ürünleri Fuarı: 23-27 Kasım 1994 (Aşkabat)
- Türkmenistan 1995 ve 1996 İzmir Fuarlarına iştirak etmemiştir.

c- Heyet Ziyaretleri: Dış Ticaret Müsteşarı başkanlığında işadamları heyeti 26 Haziran - 2 Temmuz 1995 tarihlerinde, iş imkanlarının araştırılması ve ikili ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik temaslarda bulunmak üzere Türkmenistan'a gitmiştir. Ayrıca, çeşitli firma temsilcilerinden oluşan bir heyet 25-29 Mart 1996 tarihlerinde Türkmenistan'ı ziyaret etmiştir.

d- Buğday Satışı: Türkmenistan Tahıl Üretim Bakanlığı ile TMO arasında 16.06.1993 tarihinde imzalanan 80.000 MT (+ %5) alıcı opsiyonunda ekmeçlik buğday satış kontratı kapsamında, bu ÷lkeye 94.000 MT buğday sevkiyatı gerçekleştirilmiştir. Söz konusu buğday satışının %95'i Eximbank kredisi kapsamında, kalan %5'i Türkmenistan tarafından peşin ödenmek üzere yapılmış ve Türkmenistan'ın akreditif açmakta gecikmesi üzerine, hazır olmasına rağmen yüklemeler ancak 20.08.1993 tarihi itibarıyla başlayabilmiş ve Mart 1994 içerisinde tamamlanmıştır. Malın birim fiyatı FOB 115 dolar/MT, toplam bedeli ise 9.660.000 dolar olup, bedelin tamamı tahsil edilmiştir.

Ayrıca, bedeli Geliştirme ve Destekleme Fonu'ndan karşılanmak üzere Başbakanlık Güvenlik İşleri Başkanlığı'nın 12.04.1993 tarih ve 986 sayılı oluru ile Türkmenistan Cumhuriyeti'ne 20.000 ton buğday hibe edilmesi kararlaştırılmış ve bu sevkiyat da aynı yıl içinde tamamlanmıştır.

Gümrük Birliğı Çerçevesinde İlişkiler: Türkiye 2001 yılına kadar, AB'nin üçüncü ÷lkelere uyguladığı GSP rejimini üstlenmek durumundadır. Bu çerçevede, imkan bulunduğu takdirde, öncelikle Türkmenistan ve diğere Orta Asya ÷lkelerinin bu sistem kapsamına alınması arzu edilmektedir.

Diğere taraftan, AB'nin Türkmenistan'a uyguladığı tekstil ürünlerinde gözetim önlemlerinin Türkiye tarafından da üstlenilmesi yükümlülüğü kapsamında, Türkmen tarafına bir Mutabakat Zaptı imzalanması önerilmiş, bu öneri Türkmen tarafınca da kabul edilmiştir. Mutabakat Zaptı'nın imzalanmasının ardından, bu ÷lkeden yapılacak (1,2,3,4,5,6,7,8) kategorilerdeki tekstil ürünlere çift taraflı gözetim uygulanacaktır.

Serbest Bölgeler: 1995 yılı itibarıyla Türkmenistan ile serbest bölgelerimiz arasında 118 bin dolar olarak gerçekleşen ticaret hacmi, 1996 yılının ilk dokuz aylık döneminde 114

bin dolara ulaşmıştır. Anılan ticaretin %95'i Mersin Serbest Bölgesinden gerçekleştirilmiştir. Türkmenistan'da serbest bölgelerin kurulması veya işletilmesi konularında işbirliği yapılmasında yarar görülmektedir.

Hibe ve Takas İzinleri: Türkmenistan'a 1992-1995 döneminde gerçekleştirilen hibeler ile verilen takas izinleri aşağıda gösterilmiştir.

Tablo : 19
Hibe ve Takas İzinleri

Yıl	Hibe (1000 \$)	Takas (1000 \$)
1992	116	9.197
1993	7.815	442
1994	317	319
1995	222	0
TOPLAM	8.470	9.968

Kaynak : Türk Dış Ticaret Müsteşarlığı

İhracatta Karşılaşılan Temel Sorunlar: Türkiye'nin söz konusu ülkeye ihracatında karşılaşılan başlıca sorunlar da aşağıdaki şekildedir:

- Türkmen makamları İran üzerinden kamyonla gelen malların girişine izin vermemekte, TIR ile taşımacılık şartı aramaktadırlar.

- Transit geçilen ülkelerdeki otorite boşluğu (Gürcistan) güvenli taşımacılığı engellemekte, alınan yüksek geçiş ücretleri (İran) de maliyetleri yükseltmektedir.

- Türkmenistan'daki gümrük teşkilatı düzensiz ve yetersiz olduğundan giriş işlemleri uzamaktadır.

- Mevzuat eksikliği, özellikle Ticaret Kanunu ve Ticaret Mahkemesi olmaması, olumsuzluklara yol açmaktadır.

- Bankacılık sistemi yetersiz olduğundan ihracat bedellerinin transferinde gecikmeler olmaktadır.

- Bu ülkede kurulan Türk sermayeli şirketler, Maliye Bakanlığı tarafından aşırı ve haksız bir şekilde kontrole ve cezaya tabi tutulmaktadır.

- Vize ile oturma ve çalışma izinleri konusunda kolaylıklar sağlanması gerekmektedir

43. Ekonomik İşbirliği

430. Sanayi Alanında İşbirliği

Türkiye ile Türkmenistan arasındaki sınai işbirliği konuları, ilgili kurum ve kuruluşlarımız bazında aşağıdaki maddelerde özetlenmiştir: (<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/3-4.htm>).

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Genel Müdürlüğü: Eski Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra 1992 yılında Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'ince Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerde beklenen olası gelişmeler göz önüne alınarak, doğabilecek yatırım olanaklarını değerlendirmek üzere bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda, Türk Cumhuriyetleri'nde anahtar teslimi Şeker Fabrikası kurmak amacıyla yurt dışında deneyimli bazı inşaat firmaları ile (Metiş A.Ş.) iki yıllık ön sözleşme yapılmış, aynı şekilde 1992 yılında Türkmenistan Gıda ve Sanayi Bakanı Birinci Yardımcısı ile T.Ş.F. Genel Müdürü arasında yapılan görüşmelerde, bu ülkede şeker fabrikası kurulması konusunda anlaşmaya varılmış, ancak bugüne kadar herhangi bir gelişme kaydedilmemiştir. Ticari ilişkiler kapsamında, 1993 yılında Türkmenistan'a 50 ton şeker ihracı gerçekleştirilmiştir.

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. tarafından Türkmenistan'ın talebi olması halinde; Bünyesinde bulunan beş makine fabrikasında şeker fabrikalarının tüm makine aksamı, çimento endüstrisi için döner fırınlar, barit ve kömür değirmenleri, pnömatik siklonlar, elevatörler, petrokimya endüstrisi için basınçlı kaplar, diğer birçok endüstrinin ihtiyacı olan yüksek basınçlı buhar kazanları, hidrolik türbinler gibi malzemeler imal

edilebilecek, pancar ve şeker üretim teknolojisi konularında bilgi alış verişi ile uzman değişimi ve fuar, sergi ve ticari faaliyetlere katılım sağlanabilecektir.

KOSGEB: KOSGEB’ce Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi (KOS) işletmelerine verilen pazarlama desteği kapsamında KOS işletmelerinin ürünlerinin yurtdışında tanıtılması ve pazarlanması imkanlarının yaratılması için sergi ve fuarlara iştirak edilmektedir. KOSGEB-TİKA işbirliği ile Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’nde “Teşebbüs Ruhunun ve Müteşebbisliğin Geliştirilmesi” amacıyla, küçük ve orta ölçekli işletmelerin kurulması ve işletilmesine yönelik olarak yapılan proje çalışmalarında “Küçük İşletmeler Sitesi Projesi” (KİS) önemli bir yer tutmaktadır. Küçük ve orta ölçekli yatırım alanları bakımından Türkmenistan önemli yatırım imkanları barındırmaktadır. Tüketim maddeleri üretimi, hayvancılık ürünleri işleme tesisleri ve paketleme tesisleri bunlar arasındadır.

Orta Asya ve Türk Cumhuriyetleri’nden ülkemize eğitim amacıyla gelen müteşebbislere KOSGEB tarafından Eğitim Programları düzenlenmektedir. Bu çerçevede, 1992-1995 yılları arasında Türkmenistan’dan 2 kişiye eğitim sağlanmıştır. Masrafları Türkmen tarafınca karşılanmak üzere, bu ülkeye dökümhane işletmeciliği ve döküm sanayi, makine imalat ve metal sanayi ile plastik ve kauçuk sanayi işkollarında uzman gönderilmek suretiyle danışmanlık hizmetleri sağlanması mümkün bulunmaktadır.

Ayrıca, Türkmenistan’ın ihtiyacı olan ve ülkemizdeki KOS işletmelerinde üretilen ürünlerin, düzenli bir şekilde talep olması halinde, belirli bir kalite düzeyinde üretilmek üzere bu ülkeye ihracı için ilgili KOS işletmelerinin KOSGEB tarafından organize edilmesi imkan dahilindedir.

MEKSA: MEKSA tarafından, Türkmenistan’da triko, giyim ve kuaför atölyeleri kurularak mesleki eğitim verilmesi planlanmaktadır. Mesleki eğitim programlarının, Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu ve MEKSA arasında imzalanan 24.08.1995 tarihli Protokol çerçevesinde yürütülmesi öngörülmüştür.

MKEK (Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu): Halihazırda Türkmenistan ile somut işbirliği projeleri bulunmayan Kurumun dış ekonomik ilişkileri büyük bir oranda savunma sanayii alanında yürütülmektedir. Türkmenistan’ın ise silah ve mühimmat

konsepti, eski SSCB çap ve tipleri ile tam bir paralellik arz etmektedir. Bu nedenle, daha ziyade NATO ve ulusal tipte savunma sanayii ürünleri imal eden MKEK'na Türkmenistan'dan herhangi bir ciddi talep intikal etmemiştir.

SEKA (Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları): SEKA tarafından, kendi fabrikalarında üretilen beyaz saman ve kamış selülozu, kağıt ve karton türleri (özellikle 1. hamur kağıt, sigara kağıdı, gazete kağıdı ve kartonlar ile lamine lif levha) ihraç edilmesinin, Türkmenistan'dan başta kimyasal maddeler olmak üzere, selüloz ve kağıt sektörü ürünleri alınmasının, selüloz ve kağıt teknolojisi konusunda bilgi alış verişi yapılarak yeni fabrikalar kurulması ve mevcut fabrikaların modernize edilmesinin imkan dahilinde olduğu belirtilmiştir.

TÜGSAŞ (Türkiye Gübre Sanayi A.Ş): TÜGSAŞ'ın Türkmenistan ile herhangi bir ticari ilişkisi bulunmamaktadır. Ancak gübre üretimi konusunda, personel eğitimi ve teknik yardım talepleri değerlendirilebilecektir.

Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği: Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği tarafından Türkmenistan'a, çimento ve hidrolik bağlayıcı madde üreten kuruluşlara ve mensuplarına mesleki, sosyal, teknik, ekonomik konularda rehberlik yapılması, üretilen veya ithal edilen çimentoların normlara uygunluğunun tespit edilmesi, dünyada gelişen çimento teknolojisi izlenerek bu teknolojilerin Teknik Seminerler yoluyla tanıtılması, çimento teknolojisi konusunda gelişmekte olan ülkelere teknisyen, mühendis ve üst düzey yöneticilere İş Üstü Grup Eğitim Seminerleri düzenlenmesi, özel konularda (kalite kontrol, çevre, istatistik, araştırma ve kalibrasyon v.b.) her türlü danışmanlık hizmetleri verilmesi gibi imkanlar sağlanmasının mümkün olduğu bildirilmiştir.

TARİŞ (Pamuk, Üzüm, İncir, Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri) ve KARADENİZBİRLİK (Karadeniz Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği): TARİŞ tarafından Türkmenistan'a çekirdeksiz kuru üzüm, zeytinyağı, zeytin ve margarin ürünlerinin ihraç edilmesi imkan dahilinde bulunmaktadır. Karadenizbirlik tarafından Türkmenistan'a rafine-vintersize ay çiçek yağı, ayçiçek küspesi ve soya küspesi satışı ile bu ülkede yağ fabrikaları kurulması ve

fabrikalarda çalışacak personelin de Türkiye’de eğitiminin sağlanmasının mümkün olduğu ifade edilmiştir.

Bursa Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliği: Birliğin faaliyet alanına giren ipek böcekçiliği, başta Türkmenistan olmak üzere Kırgızistan ve Kazakistan’da yaygın olarak yapılmaktadır.Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takiben başta Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan olmak üzere, bağımsızlığını yeni kazanmış Cumhuriyetlerin uluslararası piyasanın çok altında fiyatlarla ihraç ettikleri kalitesiz kuru koza ve ham ipeklerin ülkemizde de kullanılması halinde, prestij ürünümüz olan ipek halıda kalitenin düşmesine yol açılabileceği düşünülmektedir.

Bu itibarla, öncelikle söz konusu ülkelerdeki ipekböceği kozası ve ham ipeklerin kalitesinin artırılması amacıyla, polihibrit ipekböceği tohumlarının bu ülkelerde yaygın olarak kullanımının sağlanması gerekmektedir.Birlik özellikle son yıllarda bu konudaki pazarlama faaliyetlerini yaygınlaştırmış olmasına rağmen, anılan ülkelerdeki mevcut yapı nedeniyle sağlıklı bir ticari ilişki kurulamamıştır.

Fiskobirlik: SSCB’nin dağılmasının ardından FİSKOBİRLİK’in Türkmenistan’a herhangi bir fındık ihracatı olmamıştır. Ancak, geleneksel ihraç ürünlerimizden olan fındığın bu ülkeye de ihraç edilmesinde yarar bulunmaktadır. Türkmenistan tarafının talebi olması halinde, gerekli kolaylıklar da sağlanabilecektir (<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/3-4.htm>).

431. Enerji Alanında İşbirliği

SSCB'nin dağılması ile birlikte, bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetleri, özellikle enerji konusunda büyük rezervlere sahiptirler. Bu Cumhuriyetlerden Azerbaycan, Kazakistan ve Özbekistan'da büyük ham petrol rezervleri bulunurken, Türkmenistan doğal gaz rezervi açısından son derece zengindir.

Söz konusu Cumhuriyetlerin sahip oldukları ham petrol ve doğal gazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılması konusu, yeniden yapılanan ve dışarıya açık bir büyüme stratejisi izlemeyi kararlaştıran bu Cumhuriyetler tarafından benimsenmiştir.

Türkmenistan'da 15-20 trilyon m³ doğal gaz rezervi bulunmakta olup, yıllık üretim miktarı 80-90 milyar m³ civarındadır. Türkmenistan, üretiminin %90'ını ihraç etmektedir. Bu çerçevede, Türkmen doğal gazının uluslararası piyasalara aktarılabilmesi için "Türkmenistan-Türkiye-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı" ile bölge ülkeleri petrolünün taşınması amacıyla "Hazar-Akdeniz Ham Petrol Boru Hattı" projeleri gündeme gelmiştir. Söz konusu projelerin yanı sıra, enerji alanındaki ikili ilişkilerde elektrik enerjisi alanında işbirliği, madencilik ve petrol arama faaliyetleri de önemli yer tutmaktadır.

4310. Türkmenistan-Türkiye-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı Projesi

2000'li yıllarda Avrupa'nın ve Türkiye'nin doğal gaz ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak, Türkmenistan'ın batısındaki Kızıl kum Bölgesi'nde üretilen doğal gazın İran üzerinden boru hattıyla önce Türkiye'ye, daha sonra da Avrupa'ya taşınması amaçlanmıştır. Türkiye'nin tek kaynağa bağımlı kalmamasını temin etmesi beklenen "Doğal Gaz Hattı Projesi"de işbirliği yapacak olan ülkeler, Türkiye, Türkmenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Rusya, İran, Avusturya, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan olup, ilgili uluslararası kuruluş ve firmalar ise, BOTAŞ, TPAO, Ekinciler, Gama, Tekfen, Zangas, Enron, Türkmengas, Penspen ve IMEG (Int. Management and Engineering Group Ltd) dir.

Söz konusu projenin başlangıç ve bitiş tarihleri, 1992- 1997 yılları olarak belirlenmiş olup, proje ile ilgili ön değerlendirme çalışmaları devam etmektedir. Türkiye ile Türkmenistan arasında bu alanda işbirliği yapılması hususu, ilk kez 7.11.1990 tarihinde imzalanan "Ekonomik, Ticari, Bilimsel ve Kültürel İşbirliği Protokolü"nda yer almıştır. Daha sonra, dönemin Başbakanı Sayın Süleyman Demirel'in Orta Asya Cumhuriyetleri'ni ziyareti sırasında, Aşkabat'ta 1.5.1992 tarihinde "Türkmenistan'dan Türkiye'ye Doğal Gaz Gönderilmesi Hakkında Anlaşma" imzalanmıştır.

Öte yandan, 4.8.1993 tarihinde, Türkmen gaz ve BOTAŞ arasında yapılan anlaşmada, Türkmenistan, BOTAŞ'a doğal gaz satmayı, Türk tarafı ise, Türkmenistan-Türkiye-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı'nın gerçekleştirilmesi durumunda yıllık 5-15 milyar m³ doğal gaz satın almayı taahhüt etmiştir.

Türkiye ile Türkmenistan arasındaki konuya ilişkin temaslar çerçevesinde, 26.10.1994 tarihinde imzalanan Doğal Gaz Alım Satım Anlaşması'na göre, aşağıda gösterilen program dahilinde Türkiye 30 yıl süreyle gaz satın almayı, Türkmenistan da aynı sürede bu miktarı karşılayacak gazı üretmeyi garanti etmiştir.

Tablo : 20

Yıllar İtibariyle Taahhüt Edilen Doğal Gaz Alım Miktarları (Türkiye'nin)

DÖNEM	YILLIK ALIM MİKTARI
1998	2 Milyar m ³
1999 - 2004	5 Milyar m ³
2005 - 2009	10 Milyar m ³
2010 - 2020	15 Milyar m ³

Kaynak : Türk Dış Ticaret Müsteşarlığı

16-18 Ocak 1995 tarihlerinde, Ankara'da, başkanlığı Türkmenistan Cumhurbaşkanı Sayın Niyazov tarafından yapılan Devletlerarası Konsey Toplantısı'na, Türkiye, Rusya Federasyonu, İran ve Kazakistan'ın Enerji Bakanları ile konsorsiyum yetkilileri katılmıştır. Toplantıda, boru hattı projesinin geliştirilmesi için üç şirket kurulması, ayrıca, Ukrayna'nın şirkete dahil edilmesi kararlaştırılmıştır. Merkezi Türkmenistan'da bulunacak olan şirketler, Türkmenistan Doğalgaz Üretim Şirketi, Finans Şirketi ve Türkmenistan Transcontinental Pipeline (TTP)'dir. Konsey üyelerinin ortak girişimi şeklinde oluşturulacak projenin, boru hatlarının döşenmesi, malzeme seçimi, firma ihaleleri gibi önemli bölümlerini TTP Şirketi yürütecektir. Finansman şirketinin sermayesinin %35'lik bölümü üye ülkelerin öz kaynaklarından, %65'lik bölümü ise uluslararası finans şirketlerinden sağlanacaktır.

1995 yılı Temmuz ayında BOTAŞ'tan bir heyetin Türkmenistan'ı ziyareti sırasında da, Türkmenistan Petrol Bakanı tarafından, boru hattının Hazar geçişine karşı oldukları, hattın tamamıyla İran geçişi olacağı beyan edilmiştir.

7 Kasım 1995 tarihinde BOTAŞ Genel Müdür Yardımcısı ile Türkmenistan Petrol Bakanı arasında yapılan bir görüşmede de, Türkmen Bakan tarafından, doğal gazın Türkiye'ye İran üzerinden geleceği hususu tekrar vurgulanmıştır. Ayrıca, 12.8.1995

tarihinde Türkiye ile İran arasında imzalanan, 1999 yılından başlayarak 23 yıl süre ile Türkiye'ye yıllık 2-10 milyar m³ doğal gaz sevkiyatını öngören Anlaşma ile Temmuz 1995'de İran ile Türkmenistan arasında imzalanan doğal gaz anlaşması bulunmaktadır. İran Türkmenistan'dan doğal gaz alıp, ülkesinin batı kesimlerinde ürettiği doğal gazı da Türkiye'ye satmak istemektedir.

Ancak, ABD'nin İran'a uyguladığı ambargo sebebiyle İran geçişli projenin finansmanında güçlükler ortaya çıkmış, Hazar Denizi geçişli olan diğer alternatif ise, Hazar'ın statüsündeki belirsizlik ve Azerbaycan'ın Türkmenistan'a olan borçlarını ödememesi sebebiyle Türkmen tarafınca kabul görmemiştir.

Son olarak, eski SSCB boru hatları sistemi kullanılarak, Türkmen doğal gazının Gürcistan üzerinden Türkiye'ye getirilmesine yönelik çalışmalara başlanmıştır. Türkmenistan Cumhurbaşkanı Niyazov'un 7-12 Şubat 1996 tarihlerinde ülkemizi ziyareti sırasında, 13 Şubat 1996 tarihinde Ankara'da **Türkmen Doğalgazının Türkiye'ye Gönderilmesi Hakkında Mutabakat Zaptı** imzalanmıştır. Söz konusu Belge, Türkmenistan'ın 30 yıllık bir süre için Türkiye'ye yılda 15 milyar m³'e kadar doğal gaz satmasını öngörmektedir. Aynı Belge uyarınca kurulması öngörülen Çalışma Grubu'nun ilk toplantısı 5 Mart, ikinci toplantısı 8-12 Nisan ve üçüncü toplantısı da 18-19 Temmuz 1996 tarihlerinde yapılmıştır. BOTAŞ ile UNOCAL, 7.8.1996 tarihinde bölgede UNOCAL tarafından yürütülen projelere BOTAŞ'ın, Türkiye'de yapılması planlanan projelere de UNOCAL'ın katılması konusunda bir görüşme yapmışlardır.

4311. Hazar-Akdeniz Ham Petrol Boru Hattı Projesi

Boru hattı düşüncesi ilk kez 1992 yılı Nisan ve Mayıs ayları içinde dönemin Başbakanı Sayın Süleyman Demirel'in Türk Cumhuriyetleri'ne yaptığı resmi ziyarette gündeme gelmiş, gerek Kazakistan, gerekse Türkmenistan ile yapılan ikili görüşmelerde, taraflar, bu konuya ilgi duyduklarını beyan etmişlerdir.

Öte yandan, 29-30 Ekim 1992 tarihlerinde Ankara'da yapılan Türk Zirvesi sırasında da konu ele alınmıştır. 1993 yılı içinde, Rus petrolünün de boru hattı ile ülkemiz üzerinden taşınması gündeme gelmiş olup, Rusya, Kafkasya ve Orta Asya ham petrol ve doğal

gazının inşa edilecek boru hatları ile Türkiye üzerinden dünya pazarlarına ulaştırılması konusunda Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Rusya Federasyonu ve Ukrayna ile görüşmeler yapılmıştır.

Hazar-Akdeniz ham petrol boru hattı projesinin amacı, Hazar Havzası'nda bulunan, Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan gibi ülkelerde üretilen ham petrolün, boru hattı ile Ceyhan Terminali'ne taşınması, buradan da gemilerle dünya pazarlarına ulaştırılması için etütler yapılmasıdır. Bu aşamada, boru hattının güzergahına kesinlik kazandırılmamıştır.

4312. Petrol ve Doğal Gaz Arama Faaliyetleri

9 Aralık 1993 tarihinde iki ülke arasında imzalanan "Doğal Gaz Boru Hattı, Doğal Gaz ve Petrol Arama ve Üretimi için Saha Tahsisi, Elektrik Enerjisi Üretimi ve Transferi Protokolü" uyarınca, Türk tarafına, Barsa-Gelmes petrol ve gaz sahasında, TPAO öncülüğünde arama ve üretim izni verilmiştir. Ayrıca, ikili görüşmelerde Burun gaz ve petrol üretim sahası da TPAO'ya teklif edilmiştir. TPAO tarafından söz konusu sahalarda yapılan incelemeler sonucunda, sahaların geliştirilmesi projesi ekonomik bulunmamıştır.

1995 Ocak ayı ilk haftası içinde Türkmenistan'da hidrokarbon (HC) arama, geliştirme ve üretim olanaklarını değerlendirmek üzere TPAO'dan bir heyet Türkmenistan'a gitmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda, 4 ayrı basamada ayrıntılı çalışmalar yapılması konusunda Türkmenistan Petrol ve Gaz Bakanlığı (TPGB) ile bir Protokol imzalanmıştır. 1994 yılında TPAO ile UNOCAL arasında Türkmenistan'daki tüm arama alanlarında ortak hareket edilmesi hususunda imzalanan Protokol çerçevesinde, bir TPAO/UNOCAL ortak çalışma ekibi Haziran 1995'de Türkmenistan'a giderek sunulan verileri incelemiş ve 1996 Ağustos ayında TPGB ilke TPAO arasında 4 No'lu Blok ile ilgili Teknik Çalışma Hakkı Sözleşmesi imzalanmıştır. Konuya ilişkin olarak yapılmakta olan ön etütlerin olumlu sonuç vermesi halinde arama yatırımlarını içeren ikinci safhaya geçilecektir.

Ayrıca, TPAO, Türkmenistan'ın Hazar Denizi kısmında alınmakta olan sismik verilerin satın alınmasına karar vermiştir (26.4.1996). Etütlerle ilgili verilerin TPAO'ya ulaşmasından sonra değerlendirme çalışmalarına başlanacaktır. Söz konusu çalışmaların daha yakın

takibi ve hızlandırılması amacı ile TPAO, 1996 yılı Şubat ayında Aşkabat'ta bir büro açmıştır. Ayrıca 29 ekim 1998 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ve Türkmenistan Cumhuriyeti arasındaki Hazar geçişi Türkmenistan-Türkiye-Avrupa gaz boru hattı projesinin ifası, Türkmenistan'dan Türkiye Cumhuriyetine doğal gaz satışına ilişkin anlaşma uyarınca Hazar geçiş projesinin en hızlı şekilde gerçekleştirilmesi, Türkmenistanda üretilen doğal gazın Türkiye üzerinden diğer ülkelere transitinin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Türkmen doğal gazının Türkiye Cumhuriyetine satışına ilişkin idari, yasal, finansal diğer önemli şartları, bir gaz alım-satım anlaşması müzakere edilecektir. Gaz alım-satım anlaşması Türkmen tarafından Türk tarafına doğal gaz satışını sağlayacaktır. Doğal gaz fiyatlandırması ABD doları ile yapılacaktır. Doğal gaz fiyatı ulusal ve uluslararası fiyatlara uyumlu, adil ve makul bir bazda olacaktır. Taraflar imkanları dahilinde projenin Türkmenistan'a azami getiriye ve Türkiye'ye en maliyet etkin doğal gaz arzını sağlayacak şekilde gerçekleştirilmesini temin etmek amacıyla tüm desteği sağlayacaktır.

4313. Elektrik Enerjisi

24 Ağustos 1994 tarihinde Tahran'da, Türkiye, Türkmenistan ve İran Enerji Bakanları'nın yaptığı toplantıda elektrik enerjisi işbirliği konusu bir "Mutabakat Zaptı"na bağlanmış olup, buna göre Türkiye, Türkmenistan'dan elektrik enerjisi satın almak, Türkmenistan da satmak istemektedir. İran ise bu elektriğin kendi toprakları üzerinden Türkiye'ye aktarılmasını kabul etmektedir. Türkmenistan'dan Türkiye'ye transferi düşünülen 200 MW güç üzerinden yılda 1.6 milyar kWh'lık enerjinin büyük bir bölümünün, Türkiye ile İran arasındaki 23.2.1989 tarihli Anlaşma uyarınca tesis edilen ve TEAŞ ile İran Elektrik Kurumu arasında 12.8.1996 tarihinde imzalanan sözleşme uyarınca İran'dan Türkiye'ye elektrik sevkiyatında kullanılması öngörülen 154 kV'luk Doğu Beyazıt-Bazargan enerji nakil hattı vasıtasıyla gerçekleştirilmesi mümkün bulunmaktadır.

Ancak, Türkmenistan'dan Türkiye'ye elektrik enerjisi sevkiyatının gerçekleştirilebilmesi için tesisi gerekli olan Türkmenistan, Türkiye ve İran'ın 400 kV'luk enterkonnekte sistemlerinin paralel çalışması konusunda teknik ve ekonomik fizibilite çalışmalarının tamamlanması gerekmektedir.

Bu hattın tamamlanmasından sonra ise, İran ile aramızda mevcut olan 154 kV'lık ENH vasıtasıyla Türkmenistan'dan Türkiye'ye elektrik transferi için İran'ın mevcut trafosunun, 150 MVA'lık yeni bir trafo ile değiştirilmesi gerekmektedir.

Enerji transferi projesinin hayata geçirilebilmesi, ancak ilgili üç ülkenin elektrik şebekelerinin mevcut durumu ile gelişme planları göz önüne alınarak yapılacak kapsamlı bir fizibilite çalışması sonucunda mümkün olabilecektir.

Öte yandan, enerji üretim projeleriyle ilgili olarak Türkmenistan ile uygun koşulların belirlenmesi halinde bilgi alışverişi ve teknik uzman değişimi yapılabileceği düşünülmektedir.

4314. Madencilik

1992 yılı Ekim ayında Ankara'da yapılan Türk Cumhuriyetleri Zirvesi sonunda imzalanan "Ankara Bildirisi"de kurulmaları öngörülen ve daha sonra koordinasyon görevi TİKA'ya verilen Madencilik Çalışma Grubu hazırlık çalışmalarına katılan Eti bank tarafından, "Türk Cumhuriyetleri Zirvesi, Madencilik Çalışma Grubu Türkiye Raporu" hazırlanmıştır.

Öte yandan, Ankara'da MTA Genel Müdürlüğü tarafından 3-7 Ekim 1994 tarihlerinde Birinci ve 4-13 Eylül 1995 tarihlerinde İkinci "Türkçe Konuşan Ülkeler Yerbilimleri ve Madencilik Konferansları" düzenlenmiştir. Konferansta Türk Cumhuriyetleri arasında madencilik alanında işbirliği imkanları geliştirilmesi, doğal kaynakların değerlendirilmesine yönelik konferans, kongre ve sempozyumlara gerekli ilginin gösterilmesi ve imkanlar ölçüsünde destek sağlanması hususlarında görüş birliğine varılmıştır.

44.Kültürel İşbirliği

Ülkemiz ile Türkmenistan arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşması 2 Mayıs 1992 tarihinde Aşkabat'ta imzalanmıştır. Diğer taraftan, 1994-1995 yıllarını kapsayan Kültürel Değişim Protokolü'ne ilişkin çalışmalar devam etmektedir.

Türk Dili Konuşan Ülkeler Kültür Bakanları Konferansı, 17-18 Şubat 1994 tarihlerinde Marmaris'te yapılmıştır. Konferansta, 1994 yılının Fuzuli'nin 500. ve Uluğ Bey'in 600. anma yılı olarak ilân edilmesi, 1995 yılının Manas'ın 1000. yıldönümüne rastlaması ve UNESCO'nun 1995 yılını Hoşgörü Yılı ilan etmiş olması göz önünde bulundurularak, 1995 yılı "Manas ve Mevla'na Yılı" olarak ilan edilmiştir. İki ülke Kültür Bakanları arasında, Müzecilik, Arkeoloji ile Tarihi ve Kültürel Eserlerin Restorasyonu Alanında İşbirliğine ilişkin Protokol, 1995 yılı Mart ayında imzalanmıştır (<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/3-15.htm>).

Kültür Bakanları VI. Dönem Konferansı 20 Mart 1995'te Ankara'da yapılmıştır. 1995 yılı sonu itibariyle ülkemizde toplam 2.439 Türkmen öğrenciye öğretim imkanı sağlanmış yada halihazırda sağlanmaktadır. Bu öğrencilerden 626'sı orta öğretimde, 1.813'ü ise yüksek okullarda bulunmaktadır. Diğer taraftan, eldeki kayıtlara göre, Türkmenistan yüksek öğrenim kurumlarında kendi imkânları ile eğitim gören 33 Türk öğrenci bulunmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığımızca, Türkmenistan'da açılmış olan Anadolu Lisesi statüsünde Aşkabat Türk Lisesi ve Aşkabat Türk İlkokulu 221 öğrenci ile, Türkiye Türkçe'si Eğitim Merkezi ise 200 öğrenci ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Ayrıca, Başkent Eğitim, Yayın ve Ticaret Şirketi, geçen yıllarda açmış olduğu 8 özel liseye ilave olarak, 1995 yılında Türkmenistan'ın çeşitli yerlerinde 3 yeni Anadolu Lisesi ile 2 teknik okul açmıştır. Bu liselerdeki öğrenci sayısı 2.163'tür. Cumhurbaşkanı Niyazov'un adını taşıyan Üniversite 25 Aralık 1994 tarihinden itibaren yaklaşık 200 öğrenci ile eğitime başlamıştır. Anılan Üniversitede, İdari Bilimler, Eğitim ve Şarkiyat olmak üzere toplam üç fakülte bulunmaktadır. Ege Üniversitesi 1991 yılında Türkmenistan Devlet Üniversitesi ile, Marmara Üniversitesi 1992 yılında Türkmenistan Azadı Diller Üniversitesi ile, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi 1993 yılında Türkmenistan Niyazov Zirai Bilimler Akademisi ile İşbirliği Protokolleri imzalamışlardır. 1994 yılında, Türkmenistan Bilim Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı ve YÖK Başkanlığı arasında İşbirliği Protokolleri imzalanmıştır.

10-Temmuz 1999 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Türkmenistan Hükümeti arasında Yasadışı Yollardan Ülkeye Sokulan veya Çıkartılan Kültürel Eserlerin Yakalanması ve İade Edilmesi Konularında Gümrük İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma uyarınca kültürel eserlerin çıkartılması için izin belgeler ihraç devletin ilgili makamlarınca verilir. Taraflar ülke dışına çıkartılması için izin belgeleri

olmayan kültürel eserlerin ihraç devletine iade edilmesini kararlaştırmışlardır. Bu anlaşma sınırsız bir süre için yapılmıştır. Ancak taraflardan herhangi biri anlaşmayı sona erdirebilir. İki ülke arasında yapılan anlaşmaya ilişkin geniş bilgi tezin ek kısmında verilmiştir (Resmi Gazete, 10 Temmuz 1999, 23751 Sayı).

45. Çevre alanında işbirliği

450. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması

İki ülke arasında ortak dil, kültür, gelenek ve tarihe dayanan dostluk ve dayanışma ruhunun çok yönlü bir işbirliğinin geliştirilmesi için gerekli zemini oluşturduğuna dair inançlarını belirterek; çevrenin korunması ve geliştirilmesi alanında; aşağıdaki hususlarda anlaşmaya varmışlardır. İki ülke arasında yapılan anlaşmaya ilişkin daha geniş bilgi tezin ek bölümünde yer verilmiştir (Resmi Gazete, 29 Mart 1997 tarih, 22948 Sayı).

46. Deniz Taşımacılığı İşbirliği

460. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasında Deniz Taşımacılığı Anlaşması

İki ülke arasındaki ticari deniz taşımacılığın eşitlik ve karşılıklı yarar ilkeleri çerçevesinde geliştirmeyi ve uluslararası denizciliğin gelişmesine seyrüsefer serbestliği prensipleri ışığında katkıda bulunmayı arzu ederek, deniz ticareti alanındaki ilişkilerin karşılıklı olarak düzenlenmesi, ve geliştirilmesi, deniz ticareti alanında yakın işbirliğinin temini, iki ülke arasındaki taşımacılığın gelişmesine mani olacak engellerin bertaraf edilmesinde işbirliği yapılması, Türkmenistan'da mevcut limanların yeniden yapılması ve modernizasyonu alanında deniz gemilerinin temini, teknik teçhizat ve Türkmenistan Denizcilik Teşkilatının servis personelinin eğitimini de içerecek şekilde işbirliği yapılması konusunda taraflar anlaşmışlardır. İki ülke arasında yapılan anlaşmaya ilişkin daha geniş bilgi tezin ek bölümünde yer verilmiştir (Resmi Gazete, 23 Aralık 1997 tarih, 23209 Sayı).

47. Haberleşme Alanında İşbirliği

470. Türkiye Cumhuriyeti İle Türkmenistan Hükümeti Arasında Haberleşme Alanında İşbirliği Protokolü.

Türkiye Cumhuriyeti ile Türkmenistan aralarındaki mevcut tarihi ve kültürel bağlara dayalı olarak hızla gelişmekte olan sosyo-ekonomik ilişkiler paralelinde artan haberleşme ihtiyaçlarının karşılanması için gerçekleştirilecek işbirliğinin, dostluk, kardeşlik ve ticari ilişkileri daha da güçlendireceğine olan inançlarını vurgulayarak, iki ülke arasında haberleşme alanında işbirliğini öngören önceden imzalanmış tüm anlaşma ve protokollere atıfta bulunarak ve Türkiye Cumhuriyetinin Türkmenistan'ın gerek Türkiye gerekse Türkiye üzerinden diğer ülkelerle otomatik haberleşmesini teminen Aşkabat'ta tesis etmiş olduğu "2500 hatlık 2 telefon santrali" ve "IBS uydu yeristasyonu" ile Türk TV programlarının Türkmenistan'a sağlanabilmesi amacıyla yine Aşkabat'ta tesis etmiş olduğu "TVRO" yeristasyonunu Türkmenistan'a hibe ettiğini ifade ederek, kendi aralarında anlaşmışlardır. Bu anlaşma ile ilgili geniş bilgi tezin ek kısmında verilmiştir(Resmi Gazete, 7 Temmuz, 21630 Sayı).

48. Tıp ve Sağlık Alanında İşbirliği

480. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı İle Türkmenistan Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Arasında, Tıp ve Sağlık Alanında 1991-1995 Yıllarına İlişkin İşbirliği Anlaşması

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ve Türkmenistan Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Milli Sağlık Hizmeti Sistemlerinin daha da mükemmelleştirilmesi ve bu amaçla, bir "Koordinasyon Komitesi'nin kurulması konusunda anlaşmışlardır. Kurulan bu Koordinasyon Komitesi her iki Bakanlık arasında imzalanan bu Anlaşmanın uygulanması için gerekli şartları hazırlar, yeni gelişmelere göre anlaşmaya yön verir, ortaya çıkabilecek güçlüklerin halledilmesi yollarını araştırır. İki ülke arasında yapılan anlaşmaya ilişkin daha geniş bilgi tezin ek bölümünde yer verilmiştir(Resmi Gazete, 13 Temmuz 1991 tarih, 20928 Sayı).

49. Eğitim Alanında İşbirliği

490. Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı ve Türkmenistan Devlet “Senet” Birleşği Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü

Türkiye ve Türkmenistan Milli Eğitim Bakanlıkları arasında 29.02.1992 tarihinde Aşkabat'ta imzalanan İşbirliği Protokolündeki konular, yapılan çalışmaların ve uygulamaların ışığı altında yeniden ele alınmış ve Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı ile Türkmenistan Devlet “Senet” Birleşği Başkanlığı arasında her ülkede yürürlükte olan kanunlara dayanarak eğitim-öğretim alanında görüş birliğine varmışlardır. Bu protokol çerçevesinde karşılıklı olarak her iki ülkeden eğitim-öğretim için gelecek olan öğrencilerin durumları belirtilmiştir. Bu protokole dair geniş bilgi tezin ek kısmında verilmiştir (Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları ile yapılan anlaşmalar, 1998 Milli Eğitim Basımevi/Ankara).

491. Türkiye Milli Eğitim ve Türkmenistan Bilim Bakanlıkları Arasında İşbirliği Protokolü

Türkiye ve Türkmenistan Milli Eğitim Bakanlıkları arasında 29.02.1992 tarihinde Aşkabat'ta imzalanan İşbirliği Protokolündeki konular, yapılan çalışmaların ve uygulamaların ışığı altında yeniden ele alınmış ve Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı ile Türkmenistan Bilim Bakanlıkları arasında her ülkede yürürlükte olan kanunlara dayanarak Eğitim ve Öğretim faaliyetlerinin uygulanmasında doğabilecek aksaklıkların değerlendirilmesi amacı ile üçer kişiden oluşan bir Daimi Komisyon kurulacağı konusunda anlaşmışlar. Bu komisyon yılda iki defa Mayıs ve Eylül aylarında karşılıklı olarak Ankara ve Aşkabat'ta toplanacaktır. Tarafların komisyon başkanları Bakan Yardımcısı veya Müsteşar Yardımcısı seviyesinde olacaktır. Komisyon ilk toplantısını Mayıs 1994'te Ankara'da yapacaktır. Bu protokole dair geniş bilgi tezin ek kısmında verilmiştir (Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları ile yapılan anlaşmalar, 1998 Milli Eğitim Basımevi/Ankara).

492. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşması

Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti iki ülke arasındaki geleneksel tarihi ve kültürel bağlar çerçevesinde dostluk, karşılıklı anlayış ve ülke halklarının ortak kültür değerlerinin zenginleştirilmesi amacıyla kültür, bilim, eğitim ve spor alanlarındaki ilişkilerini düzenlemek, , iki ülke arasında eğitim, bilim ve kültür alanlarındaki işbirliğini teşvik etmek, bu yolda gereken önlemlerin alınması,iki ülke üniversiteleri arasında çeşitli alanlarda ilişkilerinin geliştirilmesini ve bu amaçla üniversiteler arası doğrudan temasları desteklemek,iki ülke arasındaki bilimsel ve teknik işbirliğinin önemini bilinci ile akit taraflar bilimsel proje ve programların değişimi ile bilimsel konferans, toplantı ve ortak bilimsel alışmaların yapılmasını uzman yetiştirilmesini ve değişimini teşvik edecekleri konusunda anlaşmışlardır. Bu anlaşma ile ilgili geniş bilgi tezin ek kısmında verilmiştir(Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları ile yapılan anlaşmalar, 1998 Milli Eğitim Basımevi/Ankara).

410. Toplum Emniyeti Konusunda İşbirliği

4100. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı İle Türkmenistan İçişleri Bakanlığı Arasındaki Suça Karşı Mücadele ve Toplum Emniyeti Konularındaki İşbirliği Hakkında Protokol

Türkmenistan ve Türkiye Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkileri yoluna koymaya ilişkin 1992 yılının 29 Şubat tarihli anlaşma ve Egemenlik ve Bağımsızlık esasları üzerinde, suçlara karşı mücadele ve toplum emniyeti konusundaki işbirliğine büyük önem vererek, Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği (AGİK) konusundaki anlaşmanın tamamlayıcı belgesinin kaideleri ruhuna da uygun olarak iki devlet arasında dostane ilişkilerin ve işbirliğinin pekiştirilmesini iki tarafında isteginden hareketle anlaşmaya varılmıştır.

Tarihleri boyunca iki ülke arasında esasen varolan müşterek kültür ve dostluk bağlar ile coğrafi yakınlıkları göz önünde tutularak her iki ülke vatandaşlarının hakları ve kanuni

menfaatleri ile mülklerinin korunmasını eşit derecede temin etmeyi, birbirlerine karşılıklı olarak hukuki yardımda bulunmayı, taraflar kendi ülkelerinde cereyan eden ve diğer tarafı hedef alan suç ve faaliyetler hakkında elde ettikleri bilgileri süratle diğer tarafa intikal ettireceklerini, bu amaçla tarafların Emniyet Teşkilatları ve Adli Teşkilatları arasında devamlı temas temin edileceği konusunda anlaşmaya varmışlardır. İki ülke arasında yapılan protokole dair geniş bilgi tezin ek bölümünde yer verilmiştir (Resmi Gazete, 28 Temmuz 1992 tarih, 21298 Sayı).

411. Askeri İşbirliği

13-Nisan 1996 yılında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti arasında Askeri Eğitim İşbirliği anlaşması uyarınca iki ülke arasında askeri personel eğitimi kararlaştırılmıştır. Bu anlaşma 5 yıl süreyle geçerli olacaktır. Bu ilk 5 yıllık bitiminden 3 ay önce bu anlaşmanın feshinin ihbar etmediği takdirde bu anlaşma yıldan yıla yürürlükte kalmaya devam edecektir. İki ülke arasında yapılan anlaşmaya dair geniş bilgi tezin ek bölümünde yer verilmiştir (Resmi Gazete, 13 Nisan 1996, 22610 Sayı).

19.11.1996 tarihinde iki ülke arasında imzalanan Protokol ile, Türkmenistan tarafı, çeşitli miktarlarda teknik malzeme ve teçhizat yardımı talebinde bulunmuş, ancak finansman sorunu nedeniyle bu yardım henüz yapılamamıştır. 1992-1993 eğitim-öğretim yılından itibaren 50 kadar Türkmen öğrenci 4 yıllık lisans eğitimi almak üzere Polis Akademisi'ne kabul edilmiştir. 18 Aralık 1995-28 Ocak 1996 tarihleri arasında 25 Türkmen personel, teröristlerin elindeki rehinelere kurtarılması konusunda kurs görmüşlerdir (<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/3-16.htm>).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkmenistan bağımsızlığını kazandıktan bu yana önemli ekonomik problemlerle karşılaşmasına rağmen, yapısal reformlar ve siyasi istikrar sayesinde bu problemleri çözme yolunda azımsanmayacak ölçüde ilerleme kaydetmiştir. Türkmenistan'ın ekonomisi büyük ölçüde doğal enerji kaynaklarına ve tarıma dayalıdır. Ülkenin tarım üretimi, ancak sulamayla mümkün olmakla beraber, toprağın ve suyun verimsiz kullanılması ve pamuk ekimine çok fazla önem verilmesi nedeniyle düşük seyretmektedir. Pamuğun ve enerji kaynaklarının bol (petrol ve doğal gaz gibi) olması ülkenin endüstri yapısını belirleyen etmenlerdir. Bu endüstri kollarında başlanmış veya planlanmış olan bir çok önemli altyapı projeleri bulunmaktadır.

Türkmenistan'ın eski Sovyet Cumhuriyetleri arasında en istikrarlı siyasi düzene ve zengin iş olanaklarına sahip olması, yabancı sermayeyi bu ülkeye çeken önemli nedenlerdir. Yabancı yatırımlar fabrika inşaatından doğal kaynakların çıkarılmasına kadar bir çok değişik alanda gerçekleşmektedir. Avrupa'nın ve Türkiye'nin artan enerji ihtiyaçları göz önüne alınacak olunursa, Türkmenistan ve Türkiye ortaklığı ile gerçekleştirilecek Türkmenistan doğal gazının 15-20 milyar metreküp/yıl kapasiteli bir boru hattı ile Türkiye ve Avrupa'ya taşınması projesi önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye doğal gazı dayalı enerji santrallerini ve petrokimya tesislerini kendi imkanlarıyla veya gerekirse üçüncü bir ortakla çok süratle kurabilecek durumdadır.

Orta Asya Cumhuriyetleri içinde Türk girişimcilerin en etkin olduğu ülke Türkmenistan'dır. Türkmenistan'da sağlıklı finansman imkanlarının bulunması halinde yatırım yapılabilecek alanlar; deri işleme, tekstil, inşaat malzemeleri, ayakkabı imalatı, tavuk üretim tesisleri, tohum ıslahı, elektrik santrallerinin modernizasyonu, demiryolu yapımı, sabun, temizlik malzemeleri imalatı ve kozmetik sanayiine ilişkin diğer imalat kolları, petrol rafinerileri olarak sıralanabilir. Yukarıda belirtilenlerin dışında imalat sektöründe yatırım imkanı bulunan diğer alanlar; gıda, otomotiv, yedek parça, deterjan, mobilya, beyaz eşya, el örgü makineleri ve torna tezgahlarıdır.

1994 yılı itibariyle Türkmenistan'ın dünya ticareti içerisindeki payı %0,02'dir. Aynı yıl göz önüne alındığında, Türkmenistan'ın yaptığı toplam ithalatın %11'i ülkemizden yapılmaktadır. Benzer şekilde, ülkemizin Türkmenistan'dan yaptığı ithalat bu ülkenin toplam ihracatının %12'sini oluşturmaktadır. İki ülke arasındaki tarihsel bağlar, Türkmenistan'ın ekonomik açıdan giderek büyümesi, ülkemizin üretim, teknoloji, işgücü, tecrübe alanındaki rehberlik potansiyeli göz önüne alındığında karşımıza iki ülke arasındaki ticaret hacminin ve yatırım kapasitesinin artırılması gerçeği çıkmaktadır. Türkmenistan, gelecek vaat eden doğal zenginlikleri, jeopolitik konumu ve her yönden gelişmeye açık pazarı itibariyle çekiciliği olan bir ülkedir. Stratejik ve uzun soluklu bir yaklaşım çerçevesinde, ülkede ekonomik varlığımızın artırılması ve ticari ilişkilerimizin geliştirilerek canlı tutulması, orta vadede darboğazları aşmış ve zenginleşmiş Türkmenistan'ın gelecekte sunabileceği olanaklardan daha fazla yararlanmamızı sağlayacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Kitaplar

- ODABAŞ, Devlet : Geçiş Sürecinde Türkmenistan, Avrasya Dosyası ,
Türkmenistan Özel, Ankara, 2001.
- GANDYMOW, Seyitbay : Saparmyrat Türkmenbaşynyň Bank Siyasatynyň Sapaklary,
Türkmenistan Neşirýat, Aşgabat, 1999.
- GANDYMOW, Seyitbay : Finances of Turkmenistan 1996 – 1997,
Turkmenstatpragnost, Statistical Collection, Aşgabat, 1999.
- ÇARYÝEWA, O. Ş. : Hojalygy Dolandyryşlar Bilen Bankyň Karz Gatnaşyklaryny
Seljermesi, Altyn Asyr Yktysadiýeti No: 19, Aşgabat, 2000.
- DURDYÝEW , Nazar : Türkmenistanyň Töleg Ulgamy, Altyn Asyr Yktysadiýeti
No: 20, Aşgabat, 2000.
- GANDYMOW, Seyitbay : Bank İşleri – Bagt İşleri, Türkmenistan Neşirýat, Aşgabat,
1997.
- IŞIK Abdurrahman : Türkmenistan'da Gerçekleştirilen Reform Hareketleri,
Avrasya Dosyası , Türkmenistan Özel, Ankara, 2001.
- OK, Selçuk Tayfun
AYDOS, Volkan : Türkmenistan Ülke Profili, Mevzuat ve Türk Girişimciler ,
İTO, Yayın No:1998 – 74, İstanbul, 1998.
- KOCA,Salim : Türkler, Ankara, 1999.

b. Makale- Bildiriler ve Diğerleri

<http://www.tika.gov.tr/tur/ulke/index/tr.htm>, (17.11.2003)

<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/2-10.htm>, (14.09.2003)

<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/2-11.htm>, (14.09.2003)

<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/2-14.htm>, (14.09.2003)

<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/2-24.htm>, (27.09.2003)

<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/2-25.htm>, (27.09.2003)

<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/2-26.htm>, (27.09.2003)

<http://www.yesevi.org/tdbm/turkmenistan.html>, (27.09.2003)

<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/3-3.htm>, (25.11.2003)

<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/3-4.htm>, (25.11.2003)

<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/3-15.htm>, (25.11.2003)

<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/turkmen/3-16.htm>, (25.11.2003)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasında Karşılıklı Büyükelçilik Faaliyetlerinin Gayrimenkul ve Mali Veçhelerine İlişkin Protokol (Resmi Gazete, 8 Ocak1997 tarih, 22871 Sayı).

Türkiye Cumhuriyeti ve Türkmenistan Arasında Konsolosluk Sözleşmesi (Resmi Gazete, 12 Kasım 1997 tarih).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticari ve Ekonomik İşbirliği Konularında Türk-Türkmen Karma Ekonomik Komisyonu Kurulmasına İlişkin Anlaşma(Resmi Gazete, 9 Ocak 1996 tarih, 22518 Sayı).

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ile Türkmenistan Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Arasında, Tıp ve Sağlık Alanında 1991-1995 Yıllarına İlişkin İşbirliği Anlaşması(Resmi Gazete, 13 Temmuz 1991 tarih, 20928 Sayı).

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı ile Türkmenistan İçişleri Bakanlığı arasındaki suçla karşı mücadele ve toplum emniyeti konularındaki işbirliği hakkında protokol(Resmi Gazete, 28 Temmuz 1992 tarih, 21298 Sayı).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasında Deniz Taşımacılığı Anlaşması(Resmi Gazete, 23 Aralık 1997 tarih, 23209 Sayı).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması(Resmi Gazete, 29 Mart 1997 tarih, 22948 Sayı).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasındaki Teknik, Bilimsel ve Ekonomik İşbirliği Protokolü(Resmi Gazete, 14 Ocak 1994, 21818 Sayı).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasında Yasa Dışı Yollardan Ülkeye Sokulan Veya Çıkarılan Kültürel Eserlerin Yakalanması ve İade Edilmesi Konularında Gümrük İşbirliği Anlaşması(Resmi Gazete, 10 Temmuz 1999, 23751 Sayı).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşması(Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları ile yapılan anlaşmalar, 1998 Milli Eğitim Basımevi/Ankara).

Türkiye Milli Eğitim ve Türkmenistan Bilim Bakanlıkları Arasında İşbirliği Protokolü(Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları ile Yapılan Anlaşmalar, 1998 Milli Eğitim Basımevi/Ankara).

Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı ve Türkmenistan Devlet "Senet" Birleşği Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü(Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları ile yapılan anlaşmalar, 1998 Milli Eğitim Basımevi/Ankara).

Türkiye Cumhuriyeti ile Türkmenistan Arasında İlişkilerin ve İşbirliğinin Daha da Geliştirilmesine İlişkin Mutabakat(Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları ile Yapılan Anlaşmalar, 1998 Milli Eğitim Basımevi/Ankara).

Türkiye Cumhuriyeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasında Haberleşme Alanında İşbirliği Protokolü(Resmi Gazete, 7 Temmuz, 21630 Sayı).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması(Resmi Gazete, 13 Nisan 1996, 22610 Sayı).

2003-2004 Eğitim-Öğretim Yılında Türkiye Cumhuriyetinin Lise ve Üniversitelerinde Eğitime Devam Eden ve Burslu Türkmen Öğrencilerinin İstatistiği(Milli Eğitim Bakanlığı Yurtdışı Eğitim-Öğretim Genel Müdürlüğü/Ankara).

2003-2004 Eğitim-Öğretim Yılında Türkiye Cumhuriyetinin Lise ve Üniversitelerinde Eğitime Devam Eden ve Kendi Hesabına Okuyan Türkmen Öğrencilerinin İstatistiği(Milli Eğitim Bakanlığı Yurtdışı Eğitim-Öğretim Genel Müdürlüğü/Ankara).

EK 1- Türkmenistan ve Türkiye'nin Taraf Olduğu Kanunlar

- 1- Türkmenistan Cumhuriyeti ile İmzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun (Resmi G. 21.03.1993 tarih, 21531 sayı)
- 2- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun (Resmi G.10.12.1993 tarih, 21784 sayı)
- 3- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun (Resmi G. 10.12.1993 tarih, 21784 sayı)
- 4- Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun (Resmi G.22.09.1994 tarih, 22059 sayı)
- 5- Türkmenistan ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun (Resmi G. 22.09.1994 tarih, 22059 sayı)
- 6- Türkmenistan ile Türkiye Arasında Karşılıklı Büyükelçilik Faaliyetlerinin Gayri Menkul ve Mali Veçhelerine İlişkin Protokol'un Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun (Resmi G. 16.10.1996 tarih, 22789 sayı)
- 7- Türkmenistan ile Türkiye Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması ve Eki Protokol'un Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun (Resmi G. 10.04.1997 tarih, 22960 sayı)

8- Türkmenistan ile Türkiye Arasında Konsolosluk Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun (Resmi G. 26.07.1997 tarih, 23061 sayı)

9- Türkmenistan ile Türkiye Arasında Deniz Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun (Resmi G. 26.07.1997 tarih, 23061 sayı)

10- Türkmenistan ile Türkiye Arasındaki Hazar-Geçişli Türkmenistan-Türkiye Avrupa Gaz Boru Hattı Projesinin (HGB) ifası ve Türkmenistan'dan Türkiye'ye Doğalgaz Satışına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun (Resmi G. 11.11.1999 tarih, 23873 sayı). (<http://www.yesevi.org/tdbm/turkmenistan.html>).

EK 2 - Türkiye-Türkmenistan Arasında Yapılmış Olan Anlaşma, Protokol ve Mutabakat Zabıtları.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasında Karşılıklı Büyükelçilik Faaliyetlerinin Gayrimenkul ve Mali Veçhelerine İlişkin Protokol

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti, Ankara ve Aşkabat'ta karşılıklı olarak açılacak Büyükelçiliklerin yerleşimi ve sağlanacak idari ve mali yardımlar konusunda aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır.

MADDE 1

Türkmenistan Hükümeti, Aşkabat şehrinin Şevçenko Sokağı No : 9'daki binayı ve arsasını, Büyükelçilik ihtiyacı için, Türkiye Cumhuriyetinin mülkiyetine vermektedir. Aynı şekilde Türkiye Cumhuriyeti de, Ankara'da aynı büyüklükte bir arsayı Büyükelçilik ihtiyacı için Türkmenistan'ın mülkiyetine verecek ve bu arsa üzerinde kançılara ve rezidans olarak kullanılmak üzere keza aynı büyüklükte bir bina inşa edecektir. Ancak, Ankara'da böyle bir arsa ve binanın kısa sürede temin edilememesi halinde bu amaca hizmet edebilecek bir bina kiralanarak Türkmenistan Büyükelçiliğinin kullanımına tahsis edilecektir.

MADDE 2

Kiralanacak bina ile ilgili kira kontratı mal sahibi ile Türkmenistan Büyükelçiliği arasında yapılacaktır. Kontrat Dışişleri Bakanlığı tarafından da imzalanacak ve kira bedeli T.C. Hükümeti tarafından karşılanacaktır.

MADDE 3

1 inci maddede söz konusu binaların elektrik, su, ısıtma, şehir içi telefonla ilgili işletme ve kullanım giderleri, karşılıklılık esasına göre kabul eden ülke hükümetleri tarafından karşılanacaktır.

MADDE 4

Türkmenistan Hükümeti Aşkabat'taki Türkiye Büyükelçiliğinin konut ihtiyacı için I. maddede sözü edilen Aşkabat'taki arsaya ilaveten ikinci bir arsayı Türkiye Cumhuriyeti'nin mülkiyetine verecektir. Buna karşılık T.C. Hükümeti de keza I. maddede sözü edilen Ankara'daki arsaya bitişik ilave bir arsayı Türkmenistan Hükümeti'nin mülkiyetine verecektir.

I. maddede bahse konu Türkmenistan Büyükelçiliği binası inşa edilinceye kadar T.C. Hükümeti Ankara'da Türkmenistan'a tahsis edilecek kiralık binaya ilaveten diğer bir binayı da Türkmenistan Büyükelçiliğine Büyükelçilik konutu olarak tahsis edecektir. Türkmenistan Hükümeti de Aşkabat'ta Türkiye Cumhuriyeti'nin mülkiyetine vereceği ikinci arsada Büyükelçilik konutu inşa edilinceye kadar bir binayı Büyükelçi konutu olarak kullanmak üzere Türkiye Büyükelçiliğine tahsis edecektir.

MADDE 5

Tahsis edilecek İkametgah binalarının elektrik, su, ısıtma, şehir içi telefonla ilgili işletme ve kullanım giderleri karşılıklılık esasına göre kabul eden ülke hükümetleri tarafından karşılanacaktır.

MADDE 6

T.C. Hükümeti bir defaya mahsus olmak üzere Türkmenistan Temsilciliğine tahsis olunacak geçici kançılara ve ikametgah binalarını standartlara uygun olarak tefriş edecektir.

MADDE 7

T.C. Hükümeti Türkmenistan Büyükelçiliğinin ihtiyacı için Şahin marka bir adet yeni makam taşıtını anılan Büyükelçiliğe verecektir. Verilecek taşıtın kullanımı ile ilgili sigorta ve bakım dahil tüm giderler Türkmenistan Büyükelçiliğine ait olacaktır.

MADDE 8

İşbu Protokol 1/1/1993 tarihi itibarıyla yürürlüğe girer. Protokolde kayıtlı mal ve hizmetlerden bu tarihten önce karşılıklı olarak sağlanmış olanlar söz konusu protokol çerçevesinde yerine getirilmiş sayılır.

MADDE 9

İşbu Protokolün yürürlük süresi 3 yıldır. Bu süre içinde taraflardan her biri 3ay önceden ihbarda bulunmak suretiyle protokolün feshini talep edebilir.

MADDE 10

İşbu Protokolün uygulanma ve yorumundan dolayı çıkabilecek uyuşmazlıklar taraflar arasında yapılacak karşılıklı görüşmeler yolu ile çözümlenecektir.

İşbu Protokol 3 Mart 1993 tarihinde Ankara'da Türkçe ve Türkmençe olarak iki nüsha halinde düzenlenmiştir.(Resmi Gazete.8 Ocak1997 tarih,22871 sayı)

Türkiye Cumhuriyeti ve Türkmenistan Arasında Konsolosluk Sözleşmesi

Türkiye Cumhuriyeti ve Türkmenistan iki ülke arasındaki dostane ilişkileri daha da geliştirmek arzusuyla ve konsolosluk konularını düzenlemek üzere bir Konsolosluk Sözleşmesi aktolunmasını kararlaştırmışlar ve aşağıdaki şekilde anlaşmışlardır.

Ön Hükümler

İşbu Sözleşmede aşağıdaki deyimler, "Gönderen Devlet" Konsolosluk mensuplarını atayan Akit taraf

- a) Taraf,
- b) "Kabul Eden Devlet", Konsolosluk mensuplarının, ülkesi üzerinde görevini yerine getirdiği Akit Taraf,
- c) "Konsolosluk", tüm Başkonsolosluk, Konsolosluk, Muavin Konsolosluk ve konsolosluk Ajanlığı,
- d)"Konsolosluk Görev Çevresi", bir Konsolosluğa, Konsolosluk görevlerini yerine getirmesi amacıyla tahsis edilen bölge,
- e)"Konsolosluk Şefi" bu sıfatla hareket etmekte görevlendirilmiş kişi,
- f)"Konsolosluk Memuru", gönderen Devlet tarafından Konsolosluk şefi dahil konsolosluk görevlerini yerine getirmek üzere Başkonsolos, Konsolos, Muavin Konsolos veya Ataşe sıfatıyla görevlendirilmiş kişiler,

g) "Konsolosluk Hizmetlisi", bir konsolosluğun idari ve teknik hizmetlerinde istihdam edilen kişiler,

h) "Hizmet Personeli", bir konsolosluğun iç hizmetlerinde istihdam edilen kişiler,

ı) "Konsolosluk Mensupları" tüm konsolosluk memurları, konsolosluk hizmetlileri ve hizmet personeli,

i) "Konsolosluk Personeli Mensubu", Konsolosluk şefi dışındaki konsolosluk memurları, konsolosluk hizmetlileri ve hizmet personeli,

j) "Özel Personel", konsolosluk memurlarından birinin münhasıran özel hizmetinde kullanılan ve birlikte oturan kişiler,

k) "Aile Fertleri", bir konsolosluk mensubunun eşi ile bunların veya eşlerin reşit olmayan çocukları ve gönderen devlet mevzuatı uyarınca bakmakla yükümlü oldukları ve kendileri ile birlikte oturan ana ve babaları

l) "Konsolosluk Arşivleri", konsolosluğa ait tüm evrak, belgeler, yazışmalar, kitaplar, gazeteler, filmler, ses ve görüntülü bantlar, resimler, kayıt defterleri ve şifre malzemesi ile bunların saklanması ve korunmasına yarayan her çeşit eşya.

m) "Akit Taraflar", işbu Anlaşmayı imzalayan Devletler anlamına gelir.

İlişkilerin Kurulması ve Yürütülmesi

Konsoloslukların Kurulması ve Görev Alanları.

-Bir Konsolosluk, kabul eden Devletin Ülkesinde ancak bu Devletin rızası ile kurulabilir ve idame ettirilebilir.

-Konsolosluğun yeri, sınıfı ve Konsolosluk görev çevresi gönderen Devlet tarafından tespit olunur ve kabul eden Devletin tasvibine sunulur.

-Bir Konsolosluğun bulunduğu yerden başka bir yerde bir muavin konsolosluk veya konsolosluk ajanlığı açılmak istendiği takdirde yine kabul eden Devletin muvafakati gereklidir.

-Mevcut bir Konsolosluğun bir bölümünü teşkil eden bir büronun Konsolosluğun bulunduğu yerin dışında açılması için de keza kabul eden Devletin muvafakati gereklidir.

- Bir Konsolosluk memuru kendi görev çevresi dışında ancak kabul eden Devletin peşin muvafakati ile vazife yapabilir.

-Gönderen Devlet, ilgili Devletlere bildirdikten sonra bu Devletlerin muvafakati ile bir devlette kurulan bir Konsolosluğu diğer bir Devlette de konsolosluk görevlerini yapması

hususunda görevlendirebilir. Kabul eden devlet, bu muvafakatini her zaman herhangi bir sebep göstermeksizin geri alabilir.

-Bir gönderen Devletin Konsoloslugu, kabul eden Devlete usulüne uygun şekilde bildirildikten ve bu Devletin muvafakatini sağladıktan sonra kabul eden Devlette üçüncü bir Devlet hesabına Konsolosluk görevlerini yerine getirebilir. Kabul eden Devlet, bu muvafakatini her zaman herhangi bir sebep göstermeksizin geri alabilir.

-Fahri konsoloslukların açılması 24 Nisan 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi hükümlerine tabidir.

Konsolosluk Mensuplarının Uyraklığı

- Akit Taraflar, konsolosluk memuru olarak kendi vatandaşlarını atayabilirler.
- Akit Taraflar, konsolosluk hizmetlisi, konsolosluk hizmet personeli ve özel personel olarak ancak kendi veya kabul eden devlet vatandaşlarını istihdam edebilirler.

Konsolosluk Mensuplarının Çalışma Statüsü

-Gönderen Devletin vatandaşı olan Konsolosluk mensupları resmi görevlerinin dışında kabul eden Devletin ülkesinde ticari veya başka hiçbir mesleki faaliyette bulunamazlar. Bu kural gönderen Devlet vatandaşı olan özel personel ve diğer fertleri için de geçerlidir.

Konsolosluk Şefinin Atanması

-Gönderen Devlet, konsolosluk şefi sıfatıyla atanan bir şahsı kabul eden Devletin Dışişleri Bakanlığına, bildirmek ve bu tayine dair bir atama belgesini veya bununla ilgili başka bir belgeyi bu makama hayat öyküsü ile birlikte göndermekle yükümlüdür.

-Atama belgesi, özellikle, konsolosluk şefinin adı, soyadı, vatandaşlığı, sınıfı ile görev yapacağı konsolosluk yeri ve görev çevresine ilişkin bilgileri içerir.

Yukarıdaki işlemi müteakip, kabul eden Devlet, meccanın şekli ne olursa olsun bir "Buyrultu" veya başka bir muvafakat belgesi verir. Kabul eden Devlet, "Buyrultu" veya muvafakat belgesinin verilmesine değin, konsolosluk şefinin geçici olarak görevine başlamasına ve Sözleşme hükümlerinden yararlanmasına rıza gösterebilir.

- Bununla beraber, kabul eden Devlet, Buyruktu'nun veya başka bir muvafakat belgesinin verilmesini herhangi bir sebep göstermeksizin reddedebilir.

Konsolosluk Şefinin Atanmasının Konsolosluk Görev Çevresindeki Makaslara Bildirilmesi Konsolosluk şefinin, geçici de olsa, göreve başlaması kabul edilir edilmez, kabul eden Devlet, durumu konsolosluk görev çevresindeki yetkili makamlara bildirmekle yükümlüdür. Kabul eden devlet, ayrıca, konsolosluk şefinin görevlerini yapabilmesi ve işbu sözleşme hükümlerinden yararlanabilmesi için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.

Konsolosluk Şefinin Herhangi Bir Sebepçe Görevini Yerine Getirememesi

Konsolosluk Şefi herhangi bir nedenle görevini ifa edemeyecek durumda kaldığı veya konsolosluk makamı geçici veya sürekli olarak boşaldığı takdirde, konsolosluk görev ve işlerinin yönetimi, konsolosluğun bir memuru, gönderen Devletin kabul eden Devletteki diğer bir konsolosluğunun memuru, gönderen devletin kabul eden Devletteki diplomatik personeli mensuplarından birisi veya gönderen Devletin merkez teşkilatından bir memur tarafından geçici olarak vekaleten tedvir edilebilir. Bu son halde geçici tedbir süresi bir takvim yılı içinde üç ayı geçemez. Bununla beraber, mücbir durumlar halinde, bu süre diplomatik yoldan sağlanacak müsaade ile uzatılabilir. Bu şekilde görevlendirilen kişinin kimliğine ilişkin bilgiler kabul eden devletin Dışişleri Bakanlığına bildirilir.

Konsolosluk görevlerini bu şekilde vekaleten yürütecek kişiye, geçici konsolosluk şefi olarak bu Sözleşmenin hükümleri uygulanır.

Bu maddenin 1. fıkrası uyarınca, konsoloslukta görevlendirilen kabul eden Devlet nezdindeki diplomatik temsilciliğinin diploması memuru, diplomatik ayrıcalık ve dokunulmazlıklardan yararlanmaya devam eder.

Diğer Konsolosluk Mensuplarının Varışları, Ayrılışları, Statülerindeki Değişikliklere ilişkin Bildirim

1. Gönderen Devlet, konsolosluk şefinden başka bütün konsolosluk mensuplarının adı ve soyadlarını, uyruklüğünü, sıfatını, varışlarını, kesin ayrılışlarını, statülerindeki değişiklikleri, kabul eden Devletteki özel adreslerini kabul eden Devletin Dışişleri Bakanlığına bildirir.

2) Bunun dışında,

a- Aile fertlerinin kimlikleri ile birlikte geliş ve ayrılışlarını,

b- özel personelin kimliği, göreve başlayış ayrılışları ile bu sıfatla görevlerinin sona ermesi,

c- Kabul eden Devlet vatandaşı kimselerin konsolosluk hizmetlisi, hizmet personeli ve özel personel olarak işe alınmaları veya işlerine son verilmesi konularında gerekli bilgiler mahalli makamlara verilecektir.

Konsolosluk Mensuplarının Görevlerinin Sona Ermesi Bir Konsolosluk mensubunun görevinin sona ermeyi ezcümle, gönderen

a- Konsolosluk mensubunun görevinin sona erdiğinin Devlet tarafından Kabul eden Devlete bildirilmesi ile;

b- "Buyruktu" nun veya başka bir muvafakat belgesinin geri alındığının diplomatik kanaldan bildirilmesi ile;

c- Kabul eden Devlet, her zaman bir konsolosluk memurunun istenmeyen kişi olduğunu (persona not grata) veya bir Konsolosluk hizmetlisinden veya hizmet personelinin birinin istenmediğini gönderen Devlete, kararının nedenlerini açıklamaya yükümlü olmaksızın bildirebilir. Bu durumda, gönderen Devlet, Konsolosluk memurunu veya uyruklüğünü haiz ise Konsolosluk hizmetlisini veya hizmet personelini en kısa zamanda ülkesine geri çağırır.

Gönderen devlet Konsolosluk hizmetlisi veya hizmet personeli kendi vatandaşı değil ise bu kişilerin görevine derhal son verir. Konsolosluk memurunun aile mensubunun kabul eden Devlet'te ikameti ve özel personelin çalışması kabul eden Devletin müsaadesi ile mümkün olur. Kabul eden Devlet bu müsaadeyi her zaman herhangi bir gerekçe göstermeksizin iptal ettiğini bildirebilir. Bu durumda, gönderen Devlet, yukarıdaki paragrafta belirtilen koşullar çerçevesinde hareket eder.

Konsolosluk Binalarının Dokunulmazlığı

1)Konsolosluk binalarının dokunulmazlığı vardır. Kabul eden Devletin makamları, ancak konsolosluk,"Şefinin", veya göndereni Devletin diplomatik temsilcilik şefinin veya bunlardan birinin yetki verdiği kişinin izniyle buralara girebilirler. Acil koruma tedbirlerinin alınmasını gerektiren yangın veya sair felaket halinde konsolosluk şefinin muvafakati mümkün en kısa sürede verilecektir.

2) Kabul eden Devletin konsolosluk binalarına müsaadesiz, girilmesine veya binaların tahrip edilmesine ve keza konsolosluğun huzurunun bozulmasına veya konsolosluğun onurunun; kırılmasına engel olmak amacıyla gerekli her türlü tedbirleri almak gibi, özel yükümlülüğü vardır.

3) Konsolosluk binaları, mobilyaları, konsoloslukta bulunan diğer eşyalar ve ulaşım araçları hiçbir arama, el koyma, haciz veya icrai tedbire konu olamazlar.

Konsolosluk Arşiv ve Belgelerinin Dokunulmazlığı

Konsolosluk arşiv ve belgelerinin nerede bulunursa bulunsunlar her zaman dokunulmazlıkları vardır. Bu sözleşme,süresiz olarak yürürlükte kalacaktır.Bu sözleşme,bildirim yoluyla Akit taraflardan her biri tarafından feshedilebilir. Bu sözleşme, fesih gününü izleyen altı ay içinde yürürlükten kalkacaktır. Bu hükümleri teyiden Akit Tarafların yetkili temsilcileri bu sözleşmeyi imzalamışlar ve mühürlerini basmışlardır. Aşkabat'ta 29 Nisan 1994 tarihinde iki nüsha halinde Türkçe ve Rusça olarak düzenlenmiş olup,her üç metin de aynı şekilde geçerlidir(Resmi Gazete,12 Kasım 1997 tarih).

**Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti
Arasında Ticari ve Ekonomik İşbirliği Konularında Türk-Türkmen Karma
Ekonomik Komisyonu Kurulmasına İlişkin Anlaşma**

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti (bundan böyle Akil Taraflar olarak anılacaktır), ticari ve ekonomik işbirliğini uzun vadeli, istikrarlı, dengeli olarak, eşit hak ve yarar ilkeleri esasına göre geliştirmek ve güçlendirmek amacıyla, 3.12.1991 tarihli Türkiye Cumhuriyeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti Arasında Ekonomik ve Ticari İşbirliğine Dair Anlaşma hükümlerini de dikkate alarak, aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır.

Madde 1

Akit Taraflar, iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik işbirliği konularında Türk-Türkmen Hükümetler arası Karma Ekonomik Komisyonu'nu (bundan böyle "Komisyon" olarak anılacaktır) kurmuşlardır.

Madde 2

Komisyon'un görevleri şunlardır:

Türkiye Cumhuriyeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti arasındaki ticari ve ekonomik işbirliği konularını gözden geçirmek, ticari ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi imkanlarını araştırmak. Ticari ve ekonomik alandaki ilişkileri geliştirmek, çeşitlendirmek ve güçlendirmek amacıyla, ilgili kurum, kuruluş ve iş çevrelerini teşvik etmek, gerekli önerileri Hükümetlerinin onayına sunmak, ticari ve ekonomik işbirliği konularında ortaya çıkabilecek sorunları görüşmek ve çözümlerine yardımcı olmak.

Madde 3

Komisyon, Hükümetlerince atanmış bulunan Bakanlar eşbaşkanlığındaki Türk ve Türkmen heyetlerinden oluşur.

Madde 4

Komisyon toplantıları, yılda en az bir kez diplomatik kanallardan belirlenecek tarihlerde sırasıyla Türkiye ve Türkmenistan'da yapılır.

Komasyon toplantılarına, Taraflardan her birinin gerekli gördüğü sayıda uzman ve danışman katılabilir.

Madde 5

Komasyon toplantıları, eşbaşkanları arasında mutabık kalınan ve onaylanan gündem çerçevesinde yürütülür.

Madde 6

Komasyon, Akıt Taraflardan birinin teklifi üzerine acil konuların görüşülmesi amacıyla özel toplantılar düzenleyebilir.

Madde 7

Komasyon toplantıları sonucunda, üzerinde mutabık kalınan hususlar ve alınan kararlar, eşbaşkanların imzalayacağı Protokol 1'de yer alır. Komasyon tarafından alınan kararlar, aksine bir hüküm bulunmadığı takdirde, Protokolün imzalandığı tarihte yürürlüğe girer.

Madde 8

Komasyon, eşbaşkanların ortak kararına bağlı olarak, çalışmalarını alt komiteler teşkil etmek suretiyle yürütebilir.

Madde 9

İşbu Anlaşma, Akıt Tarafların karşılıklı mutabakatı ile değiştirilebilir

Madde 10

İşbu Anlaşma, imza tarihinden itibaren Akıt Tarafların kendi usullerine uygun şekilde onayını müteakiben nota teatisinden sonra yürürlüğe girecek ve 5 yıl süre ile yürürlükte kalacaktır. İşbu Anlaşma, yürürlük süresinin bitiminden 6 ay önce Akıt Taraflardan biri tarafından yazılı olarak feshi ihbar edilmediği takdirde, her seferinde kendiliğinden 1 yıl daha uzatılmış kabul edilecektir. Aşkabat'ta 17 Ağustos 1995 tarihinde her ikisi de aynı derecede Türkçe ve Türkmençe iki nüsha olarak düzenlenmiştir(Resmi Gazete, 9 Ocak 1996 tarih, 22518 Sayı).

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı İle Türkmenistan Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Arasında, Tıp ve Sağlık Alanında 1991-1995 Yıllarına İlişkin İşbirliği Anlaşması

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ve Türkmenistan Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı aşağıdaki hususlarda anlaşmaya varmışlardır.

MADDE 1

Taraflar, Milli Sağlık Hizmeti Sistemlerinin daha da mükemmelleştirilmesi amacıyla sağlık alanında işbirliğini geliştirmede mutabık kalmışlardır.

MADDE 2

Taraflar, aşağıda belirtilen konularda detayları belirlemek üzere bir "Koordinasyon Komitesi"nin kurulmasını kabul etmişlerdir.

Koordinasyon Komitesi her iki Bakanlık arasında imzalanan bu Anlaşmanın uygulanması için gerekli şartları hazırlar, yeni gelişmelere göre anlaşmaya yön verir, ortaya çıkabilecek güçlüklerin halledilmesi yollarını araştırır, aşağıdaki maddelerde bahsedilen bursların hangi alanlarda kaç adet ve hangi tarihlerde geçerli olacağını belirler. Yılda en az iki kez (biri Aşkabat diğeri Ankara'da olmak üzere) toplam, yılda iki kez her iki Bakanlığa rapor verir. Komite Müsteşar veya Müsteşar Yardımcısı Başkanlığında üç (3) kişiden oluşur.

Koordinasyon Komitesi'nin üyeleri en geç bir ay içerisinde seçilerek taraflara bildirilecektir.

MADDE 3

Taraflar, aşağıdaki alanlarda bilimsel ve teknik işbirliği yapacaklardır.

Enfeksiyon ve parazit hastalıkları,

-Onkoloji,

-Hematoloji,

- Ana-Çocuk Sağlığı ve aile planlaması,

-Diagnostik radyoloji (rontgeno-radyoloji)

-Transplantasyon (organ nakli)

-Kardiyotorasik, endoskopik ve vasküler cerrahi,

-Mikroşirürji ve lazer şirürjisi,

-Üroloji,

-Anesteziyoloji ve reanimasyon;

Taraflar, yukarıda belirtilen alanlarda işbirliğini geliştirmek amacıyla Koordinasyon Komitesi'nce belirlenecek süre ve sayıda uzman tahsisinde bulunacaklardır.

Taraflar, ayrıca genel tıp açısından önemli olan aşağıdaki konularda ortak araştırmalar yapılmasını teşvik edeceklerdir.

-immünoloji,

-Kaplıca hizmetleri,

-Bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıklardan korunma,

-Acil yardım tıp hizmetleri,

-Çevre sağlığı,

-Meslek hastalığı,

-Uyuşturucu ve psikotrop ilaçların kullanımının kontrolü ve etkilerinin incelenmesi,

İlaç ve eczacılık hizmetleri. Taraflar, "Türkmenistan Cumhuriyeti Sağlık Master Planı Etüdü" projesinin yapılması için bir teknik Komitenin kurulmasına karar vermişlerdir. Bununla ilgili usûl ve esaslar ayrı bir protokolle belirlenecektir.

MADDE 4

Anlaşmada öngörülen uzman, uzman hekim ve pratisyen hekim teatisi ile ilgili harcamalar, mütakabiliyet esasına uygun olarak aşağıdaki şekilde gerçekleştirilecektir.

-Uzman ve hekim gönderen taraf, kabul eden tarafın başkentine kadar gidiş ve dönüş masraflarını karşılayacaktır.

-Kabul eden taraf, ülkesinde bulunan uzman ve hekimlerin bu süre içindeki bilimsel faaliyetleri ile ilgili harcamalar da dahil olmak üzere, iâşe ve ibate masrafları ile yurtiçi ve seyahat harcamalarını karşılayacaktır.

MADDE 5

Taraflar, bu anlaşma çerçevesinde, topraklarında bulunan karşı taraf uzman, hekim ve öğrencilerinin ani hastalanmaları durumunda (*diş* protez dışında) ücretsiz tıbbi yardımda bulunacaklardır.

MADDE 6

Bu Anlaşma, imzalandığı tarihten itibaren 31 Aralık 1995 tarihine kadar geçerli olacaktır.

1996 - 2000 yıllarına ait müteakip anlaşma, Koordinasyon Komitesi'nce tespit edilecek bir tarihte görüşülüp Ankara'da imzalanacaktır.

Bu Anlaşma, 23 Şubat 1991 tarihinde Aşkabat'ta her iki nüsha da aynı derecede geçerli olmak üzere Türkçe ve Rusça olarak hazırlanmıştır.(Resmi Gazete,13 Temmuz1991 tarih,20928 sayı)

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı İle Türkmenistan İçişleri Bakanlığı Arasındaki Suça Karşı Mücadele ve Toplum Emniyeti Konularındaki İşbirliği Hakkında Protokol

Bu Protokolde taraflar olarak adlandırılanlar Türkiye Cumhuriyeti'nin İçişleri Bakanlığı ile Türkmenistan İçişleri Bakanlığıdır.

Türkmenistan ve Türkiye Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkileri yoluna koymaya ilişkin 1992 yılının 29 Şubat tarihli anlaşma ve Egemenlik ve Bağımsızlık esasları üzerinde, suçlara karşı mücadele ve toplum emniyeti konusundaki işbirliğine büyük önem vererek, Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği (AGİK) konusundaki anlaşmanın tamamlayıcı belgesinin kaideleri ruhuna da uygun olarak iki devlet arasında dostane ilişkilerin ve işbirliğinin pekiştirilmesini iki tarafında isteğinden hareketle aşağıdaki hususlarda anlaşmaya varılmıştır.

MADDE 1 - Tarihleri boyunca iki ülke arasında esasen varolan müşterek kültür ve dostluk bağları ile coğrafi yakınlıkları göz önünde tutularak her iki ülke vatandaşlarının hakları ve kanuni menfaatleri ile mülklerinin korunmasını eşit derecede temin etmeyi taahhüt ederler.

MADDE 2 - Taraflar birbirlerine karşılıklı olarak hukuki yardımda bulunmayı taahhüt ederler. Bu yardım aşağıdakilerden ibarettir;

A -Taraflar kendi ülkelerinde cereyan eden ve diğer tarafı hedef alan suç ve faaliyetler hakkında elde ettikleri bilgileri süratle diğer tarafa intikal ettireceklerdir. Bu amaçla tarafların Emniyet Teşkilatları ve Adli Teşkilatları arasında devamlı temas temin edilecektir.

B - Taraflar kendi ülkelerinde diğer ülke vatandaşlarınca işlenecek suçlara ait bilgi, belge ve dokümanların süratle birbirlerine vermeyi taahhüt ederler.

MADDE 3 - Taraflar karşılıklı olarak birbirlerine yapacakları hukuki yardımlarda ve araştırma konularında yürürlükte bulunan kanun ve kurallar ışığında hareket etmeyi taahhüt ederler.

MADDE 4 - Taraflar yasalarına göre suç kabul edilen konuların takibi hususunda kendi ülkelerinde mevcut kanunları uygularken diğer ülke yandaşları hakkındaki adli takibatlar hususunda ilgili ülkeye her türlü bilgiyi verirler.

MADDE 5 - Taraflar İçişleri Bakanlıkları görev alanına giren konulardaki mevzuat değişikliklerini mübadele etmeyi kabul ederler.

MADDE 6 - Taraflar ülkelerinde diğer ülke vatandaşlarınca işlenen suçlar konusunda;

A - Sanık veya sanıkların açık kimliklerini, uyruğunu, işi ve devamlı adreslerini,

B - İşlenen suç hakkında lüzumlu bilgiler ve olayın şeklini,

C - El konulmuş suç delilleri hakkında her türlü bilgi ve belgeleri birbirilerine süratle iletmeyi taahhüt ederler.

MADDE 7 - Taraflar terörizm. Organize suçlar, (Tevekkül suçlar) uyuşturucu madde kaçakçılığı ve iki tarafı doğrudan alakadar eden uluslararası mahiyetteki suçlarla mücadelede her türlü yardımı yapmayı karşılıklı olarak taahhüt eder.

MADDE 8 - Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, Türkmenistan tarafına Emniyet Teşkilatının organizasyonu konusunda aşağıdaki eğitim hizmetlerini taahhüt eder;

A - Üniversite, Yüksek Okul veya Muadili Okul mezunu 10 adet Türkmenistan Emniyet Teşkilatı mensubunu, Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Akademisinde 8 aylık özel eğitime tabi tutmayı,

B - lise veya muadili okul mezunu 10 adet Türkmenistan Emniyet Teşkilatı mensubunu, Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Akademisinde 4 yıllık Lisans bölümü eğitimine tabi tutmayı,

C - Suç ve suçlularla mücadele konusunda Türkmenistan Emniyet Teşkilatı mensuplarını her düzeydeki Amir ve Memurları Türkiye'deki Emniyet Teşkilatına ait Eğitim Kurumlarında aşağıdaki ihtisas konularında değişik sürelerde eğitim vermeyi taahhüt eder, aşağıdaki konular dışında kalıp Türkmenistan tarafının ihtiyaç duyacağı ve teklif edeceği her konuda kurslar ve seminerler düzenlemeyi taahhüt eder.

a - Trafik Kursu

b - Terörle Mücadele Kursu

c - Parmak izi ve Fotoğraf teknikleri Kursu

d - Olay yeri ve teknikleri Kursu

e - Patlayıcı madde Kursu

f - Narkotik maddelerle mücadele Kursu

g - Kriminal laboratuvar hizmetleri kursu (Balistik, Sahtecilik, Kimya, Biyoloji)

MADDE 9 - Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Türkmenistan İçişleri Bakanlığının teklif edeceği konularda üst düzey yöneticilerine Türkiye'de veya Türkmenistan'da seminerler düzenlemeyi kabul ve taahhüt eder.

MADDE 10 - Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Türkmenistan Emniyet Teşkilatının yeniden yapılanması konusunda ihtiyaç duyulacak Lojistik desteği, heyetler teati edilmek suretiyle teknik seviyede tespit ve bunları temin etmeyi taahhüt eder.

MADDE 11 - Bu Protokol imzalandığı günden itibaren yürürlüğe girer. Bu Protokol taraflardan birinin 6 ay önceden fesih ihbarı olmadıkça sürekli olarak yürürlükte kalacaktır(Resmi Gazete, 28 Temmuz 1992 tarih, 21298 Sayı).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasında Deniz Taşımacılığı Anlaşması

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti, bundan böyle Akit Taraflar olarak adlandırılacaktır, iki ülke arasındaki ticari deniz taşımacılığın eşitlik ve karşılıklı yarar ilkeleri çerçevesinde geliştirmeyi ve uluslararası denizciliğin gelişmesine seyrüsefer serbestliği prensipleri ışığında katkıda bulunmayı arzu ederek, aşağıdaki hususlarda mutabık kalmışlardır.

MADDE 1

Bu Anlaşmanın amacı:

- İki ülke arasında deniz ticareti alanındaki ilişkilerin karşılıklı olarak düzenlenmesi, ve geliştirilmesi, deniz ticareti alanında yakın işbirliğinin temini, İki ülke arasındaki taşımacılığın gelişmesine mani olacak engellerin bertaraf edilmesinde işbirliği yapılması,

- Her iki Akit Taraf gemilerinin iki ülke limanları ve üçüncü ülkelerin limanları arasındaki ticari deniz taşımacılığına iştirak etmelerinin engellenmemesi,

İki ülkede mevcut gemi tamir ve onarım tesislerinin kullanılmasının teşvik edilmesi,

Bütün olarak iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin gelişiminin arttırılması,

Türkmenistan'da mevcut limanların yeniden yapılması ve modernizasyonu alanında deniz gemilerinin temini, teknik teçhizat ve Türkmenistan Denizcilik Teşkilatının servis personelinin eğitimini de içerecek şekilde işbirliği yapılmasıdır

MADDE 2

Bu Anlaşmada

1. "Akit Taraf Gemisi" terimi, o ülkede gemi siciline kaydedilen ve o ülke mevzuatına uygun olarak bayrağını taşıyan herhangi bir ticari gemi anlamına gelecektir. Ancak bu terim, savaş gemileri ve/veya kamu kuruluşlarınca inşa edilen ve ticari amaçlar dışında kullanılan gemileri, balıkçı teknelerini kapsamaz.

2. "Gemi mürettebatı üyesi" terimi, mürettebat listesine dahil olan ve seyir esnasında veya servis sırasında gemide iş yapmak amacıyla istihdam edilmiş kaptan veya diğer herhangi bir kişi anlamına gelecektir.

3. "Limanlar" terimi, limanlar ve gamı servisleri için resmi olarak izin verilen ve yabancı denizciliğe açık olan yerler anlamına gelecektir.

4. "Yetkili Makamlar" terimi: tarafında-Başbakanlık Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Denizcilik Müsteşarlığı;

Türkmenistan Hükümeti tarafında- Türkmenistan Denizcilik Teşkilatı anlamına gelecektir.

MADDE 3

1 Bu Anlaşma,bir taraftan karasuları da dahil olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti sınırları ve diğer taraftan karasuları da dahil olmak üzere Türkmenistan Hükümeti sınırları dahilinde uygulanır.

2 Akit Taraflardan her biri, diğer Akit Tarafın gemilerine limanlara serbestçe giriş-çıkış, limanların kargo yükleme-boşaltma ve yolcu indirme ve bindirme işlemlerinin yapılması, normal ticari ilişkilerin gerçekleştirilmesi ve tüm seyir servislerinin kullanılmasında kendi gemilerine uygulanan muamelenin aynısının yapılmasını garanti edecektir.

MADDE 4

Bu Anlaşma, Akit Tarafların kendi mevzuatları uyarınca gerekli formalitelerin tamamlandığının diplomatik kanallardan karşılıklı olarak tebliğinden sonra yürürlüğe girecektir.

Bu Anlaşma beş yıllık bir süre için yapılmış olup, Akit Taraflardan biri Anlaşma'nın yürürlük süresi bitmeden altı ay önce yazılı olarak bildirimde bulunmadığı takdirde otomatik olarak diğer bir beş yıllık süre için uzamış olacaktır.

Akit Taraflardan biri, yürürlük süresi içerisinde mevcut Anlaşma'yı feshetme konusundaki niyetini yazılı olarak diğer Akit Tarafa bildirebilir. Böyle bir durumda, bu Anlaşma yazılı fesih ihbarın alınmasından altı ay sonra sena ermiş olacaktır.

Yukarıdaki hususları teyiden Hükümetleri tarafından gerekli şekilde yetkili kılınan aşağıdaki imza sahipleri bu Anlaşma'yı imzalamışlardır. Aşkabat'ta 26 Ekim 1994 tarihinde,İngilizce dilinde yapılmıştır(Resmi Gazete, 23 Aralık 1997 tarih, 23209 Sayı).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Türkmenistan Hükümeti Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması

Bundan böyle “Taraflar” olarak anılacak olan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti;

İklim ve doğa koşullarının benzerliğini, ikili ve çok taraflı ilişkilerinin yakınlığını göz önünde bulundurarak;

Şimdiki ve gelecekteki kuşakların sağlığı ve refahı için çevrenin korunması ve iyileştirilmesi gerektiğinin, bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma amacının hayata geçirilmesinin taşıdığı önemin bilincinde olarak;

Taraflar arasında yapılacak işbirliğinin, karşılıklı yarar sağlayacağını ve her iki ülkenin bölgesel ve küresel çevrenin korunması konusundaki sorumluluklarını yerine getirmesi açısından önem taşıdığını dikkate alarak;

Birleşmiş Milletler Çevre vs Kalkınma Konferansı tarafından kabul edilen ilkelerin önemini hatırla tutarak;

İki ülke arasında ortak dil, kültür, gelenek ve tarihe dayanan dostluk ve dayanışma ruhunun çok yönlü bir işbirliğinin geliştirilmesi için gerekli zemini oluşturduğuna dair inançlarını belirterek;

Çevrenin korunması ve geliştirilmesi alanında; aşağıdaki hususlarda anlaşmaya varmışlardır.

Taraflar çevre konularındaki işbirliğini eşitlik, mütekabiliyet ve karşılıklı yarar temeline dayanarak, her iki ülkenin ilgili mevzuatı ve bu amaca uygun olarak tahsis edilen mali kaynaklar çerçevesinde geliştirir. Aksine bir mutabakat olmadığı sürece, tarafların her biri bu Anlaşmaya katılımı veya bu Anlaşmanın uygulanmasıyla ilgili masrafları kendisi üstlenecektir.

Aşağıda belirtilen konular, Tarafların işbirliği yapacakları öncelikli alanlar olarak seçilmiştir:

-Asit yağmurları, sınırlar ötesi hava kirliliği ve ozon tabakasının korunması da dahil olmak üzere atmosferin korunması.

-Sanayi ve tarım faaliyetleri ile kentsel altyapı hizmetleri sonucu ortaya çıkan atık suların bertarafı ile kıta içi su kaynakları ve sınır aşan su yolları da dahil olmak üzere su kalitesinin korunması,

-Tehlikeli atıkların yasadışı trafiğinin önlenmesi ve bu atıkların yönetimi amacıyla ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde uygulanacak mevzuatın uyumlu hale getirilmesi ve konuyla ilgili erken uyarı ve bildirim mekanizmalarının oluşturulması.

-Katı, atık yönetimi ve sınıai atıkların yeniden kullanımı dahil olmak üzere, uygun bertaraf etme yöntemlerinin tespiti ve uygulanması.

-Biyolojik çeşitlik başta olmak üzere, nesli tehlikede olan flora ve fauna türlerinin ve sulak alanlar ve özel koruma alanları gibi ekolojik açıdan hassas yörelerin entegre bir planlama anlayışına uygun bir şekilde korunması ve bu bağlamda doğal kaynak yönetimi planlarının hazırlanması.

-Toprak koruma ve rehabilitasyon konularında bilgi ve deneyim alışverişi.

Yeni ve yenilenebilir enerji kaynakları konusunda işbirliği de dahil olmak üzere, enerji üretiminden kaynaklanan çevre sorunlarının önlenmesi ve giderilmesi amacıyla bilgi ve deneyim alışverişi ve uygun teknolojilerin değerlendirilmesi.

-Sürekli ve dengeli kalkınma anlayışına uygun olarak, sanayi, tarım, ulaştırma, enerji ve turizm başta olmak üzere, sektörler arası ilişkilerde, kalkınma faaliyetleri ile çevre politikalarının entegrasyon ve bu amaçla uygun ekonomik araçlar ile mali mekanizmaların kullanılması.

-Çevre politikalarının geliştirilmesi ve çevre kurumlarının güçlendirilmesi amacıyla yapılacak idari, mali ve yasal düzenlemeler.

-Çevresel bilgi istemlerinin kullanımı dahil olmak üzere, çevre izleme ve ölçüm yöntemleri ve uygulamaları, .

-Az atıklı, atıksız ve temiz teknolojilerin kullanımı ve transferi,

Yenilenemeyen doğal kaynakların korunması,

-Çevresel etki değerlendirmesi.

-Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nı takiben başlatılan "İzleme Süreci" konusunda bilgi ve deneyim alışverişi,

-Uluslararası çevre politikalarının ve uygulamalarının mümkün olan azami ölçüde uyumlaştırılması; çevre konusunda bölgesel ve uluslararası düzeyde sürdürülen faaliyetlerde ortak hareket etme imkanlarının araştırılması,

Hazar ve Aral Denizlerinin korunması amacıyla ikili düzeyde işbirliği tesis edilmesi ve başta Dünya Bankası, Global Çevre İmkani, Birleşmiş Milletler Çevre Programı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı olmak üzere uluslararası kuruluşlardan gerekli mali, bilimsel ve teknik desteğin sağlanması için girişimlerde bulunulması.

İşbu Anlaşma, Tarafların, yürürlüğe girmesi için gerekli ulusal formalitelerin tamamlanmasını birbirlerine bildirdiği notaların teati edilmesini takip eden günde yürürlüğe girecek olup, beş yıl süreyle yürürlükte kalacaktır. İşbu Anlaşma, her zaman Tarafların yazılı mutabakatı ile tadil edilebilir veya süresi uzatılabilir. Anlaşma, diğer tarafa üç ay önceden yazılı bildirimde bulunmak koşuluyla feshedilebilir. Anlaşmanın feshi, işbu Anlaşma gereğince mutabık kalınan ve fesih öncesinde başlatılan faaliyetlerin geçerliliğini veya devamını etkilemeyecektir.

İşbu Anlaşma Ankara'da, 18 Kasım 1996 tarihinde Türkçe, Türkmençe, Rusça ve İngilizce olarak dört nüsha halinde düzenlenmiş olup, dört metin aynı ölçüde geçerlidir (Resmi Gazete, 29 Mart 1997 tarih, 22948 Sayı).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasındaki Teknik, Bilimsel ve Ekonomik İşbirliği Protokolü

Türkmenistan Tarım ve Gıda Bakanlığı ve Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Hükümetleri adına, bundan sonra taraflar olarak beraberce, iki ülke arasında tarım, gıda endüstrisi, hayvancılık, balıkçılık ve köy işleri alanlarına yönelik işbirliğini güçlendirmeyi ve geliştirmeyi amaçlayan ve olumlu yönde gelişmeler gösteren devletlerarası ilişkilerini gözönünde tutarak aşağıdaki konularda görüş birliğine varmışlardır.

Madde 1

Tarım, bitkisel üretim ve bitki koruma, hayvancılık, hayvan sağlığı, balıkçılık, sulama, gıda endüstrisi ve köy işleri konularında taraflar aşağıdaki konularda işbirliği yapma hususunda mutabakata varmışlardır.

Bilimsel ve teknik bilgi ve doküman mübadelesi, Tarafların ilgili kuruluşlarında yayınlanan araştırma sonuçlarının mübadelesi, Bitkisel ve hayvansal genetik ve biyolojik

materyal mübadelesi, her iki ülkenin ilgi alanlarına giren konularda karşılıklı uzman mübadelesi, her iki ülkede eğitimler, seminerler, konferanslar ve toplantılar düzenlenmesi, sulama ve sulama sistemleri konularında bilgi alışverişi, Tarafların ilgili kuruluşları arasında ortak çalışmaların tesisi,

Gerek her iki ülkede ve gerekse diğer pazarlarda tarımsal pazarlama konusunda, özel sektör kuruluşları arasında işbirliği ve ortak yatırımların teşvik edilmesi.

Madde 2

İlişkilerin devamlılığını ve bu Protokolün I. maddesinde yaralan işbirliği faaliyetlerini gerçekleştirmek için taraflarca bir Tarım Yürütme Komitesi teşkil edilmiştir. Bu Komite, her iki ülkeden Müsteşar seviyesinde birer başkan dahil, 4 üyeden teşekkül eder. Yürütme Komitesi, her bir tarafça gerçekleştirilecek işleri tespit ederek gelecek dönem için Çalışma Planını hazırlar. Bir önceki faaliyet döneminde kaydedilen gelişmeler, bir sonraki toplantıda değerlendirilecektir. Bu Komite, yıllık toplantılarını, sırasıyla Türkiye ve Türkmenistan'da gerçekleştirir.

Madde 3

Bu Protokolde, taraflar işbirliğini genişletmek için, üzerinde mutabık kalınan konularda uzman mübadelesi yaparlar, uzmanların seyahat masrafları, uzmanları gönderen ülke, dahili masrafları ise ev sahibi ülke tarafından karşılanacaktır. Uzmanların ziyaretleri ile ilgili bilgiler uzmanların ziyaretlerinden en az iki ay önce kabul eden ülkeye bildirilecektir.

Madde 4

Bu Protokol, tarafların yetkili temsilcileri tarafından imzalandıktan sonra yürürlüğe girecek ve taraflardan herhangi birinin 6 ay öncesinden sona erdirilmesi için yazılı müracaatı olmadığı takdirde, imza tarihinden itibaren 5 yıl müddetle yürürlükte kalacaktır. Bu Protokol tarafların yazılı mutabakatı üzerine, herhangi bir zamanda değiştirilebilecek ve nota teatisi yoluyla birbirini takip eden 5 yıllık sürelerle yenilenebilecektir.

7 Ekim 1993 tarihinde, Türkçe, Türkmençe ve İngilizce olarak üç lisanda her biri aynı derecede geçerli olan ikişer orijinal nüsha olarak imzalanmıştır(Resmi Gazete.14 Ocak 1994, 21818 Sayı).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasında Yasa Dışı Yollardan Ülkeye Sokulan Veya Çıkarılan Kültürel Eserlerin Yakalanması ve İade Edilmesi Konularında Gümrük İşbirliği Anlaşması

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Türkmenistan Hükümeti (Bundan sonra "Taraflar" olarak anılacaklardır), kültürel eserlerin yasa dışı yollardan ülkeden çıkartılması, transit geçirilmesi ve ülkeye sokulmasının halklarının kültürel malvarlığına zarar verdiğini belirterek ve Devletlerin gümrük ve diğer ilgili makamlarının kültürel malvarlığının korunmasına yardım etmekle yükümlü olduklarını vurgulayarak,

14 Kasım 1970 tarihi UNESCO Sözleşmesi'nin kültürel eserlerin yasa dışı yollardan ülkeye sokulması ve çıkartılmasının ve mülkiyet hakkının tanınmasının yasaklanmasına ve önlenmesine ilişkin tedbirler hakkındaki hükümlerini dikkate alarak Kültürel eserlerin devlet sınırlarından kanunsuz çıkartılmasına karşı mücadeleyi arttırmak ve bu alanda gümrük işbirliğini geliştirmek amacıyla aşağıdaki hususlarda mutabakata varmışlardır.

Madde 1

Aşağıdaki terimler işbu Anlaşmanın hedefleri bakımından şu anlamları içermektedir:

“Kültürel Eserler” terimi, tarih öncesi devirler dahil: arkeoloji, tarih, edebiyat, sanat ve bilim için büyük önem taşıyan dini veya dünyevi nitelikte eserler anlamına gelmektedir. “İhraç Devleti” terimi, kültürel eserlerin ilk çıktığı devlet (Türkiye Cumhuriyeti veya Türkmenistan) anlamına gelmektedir.

“Transit Devleti” terimi, kültürel eserlerin, ihraç devletinden diğer devletlere, toprakları üzerinden ulaştırıldığı devleti (Türkiye Cumhuriyeti veya Türkmenistan) ifade etmektedir. “İthal Devleti” terimi, kültürel eserlerin ithal edildiği devlet (Türkiye Cumhuriyeti veya Türkmenistan) anlamına gelmektedir. “Kültürel Eserlerin Kanunsuz Taşınması” terimi, işbu Anlaşmanın hükümlerini, Tarafların diğer uluslararası yükümlülüklerini ve onların iç hukuk mevzuatını ihlal ederek ihraç veya

ithal edilmiş veya transit geçirilmiş eserlerin bulundurulmasını anlatmaktadır. "Kültürel Eserlerin iadesi" terimi, kanunsuz taşınan ve yakalanan kültürel eserlerin, ihraç eden devlete, ithal veya transit devleti taraflarınca iadesi anlamına gelmektedir.

Madde 2

Tarafların ulusal mevzuatları uyarınca, yurtdışına çıkarılmasında sakınca görülmeyen kültür varlıklarının kontrolleri, ilgili Bakanlık ve kuruluşlarca yapılır.

Madde 3

Türkiye Cumhuriyeti ile Türkmenistan'ın mevzuatlarının öngörmesi halinde, kültürel eserler, bu devletlerin kanunlarında tespit edilen izin belgelerine dayanılarak ülke dışına çıkarılabilir.

Madde 4

Kültürel eserlerin çıkarılması için izin belgeleri, ihraç devletinin ilgili makamlarınca verilir. Tarafların gümrük idareleri, birbirlerine, izin belgelerinin damgalı örnekleri ile, onları tasdik eden mühürlerin örneklerini verirler.

Madde 5

Kültürel eserleri ellerinde bulunduran gerçek veya tüzel kişilerin temsilcileri, kendilerinde adı geçen eserlerin bulunduğunu bildirmekle mükelleftirler. Eserler, Türkiye Cumhuriyeti veya Türkmenistan'ın gümrük idarelerine kontrol ettirilirken, bunların çıkartılmasına izin veren belgeler de ibraz edilecektir.

Madde 6

Taraflar ülke dışına çıkartılması için izin belgeleri olmayan kültürel eserlerin ihraç devletine iade edilmesi için gerekli tedbirleri alırlar. İthal veya transit devleti, kültürel eserlerin çıkartılmasına izin veren belgelerin olmaması halinde eserlere derhal el koyar ve ihraç devletine haber verir. Şahıslar, kültürel eserleri izinsiz ithal veya transit taşımaktan veya gümrük kanununa aykırı hareketlerinden dolayı ceza veya idari acıdan sorumlu tutuldukları takdirde, anılar, eserlerin ihraç devletine iadesi, şahısların sorumlulukları hakkındaki karardan sonra yapılacaktır.

Madde 7

Taraflar, iade edilecek kül türel eserlerin teslimi için yetkili temsilciler tayin ederler. Tarafların Gümrük İdareleri tarafından ele geçirilen kültürel eserler, doğrudan yetkili temsilcilere teslim edilir. Kültürel eserlerin iade edilmesiyle ilgili şikayetler, ihraç eden devlet tarafından incelenir.

Madde 8

Taraflar, işbu Anlaşmanın uygulanması için birbirlerine ücretsiz karşılıklı yardımda bulunurlar. İşbu Anlaşmaya göre iade edilecek kültürel eserler hiçbir vergiye tabi tutulmaz ve gümrük haren alınmaz.

Madde 9

Taraflar aşağıdaki konuları da kapsayan şekilde, işbu Anlaşmanın uygulanması için bilgi ve tecrübe alış verisinde bulunacaklardır:

Tarafların mevzuatlarına göre, izin belgeleriyle yurt dışına çıkarılabilecek kültürel eserler ile yurt dışına çıkarılması yasaklanan kültürel eserler, Kültürel eserlerin yasa dışı yollardan ihraç veya ithal edilmesine karşı mücadelenin usulleri.

-Kültürel eserlerin yasa dışı yollardan ihraç veya ithali ile mücadele konusunda yayınlanmış eserler ve ilmi çalışmalar.

-Kültürel eserlerin yasa dışı yollardan ihraç veya ithal edilmesinin usulleri ve bu gibi hareketleri defalarca yapan kişiler.

-Kültürel eserlerin yasa dışı yollardan ihraç ve ithaline karşı mücadele tecrübesi kazanmak amacıyla uzmanların karşılıklı ziyaretleri.

Madde 10

İşbu Anlaşmaya, Tarafların karşılıklı mutabakatı ile değişiklikler veya ile değişiklikler veya eklemeler yapılabilir.

Madde 11

İşbu Anlaşmanın hükümleri, Tarafların diğer anlaşmalarla üstlenmiş oldukları sorumluluklarını etkilemez.

Madde 12

İşbu Anlaşma, Tarafların, yürürlük için gerekli iç hukuk işlemlerinin tamamlandığını bildiren diplomatik teati Notaları etmelerinden 60 gün sonra yürürlüğe girecektir. İşbu Anlaşma, sınırsız bir süre için yapılmıştır. Taraflardan herhangi biri tarafından diplomatik yoldan yapılacak yazılı bir bildirimle sona erdirilebilir. Bildirim alındıktan üç ay sonra Anlaşma yürürlükten kalkar. Anlaşma, 12 Kasım 1998 tarihinde Aşkabat şehrinde ikişer suret halinde, Türkçe, Türkmençe ve Rusça dillerinde imzalanmış olup, her üç metin de aynı derecede geçerlidir(Resmi Gazete, 10 Temmuz 1999, 23751 Sayı).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim,Bilim,Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşması

Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti (bundan böyle akit taraflar olarak anılacaktır) iki ülke arasındaki geleneksel tarihi ve kültürel bağlar çerçevesinde dostluk, karşılıklı anlayış ve ülke halklarının ortak kültür değerlerinin zenginleştirilmesi amacıyla kültür, bilim, eğitim ve spor alanlarındaki ilişkilerini düzenlemek üzere aşağıdaki hususlarda anlaşmaya varmışlardır:

MADDE1

Akit taraflar, iki ülke arasında eğitim, bilim ve kültür alanlarındaki işbirliğini teşvik edecekler, bu yolda gereken önlemlerin alınmasını sağlayacaklardır.

MADDE 2

Akit taraflar, iki ülke üniversiteleri arasında çeşitli alanlarda ilişkilerinin geliştirilmesini ve bu amaçla üniversiteler arası doğrudan temasları destekleyerek işbirliği protokolleri akdini teşvik edeceklerdir.

MADDE 3

İki ülke arasındaki bilimsel ve teknik işbirliğinin önemini bilinci ile akit taraflar bilimsel proje ve programların değişimi ile bilimsel konferans, toplantı ve ortak bilimsel çalışmaların yapılmasını uzman yetiştirilmesini ve değişimini teşvik edeceklerdir.

MADDE 4

Akit taraflar, ilk, orta ve teknik eğitim alanlarında işbirliği yapacaklar. Okul kitapları dahil, öğretim malzemesi ve eğitim konularında bilgi değişiminde bulunacaklardır.

MADDE 5

Akit taraflar, tiyatro, müzik, opera, bale ve diğer sanat alanlarındaki ilişkilerin geliştirilmesini ve bu çerçevede karşılıklı etkinlikler düzenlenmesini ve ziyaretler yapılmasını destekleyeceklerdir.

MADDE 6

Akit taraflar, karşılıklı olarak sergiler düzenlenmesini teşvik edecekler, gerekli düzenlemelerin gerçekleştirilmesine katkıda bulunacaklardır.

MADDE 7

Akit taraflar, çeşitli müzik dallarında sanatçı ve topluluklar değişiminde bulunmayı kararlaştırmışlardır.

MADDE 8

Akit taraflar, ülkelerinde diğer akit tarafın edebiyatının tanıtılmasını özendirecekler, bu yolda gereken önlemleri alacaklardır.

MADDE 9

Akit taraflar, iki ülke arasında sinema alanında işbirliği ilişkileri kurulmasını destekleyeceklerdir.

MADDE 10

Akit taraflar, radyo, televizyon kuruluşları arasında işbirliğini teşvik edecekler, bu çerçevede program değişimini destekleyeceklerdir.

MADDE 11

Akit taraflar, haber ajansları ile basın yayın kuruluşları arasında işbirliğinin gelişmesini teşvik edeceklerdir.

MADDE 12

Akit taraflar, gençlik kuruluşları arasında işbirliğini ve bu çerçevede gençlerden oluşan grupların değişimini destekleyeceklerdir.

MADDE 13

Akit taraflar, iki ülke spor kuruluşları arasında işbirliğinin ve bu çerçevede karşılıklı olarak sporcu, yönetici ve antrenör değişimini ve spor karşılaşmaları düzenlenmesini gerçekleştirmeye yönelik önlemler alacaklardır.

MADDE 14

Akit taraflardan her biri kendi toprağında o ülkenin kanunları ve yönetmenliklerine uygun olarak ve bu çerçevede faaliyet göstermek koşuluyla kültür merkezi kurulmasına izin verecekler, bu merkezlerin çalışmasını kolaylaştırıcı önlemler alacaklardır.

MADDE 15

Akit taraflar, iş bu anlaşmada yer alan etkinlikleri hükümetlerince yetkili kılınacak temsilcileri tarafından müştereken hazırlanacak değişim programları çerçevesinde gerçekleştireceklerdir.

MADDE 16

İş bu anlaşma her iki ülkede anlaşmaların yürürlüğe girmesi için gerekli kanuni işlemlerin tamamlandığının diplomatik yoldan yazılı olarak karşı tarafa bildirilmesi halinde yürürlüğe girecek ve beş yıl geçerli kalacaklardır. Yüksek akit taraflardan biri bu müddetin sona ermesine üç ay kala karşı tarafa yazılı bildirimde bulunmak suretiyle anlaşmayı feshetmediği takdirde anlaşma kendiliğinden yenilenmiş olacaktır. İş bu anlaşma Aşkabat'ta 23 Nisan 1992 tarihinde ikisi de aynı derecede geçerli olmak üzere Türkçe ikişer asıl nüsha olarak imzalanmıştır.

Türkiye Milli Eğitim Ve Türkmenistan Bilim Bakanlıkları Arasında İşbirliği Protokolu

Türkiye ve Türkmenistan Milli Eğitim Bakanlıkları arasında 29.02.1992 tarihinde Aşkabat'ta imzalanan İşbirliği Protokolündeki konular, yapılan çalışmaların ve uygulamaların ışığı altında yeniden ele alınmış ve Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı ile Türkmenistan Bilim Bakanlıkları arasında her ülkede yürürlükte olan kanunlara dayanarak eğitim-öğretim alanında aşağıdaki konularda görüş birliğine varmışlardır.

MADDE 1

Taraflar, bu protokolde yer alan yükümlülüklerin gerçekleştirilmesi, Eğitim ve Öğretim faaliyetlerinin uygulanmasında doğabilecek aksaklıkların değerlendirilmesi amacı ile üçer kişiden oluşan bir Daimi Komisyon kuracaklardır. Bu komisyon yılda iki defa Mayıs ve Eylül aylarında- karşılıklı olarak Ankara ve Aşkabat'ta toplanacaktır. Tarafların komisyon başkanları Bakan Yardımcısı veya Müsteşar Yardımcısı seviyesinde olacaktır. Komisyon ilk toplantısını Mayıs 1994'te Ankara' da yapacaktır.

MADDE 2

Türkmen okullarında Türkiye Türkçe'si dersi 1993-1994 öğretim yılından itibaren okutulmaya başlanmıştır. Bunun için Türkiye Türkçe'si Öğretim Programı, ders kitabı ve diğer öğretim materyallerinin hazırlanması konusunda taraflarca müştereken oluşturulacak bir alt komisyon gerekli çalışmaları yapacaktır.

MADDE 3

Türk tarafı, Türkmenistanlı 50 Türkçe öğretmeni ile 50 okul yöneticisini hizmet içi eğitim kursuna davet etmeyi kabul eder. Türkmenistan tarafı da bu sayıdaki öğretmen ve yöneticiyi aynı şartlarda ülkesine kabul edecektir.

MADDE 4

Türk tarafı, Aşkabat'ta açılan okulların ihtiyaç duyulan ders araç ve gereçlerini sağlayacaktır.

MADDE 5

Taraflar, Türkiye tarafından Türkmenistan' da açılan ilk ve orta öğretim okullarında okutulacak ders programlarını Daimi Komisyonda belirleyecek, belirlenen Komisyon Kararı, Bakanlıkların onayından sonra uygulamaya konacaktır.

MADDE 6

Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı, Türkmenistan'daki Türkiye Türkçe'si Öğretim Merkezi için Türkiye' den gönderilecek öğretmen ihtiyacının karşılanmasını, Türkmenistanlı öğretmenlerin Türkiye'de ve Türkmenistan'da hizmet içi eğitime tabi tutulmasını sağlayacaktır.

MADDE 7

Türkiye'de ortaöğretim kurumlarında Türkmen Türkçe'si dersi seçmeli ders olarak okutulacaktır. Milli Eğitim Bakanlığı Türkmen Türkçe'si dersi öğreniminin yaygınlaştırılması için gereken çalışmalarda bulunacaktır.

MADDE 8

Taraflar, öğretim kademeleri arasındaki yatay ve dikey geçişlerini, diploma ve belgelerin denkliği konusunu kendi mevzuatlarına uygun olarak yapacaklardır. Türkmenistan'dan öğrenim görmek üzere Türkiye'ye gelecek lise mezunu öğrencilerin diploma ve öğrenim belgelerinin denklik işlemleri Eğitim Müşavirliğinde yapılacaktır.

MADDE 9

Taraflar, karşılıklı olarak öğrencilere ön lisans, lisans ve yüksek lisans bursu vermeye devam edeceklerdir. Burslu öğrencilerin sayısı 1994-1995 öğretim yılından başlamak üzere taraflarca tespit edilecektir. Burs verilecek öğrenciler disiplin suçu bulunmayan ve okulunu en az iyi derece ile bitirmiş öğrenciler arasından seçilecektir.

MADDE 10

Öğrenim görmek üzere Türkiye'ye gelen öğrenciler, öğrenim süresince YURTKUR veya Üniversite yurtlarında barınacaklar, TÖMER' de 1 yıl Türkiye Türkçe'si eğitimi görecektir. YURTKUR veya üniversite yurtlarının disiplin şartlarına uymayanlar, TÖMER veya üniversite eğitiminde başarılı olmayanlar ve devamsızlık yapanlar,

Türkmenistan'a geri gönderilecektir. Türkiye'den Türkmenistan'a burslu olarak öğrenim görmek üzere giden öğrenciler üniversite yurtlarında 1 yıl kadar kalarak üniversitede Türkmen Türkçe'si hazırlık kursu görecektir. Bu kurslarda başarılı olanlar öğrenim süresince yurtlarda kalacak ve üniversiteye devam edeceklerdir. Türkmen Türkçe'si hazırlık kursunda ve üniversitelerde başarılı olamayanlar, devamsızlık yapanlar veya yurt disiplin şartlarına uymayanlar Türkiye'ye geri gönderileceklerdir.

MADDE 11

Öğrencilerin, ülkelerine her türlü geliş ve gidiş yol giderleri kendilerince veya hükümetleri tarafından karşılanacaktır.

MADDE 12

Taraflar, karşılıklı olarak öğrenci velilerinin çocuklarını ve okullarını ziyarette gerekli kolaylığı gösterecektir.

MADDE 13

Türkmenistanlı öğrencilerden YÖS sınavını kendi imkanlarıyla katılan ve bu imtihanı kazananlar devlet burslusu sayılmazlar. Ancak Türkiye'deki okullarda kendi hesabına okuyan Türkmenistanlı öğrenciler Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tescil edilmiş öğretim kurumlarından birine kaydolmak şartıyla her türlü vize, ikamet ve diğer idari işlerde kendilerine yardımcı olunacaktır. Aynı şartlar Türkmenistan için de geçerli olacaktır.

MADDE 14

Öğrenciler, kendi ülkelerinde sağlık kontrolünden geçirilerek gönderilecek, önceden Okuyacakları okullar, kalacakları yurtlar, kendilerine tanınacak maddi imkanlar ve gidecekleri Ülkenin sosyal hayat şartları konusunda bilgilendirilmek üzere kısa bir kurstan geçirileceklerdir. Öğrenciyi kabul eden taraf, öğrenim süresince öğrencilerin sağlık giderlerini karşılayacaktır.

MADDE 15

Öğrenciler, öğrenim görmek üzere gidecekleri ve ikamet edecekleri ülkedeki kurum ve kuruluşların mevzuat hükümlerine tabi olacaklardır.

MADDE 16

Taraflar, karşılıklı olarak her 1500 öğrenciye kadar bir, olmak üzere öğrenci temsilcisi atamayı kabul ederler. Atanan bu temsilcilerin maaş, ev kirası, ulaşım, haberleşme, ikamet vizesi ve büro hizmetleri gibi masraflar ev sahibi ülkece belirlenecek ve karşılanacaktır.

MADDE 17

Türkmenistan Bilim Bakanlığı, Türkiye tarafından Türkmenistan' da açılan okullarda görevlendirilenlere ücretsiz lojman tahsisi edilmesi ve bunlardan vize ücreti alınmaması konusunda yardımcı olacaktır.

MADDE 18

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Türkmenistan'da açılan okullarda görev alacak öğretmenler Türkiye'den gönderilecek ve ücretleri Türkiye tarafından ödenecektir. Ancak, bu okullarda ihtiyaç duyulan Türkmen öğretmenler ile diğer personel Türkmenistan tarafından görevlendirilecek ve ücretleri de Türkmenistan tarafından ödenecektir.

MADDE 19

Taraflar, eğitimin bütün kademelerindeki eğitim programları ve eğitim sistemleri, ders Araç ve gereçleri ile eğitim teknikleri hakkında birbirlerini bilgilendirecekler ve birbirlerine eğitim sistemlerini daha iyi tanımaları amacıyla karşılıklı ziyaret ve incelemelerde bulunacaklardır.

MADDE 20

Taraflar, birlikte hazırlanan ortak tarih ve edebiyat programlarına uygun ders kitaplarının en kısa zamanda hazırlanması için gerekli faaliyetleri sürdürecektir.

MADDE 21

Türk tarafı, Türkmenistan yönetiminin tespit edeceği ortaöğretim seviyesinde bir okulda yeni teknolojilere göre bir elektrik, bir elektronik ve bir makine atölyesi donatacak ve ayrıca Türkmenistan' a bir de matbaa gönderecektir.

MADDE 22

Taraflar, konferans, konser, sergi, defile, folklor, sportif ve benzeri faaliyetlerden birbirlerini haberdar edecekler, katılımlarını sağlayacaklar ve karşılıklı olarak kendi mevzuatları çerçevesinde öğrenci ve öğretmen mübadelesi yapacaklardır.

MADDE 23

Bu protokol çerçevesinde gönderilecek kişi ve heyetlerin yol masrafları gönderen ülke tarafından, diğer masraflar ev sahibi ülke tarafından karşılanacaktır.

MADDE 24

Bu protokol imzalandığı tarihte yürürlüğe girer ve iki yıl için geçerlidir. Protokolün yürürlük süresinin bitiminden üç ay önce taraflardan birisi gerekçeli ve yazılı olarak aksi görüş bildirmediği protokol bir yıl süre ile yenilenmiş sayılacaktır. İş bu protokol 10 Şubat 1994 tarihinde Ankara'da Türkiye Türkçe'si ve Türkmen Türkçe'si olarak birer nüsha düzenlenmiş ve imzalanmıştır.

Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı ve Türkmenistan Devlet "Senet" Birleşigi Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolu

Türkiye ve Türkmenistan Milli Eğitim Bakanlıkları arasında 29.02.1992 tarihinde Aşkabat'ta imzalanan İşbirliği Protokolündeki konular, yapılan çalışmaların ve uygulamaların ışığı altında yeniden ele alınmış ve Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı ile Türkmenistan Devlet "Senet" Birleşigi Başkanlığı arasında her ülkede yürürlükte olan kanunlara dayanarak eğitim-öğretim alanında aşağıdaki konularda görüş birliğine varmışlardır.

MADDE 1

Taraflarca, 10 Şubat 1994 tarihinde Ankara' da Türkiye Milli Eğitim ve Türkmenistan Bilim Bakanlıkları arasında yapılan İşbirliği Protokolü ele alınmış ve bu protokolde yer alan ve Türkmenistan Devlet "Senet" Birleşigi Başkanlığını ilgilendiren konularda görüş birliğine varılmıştır. Bu protokol hükümleri Türkmenistan Devlet "Senet" Birleşigi Başkanlığı ile Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı arasında eğitim-öğretim alanında yapılmakta olan faaliyetlerin ve işbirliğinin tümünde geçerlidir.

MADDE 2

Türkmenistan'dan gelecek ve Türkiye'de okuyacak öğrencilerin yüksek öğrenim öğrencisi olması esastır. Ancak, Türkmenistan'dan gelecek ve Türkiye'de okuyacak ortaöğrenim öğrencilerinin Türkiye Türkçe sini Türkmenistan'da Milli Eğitim Bakanlığınca açılacak Türkiye Türkçe'si Eğitim-Öğretim Merkezinde öğrenmesi uygun görülmektedir. Bu merkezde Başarılı olan ve başarı belgesini alan öğrenciler ayrıca Türkiye'de Türkiye Türkçe'si öğrenimi görmeyeceklerdir.

MADDE 3

Türkmenistan tarafı, Türkiye Türkçe'si Eğitim-Öğretim Merkezi için gereken okul binasını temin edecek, öğretmenlere lojman temininde ve vize işlemlerinin yapılmasında gerekli kolaylığı gösterecektir. Türk tarafı, Türkiye Türkçe'si Eğitim-Öğretim Merkezinin öğretme, araç-gereç ihtiyacın karşılayacak ve merkezi eğitim-öğretime hazırlayacaktır.

MADDE 4

Türkmenistan tarafı, öğrencilere verilmekte olan bursların yeterli olmadığını ifade etti. Türk tarafı, konunun ele alınarak inceleneceğini belirtti.

MADDE 5

Türkmenistan tarafı, Türkmenistan'da Latin Alfabesine geçildiğinde, ders kitaplarının basımı, mevcut daktilo ve bilgisayarların harflerinin Latinceye değiştirilmesi konularında Türk tarafından yardım talebinde bulundu, Türk tarafı, Türkmenistan tarafına bu konuda imkanların elverdiği oranda yardımcı olacağını ifade etti.

MADDE 6

Türkmenistan tarafı, ülkelerinin acil ihtiyacı olan teknik eleman açığının giderilmesi için Endüstri Meslek Liselerinin matbaacılık ve gemicilik bölümlerine öğrenci alınması talebinde bulundu, Türk tarafı, Türkiye'de öğrenim görececek öğrencilerin yüksek öğrenim öğrencisi olmasının esas olduğunu ancak, Türkmenistan Devletinin teknik eleman teminindeki sıkıntılarını dikkate alarak belirtilen bölümlerin her birine 10'ar öğrenci almayı kabul etmiştir.

MADDE 7

Türkmenistan tarafı, ortaöğrenim öğrencilerinin havaalanından okuyacağı okula, okuduğu okuldan havaalanına kadar yılda bir defa yol masraflarını Türk tarafının karşılaması talebinde bulundu. Türk tarafı, mevcut şartnamelere ve Bilim Bakanlığı ile imzalanan İşbirliği Protokolüne göre bunun mümkün olmadığını, ancak konuyu yeniden inceleyeceğini ifade etti.

MADDE 8

Türkmenistan tarafı, Türkmenistan'daki mesleki liselerin öğretmenlerinin ve çeşitli meslek dallarındaki uzmanların Türkiye'de 10-15 gün süre ile hizmet içi eğitime alınması talebinde bulundu. Türk tarafı, konuyu inceleyerek olumlu sonuca ulaştırılması için gayret sarf edeceğini ifade etti.

MADDE 9

Bu protokol imzalandığı tarihte yürürlüğe girer ve iki yıl için geçerlidir. Protokol'ün yürürlük süresinin bitiminden üç ay öne taraflardan birisi gerekçeli ve yazılı olarak aksi görüş bildirmediği takdirde protokol bir yıl süre ile yenilenmiş sayılacaktır. İş bu protokol 06 Haziran 1994 tarihinde Ankara' da Türkiye Türkçe'si olarak iki nüsha düzenlenmiş ve imzalanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti İle Türkmenistan Arasında İlişkilerin ve İşbirliğinin Daha da Geliştirilmesine İlişkin Mutabakat

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ile Türkmenistan Devlet Başkanı, İki ülke arasında egemenlik, eşitlik ve karşılıklı saygı ilkeleri üzerine kurulu ilişkilerin ve işbirliğinin mevcut durumunu ve ikili anlaşmaların uygulanmasını göz önünde bulundurarak, Söz konusu ilişkilerin ve işbirliğinin yüksek bir düzeye ulaşmış bulunduğunu memnuniyetle kaydederek, Birleşmiş Milletler Yasası ile Helsinki Nihai Sendi ve İlgili AGİK belgelerinde yer alan amaçlara ve ilkelere bağlılıklarını teyit ederek ve Kuzey Atlantik Atatürk Antlaşması Teşkilatı ilişkilerini göz önünde bulundurarak, Orta Asya dahil Avrasya bölgesinde ve tüm dünyada istikrara ve güvenliğin tesisine ve anlaşmazlıkların barışçı çözümüne katkıda bulunmak hususundaki kararlılıklarını vurgulayarak, Uluslararası ve bölgesel önemli meseleler hakkında iki ülkenin yaklaşımı ve görüşlerindeki

benzerlikleri kaydederek, İki ÷lke arasında tarihten, k÷l÷t÷rden ve dil birliğinden kaynaklanan özel bağların, k÷l÷t÷r, eğitim ve televizyon alanlarındaki faaliyetlerin ve insani temasların artması neticesinde daha da g÷çlenmiş olmasından duydukları memnuniyeti ifade ederek, Aşağıdaki hususlarda mutabık kalmışlardır.

MADDE 1

Taraflar, ilişkilerini ve işbirliğini g÷çlendirmek ve derinleştirmek yönündeki siyasi iradelerini teyit ederek, yeni imkanlar üzerinde durmuşlar ve bu amaçla gerekli önlemleri almak hususunda mutabık kalmışlardır.

MADDE 2

Taraflar, iki ÷lke arasında ekonomik ve ticari ilişkilerdeki hızlı gelişmeyi ve gelişmenin devamı için mevcut potansiyeli not ederek, bu ilişkilerini daha da ileri götürmek için erekli önlemleri almayı kararlaştırmışlardır.

MADDE 3

Taraflar, Türkmenistan' da karayolları, demiryolları, limanlar ve diğer altyapı projeleri ile müteahhitlik hizmetleri, sanayi, tarım enerji vb. alanlarda işbirliğini devam ettirmeye hazır olduklarını ifade etmişlerdir.

MADDE 4

Taraflar, ikili ticari ve ekonomik ilişkilerini geliştirmek amacıyla, uluslararası diğer taahhütlerine hanel getirmemek koşuluyla, birbirlerine en ziyade kayrılan ÷lke statüsü tanıyacaklardır.

MADDE 5

Taraflar, mümkün olan en kısa süre içinde çifte vergilendirmenin önlenmesine ilişkin bir anlaşma imzalanması hususunda mutabık kalmışlardır.

MADDE 6

Taraflar, ilgili uluslararası ve ikili anlaşmaları çerçevesinde, Türkmen doğal gazının İran ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya nakline yönelik gaz boru hattı projesinin ve bu proje

dahilinde Türkiye'ye Türkmen doğal gazı sağlanmasının süratle gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaya hazır olduklarını teyit etmişlerdir.

MADDE 7

Taraflar, Türkmenistan' dan İran üzerinden Türkiye 'ye düzenli şekilde elektrik enerjisi sağlanması ve Türk ve Türkmen elektrik sistemlerinin birbirlerine bağlanması hususunda hazır olduklarını teyit etmişlerdir. Taraflar, bu konuda başlatılmış olan görüşmeleri ve çalışmaları hızlandırmak hususunda mutabakata varmışlardır.

MADDE 8

Taraflar, tarım alanında işbirliğinin güçlendirilmesinin ve genişletilmesinin önemini kaydederek, bu amaçla, bilimsel-teknik veri, bilim adamı ve uzman değişimi yapılması, ortak toplantılar düzenlenmesi ve kamu ve özel kuruluşları ile şirketlerinin teşvik edilmesi hususunda mutabık kalmışlardır.

MADDE 9

Taraflar, deniz nakliyatı alanında işbirliği yapılmasını kararlaştırmışlar ve bu amaçla bir anlaşma imzalanmasına hazır olduklarını beyan etmişlerdir.

MADDE 10

Taraflar, gümrük alanında da işbirliğinde bulunmayı kararlaştırmışlar ve bu alanda işbirliği esaslarının tespiti için ilgili makamlarına gerekli önlemlerin alınması talimatını vermişlerdir.

MADDE 11

Taraflar, Türkiye ve Türkmenistan arasındaki 1 Mart 1992 tarihli Vize Muafiyet Anlaşması'nı, diplomatik, özel ve hizmet pasaport hamileri için 20 Temmuz 1994 tarihinden itibaren uygulamaya koymak hususunda mutabık kalmışlardır. Taraflar, ekonomik faaliyetleri ve insani temasları kolaylaştırmak amacıyla, karşılıklılık ilkesi uyarınca, normal pasaportlara uyguladıkları harçları 20 Eylül 1994 tarihinden itibaren mümkün olan en düşük düzeye indirmek hususunda mutabakata varmışlardır. Taraflar, söz konusu harçları yakın bir gelecekte kaldırmayı mütalaa etmek hususunda da anlaşmışlardır.

MADDE 12

Taraflar, Türkiye Cumhuriyeti ile Türkmenistan arasındaki konsolosluk ve hukuk ilişkilerinin son yıllarda gösterdiği artma istidadını dikkate alarak, bu alanda her iki ülkenin ilgili makamları arasında etkili bir işbirliği yapılması amacıyla, hukuki, ticari ve cezai konularda hukuki işbirliği ile suçluların iadesi, hükümlerinin nakli ve mahkeme kararlarının tanınması ve tensizini içeren bir adli yardımlaşma anlaşmasının yakın bir gelecekte imzalanması hususunda mutabakata varmışlardır.

MADDE 13

Taraflar, özel tarihi bağlarını vurgulayarak, eğitim, kültür, sanat, turizm ve spor alanlarında mevcut ilişkilerini daha da geliştirmek hususunda mutabık kalmışlardır.

MADDE 14

Taraflar, aralarındaki ilişkileri ve işbirliğini daha da geliştirip güçlendirmek için, düzenli zirve toplantıları ve Bakanlıkları ile kuruluşları arasında danışmalar yapılmasının önemini teyit etmişlerdir.

MADDE 15

Ankara'da 20 Haziran 1994 tarihinde her ikisi de aynı derecede geçerli olmak üzere, Türkçe ve Türkmen dillerinde iki nüsha olarak yapılmıştır. (Türk Cumhuriyetleri ve Topulukları ile yapılan anlaşmalar, 1998 Milli Eğitim Basımevi/Ankara).

Türkiye Cumhuriyeti İle Türkmenistan Hükümeti Arasında Haberleşme Alanında İşbirliği Protokolü

Türkiye Cumhuriyeti ile Türkmenistan; aralarındaki mevcut tarihi ve kültürel bağlara dayalı olarak hızla gelişmekte olan sosyo-ekonomik ilişkiler paralelinde artan haberleşme ihtiyaçlarının karşılanması için gerçekleştirilecek işbirliğinin, dostluk, kardeşlik ve ticari ilişkileri daha da güçlendireceğine olan inançlarını vurgulayarak, iki ülke arasında haberleşme alanında işbirliğini öngören önceden imzalanmış tüm anlaşma ve protokollere atıfta bulunarak ve Türkiye Cumhuriyetinin Türkmenistan'ın gerek Türkiye gerekse Türkiye üzerinden diğer ülkelerle otomatik haberleşmesini teminen Aşkabat'ta tesis

etmiş olduğu “2500 hatlık 2 telefon santrali” ve “IBS uydu yeristasyonu”ile Türk TV programlarının Türkmenistan’a sağlanabilmesi amacıyla yine Aşkabat'ta tesis etmiş olduğu “TVRO” yeristas-yonunu Türkmenistan’a hibe ettiğini ifade ederek,

Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

— Ankara ile Aşkabat arasındaki mevcut devreler ihtiyaçlar ölçüsünde arttırılacaktır.

— Türkmenistan’ın kırsal alan dahil tüm telekomünikasyon şebekesinin modernleştirilmesi için T.C. PTT İşletmesi Genel Müdürlüğü, Türkmenistan Haberleşme

Başkanlığı ile müştereken bir master plan çalışması yapacaktır. Bundan böyle ilgili hususta gerçekleştirilecek tüm faaliyetler, yapılan master plana uygun olarak yürütülecektir.

3 - Türkmenistan, master planın uygulanmasında Türk telekomünikasyon sanayi ürünlerinden azami ölçüde istifade edecektir.

- Türkmenistan; telekomünikasyon şebekesinin modernleştirilebilmesi için gerekli teçhizatın temini amacıyla, Türk şirketleri ile bu teçhizatın yerli üretimine yönelik müşterek yatırımlar yapacaktır. Bu hususta, T.C. PTT İşletmesi Genel Müdürlüğü gerekli koordinasyonu sağlayacaktır.

- Türkmenistan, üçüncü ülkelere olan telefon trafiğinde Türkiye’nin transitlik imkanlarından yararlanacaktır.

- 200 hat kapasiteli teleks santrali ile 200 adet T1000 tipi elektronik teleks makinesi, T.C. PTT İşletmesi Genel Müdürlüğü’nce Türkmenistan’a hibe edilecektir. 1993 yılı başlarında T.C. PTT İşletmesi Genel Müdürlüğü’nce tesis edilecek olan teleks santralının kurulacağı yer ile ilgili survey çalışmaları 1992 Aralık ayı içerisinde gerçekleştirilecektir.

- T.C. PTT İşletmesi Genel Müdürlüğü; Türkmenistan Haberleşme Bakanlığı Personelini, tesis edilen sistemlerin bakım ve işletmesi, uluslararası ilişkiler, iki ülke arasında gerçekleştirilecek hesaplaşma, milletlerarası hesaplaşma ücretinin tespiti ve diğer konularda Ankara’da veya Aşkabat’ta eğitim verecek ve ilgili mevzuatın oluşturulmasında yardımcı olacaktır.

— T.C. PTT İşletmesi Genel Müdürlüğü Aşkabat dışındaki 6 büyük şehre mümkün olan en kısa zamanda “TVRO” ve TV vericileri tesis edecektir.

— Türkiye ile Türkmenistan arasındaki posta ilişkileri (işletme, hesaplaşma vs.), UPU (Dünya Posta Birliği) kararları doğrultusunda yürütülecektir.

— İki ülke yetkilileri posta ücretlerinin düzenlenmesine ilişkin görüşmelerde bulunacaktır.

— Türkiye Cumhuriyeti ile Türkmenistan arasında direkt uçak ve yüzey mektup ile koli postaları düzenlenecektir. Ayrıca, Acele Posta Servisi hizmetine başlanacaktır.

— Türkmenistan; üçüncü ülkeler çıkışlı ve varışlı transit posta gönderilerini, İstanbul Atatürk Hava Limanı alıp-verme merkezi aracılığıyla gönderecektir.

— Türkiye Cumhuriyeti ile Türkmenistan, iki ülke arasında ücretsiz pul mübadelesi yapacak, ülkelerinin pullarının karşılıklı olarak ve diğer ülkelerde tanıtımını ve satışını sağlayacak ortaklaşa filatelik faaliyetlerde bulunacak ve pul basımı korucunda işbirliği yapacaklardır.

— Türkiye Cumhuriyeti ile Türkmenistan, uluslararası toplantılarda birbirlerine destek olacaklardır.

İşbu protokol 4 Aralık 1992 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti arasında, her biri eşit derecede geçerli olmak üzere Türk ve Türkmen dillerinde 2'şer nüsha halinde imzalanmıştır(Resmi Gazete, 7 Temmuz, 21630 Sayı).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması

Aşağıda Taraflar olarak adlandırılacak olan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti; Karşılıklı olarak ülkelerinin güvenlik, toprak bütünlüğü ve bağımsızlıklarını sürdürme arzularını ifade ederek, Aralarında mevcut 3 Aralık 1991 tarihli "Türkiye Cumhuriyeti ile Türkmenistan arasında imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasının hükümlerini dikkate alarak, İki ülke arasındaki dostluk ve işbirliğinin daha da geliştirilmesi hususundaki kararlılıklarını teyit ederek, Aşağıdaki hususlarda anlaşmaya varmışlardır.

Bu Anlaşmanın amacı, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti (Bundan sonra "Taraflar" olarak anılacaklardır.) arasında Askeri Eğitim İşbirliği tesis etmektir.

Bu anlaşmada yer alan terimlerden;

1 “Askeri Personel” taraflardan Birinin Silahlı Kuvvetlerine mensup olup, bu anlaşmanın amaçları için diğer tarafın ülkesinde bulunan personel anlamındadır. Askeri personel kursiyer ve kursiyer olmayan personeli içerir.

2. “Kursiyer Askeri Personel” bu Anlaşma uyarınca askeri eğitim ve öğrenim görmek amacıyla bir tarafın Silahlı Kuvvetleri tarafından, diğer tarafın topraklarına gönderilen Askeri Personel (Subaylar, Astsubaylar ve Askeri Öğrenciler) anlamındadır.

3. “Kursiyer olmayan Askeri Personel” terimi, Anlaşmanın amaçları doğrultusunda bir Tarafın Silahlı Kuvvetleri tarafından, diğer tarafın toprakları üzerinde görevlendirilen Askeri Kursiyerler dışında kalan Askeri Personel anlamındadır. Aynı deyim eğitmen ve öğretmenleri de içine alır.

Askeri Kıyafet/Üniforma

1. Askeri Lise ve Harp Okulu eğitimine gönderilen askeri öğrenciler, kabul eden devletin sağlayacağı askeri üniformayı giymekle yükümlüdürler. Bu öğrenciler, gönderen ülke tarafından verilecek bir askeri sembolü, tanıma amacıyla üniformalarına takabileceklerdir.

2. Diğer askeri personel, kabul eden devletin birlik ve kurumları içerisinde kendi ulusal üniformalarını veya kabul eden devletin üniformasını giyecekler, birlik ve kurum, dışında sivil elbiseli olarak bulunacaklardır. Bununla beraber, çalışma şartlarına bağlı olarak, Kabul Eden Devlet, askeri personele, kendi Silahlı Kuvvetleri tarafından kullanılan gerekli eğitim ve çalışma elbiselerini temin edebilecektir.

Eğitimin uygulamasına ilişkin usuller.

1. Bu anlaşma, Askeri Eğitim İşbirliği alanındaki aşağıdaki konuları kapsar:

- a. Birlik, karargah ve kurumlara askeri ziyaretler,
- b. Tatbikatlara gözlemci gönderme,
- c. Askeri Lise eğitimi,
- d. Harp Okulu eğitimi,
- e. Sınıf Okulu eğitimi,

- f.Harp Akademileri eğitimi,
- v.Askeri Tıp Akademisi ve Askeri Sağlık Okulları eğitimi,
- h.Çeşitli kısa süreli kurslar,
- ı.Birlik, karargah ve kurumlarda görev başı eğitimi.

2. Eğitim ve öğretimler Türkçe olarak yapılır. Gerektiğinde lehçe farklılıklarını gidermek maksadıyla, kabul eden devlet tarafından Türkçe tekamül eğitimi verilir. Uyuşmazlıkların sona erdirilmesi.

Taraflar bu anlaşmanın yorum ve uygulamasından dolayı ortaya çıkacak uyuşmazlıkları,görüşmeler suretiyle çözüme kavuşturacaklardır.Bu görüşmelerden 90 gün içinde bir sonuca varılmadığı takdirde,taraflardan her biri,diğer tarafa 30 günlük bir yazılı ön bildirim ile bu anlaşmayı sona erdireceklerdir.

Sona Erdirme

Taraflardan biri,diğer tarafın anlaşma veya protokol hükümlerine uymadığı veya uyamadığı takdirde,yazılı olarak,istişare önerisinde bulunabilir ve bu istişareler bildirim yapıldığı tarihten itibaren en geç 30 gün içinde başlar.Müteakip 45 gün içinde bir sonuca varılamaz ise,taraflardan herhangi biri 30 günlük bir yazılı ön bildirim ile bu anlaşmayı veya bu anlaşmanın geçerliliğine hanel getirmeksizin protokollerden herhangi birini sona erdirir.

Bu Anlaşma;her biri aynı derecede geçerli olmak üzere Türkiye ve Türkmenistan Türkçe sinde ikişer nüsha olarak tanzim edilmiştir(Resmi Gazete, 13 Nisan 1996, 22610 Sayı).

Ek 2 Tablo:1

2003-2004 Eğitim-Öğretim Yılında Türkiye Cumhuriyetinin Lise ve Üniversitelerinde Eğitime Devam Eden ve Burslu Türkmen Öğrencilerinin İstatistiği

N:	Şehirler	Üniversiteler	Master	4 yıl	Lise	Tömer	Toplam
1	Ankara	Ankara	4	44	9-metalurji	10	67
2		Gazi	5	56		15	76
3		Hacettepe	1	21			22
4		ODTU		12			12
Ankara toplam			10	133	9	25	177
5	İstanbul	İstanbul	10	15		19- Ankara un. Şişli Tömer	44
6		İstanbul Teknik	1	50			51
7		Marmara	9	24			33
8		Yıldız Teknik	5	33			38
9		Boğaziçi		10			10
10		Mimar Sinan		1			1
İstanbul toplam			24	133		19	176
11	İzmir	Ege	7	79		14	100
12		9 Eylül	9	28			37
İzmir toplam			16	107		14	137
13	Konya	Selçuk	10	64			74
14	Bursa	Teoloji	6				6
		Uludağ	8	30			38
15	Eskişehir	Anadolu	3	24			27
16		Osmangazi	1	24			25
17	Kayseri		4	47			51
	Nevşehir	Erciyes		9			9
18	Trabzon	Karadeniz Teknik	5	39			44
19	Bolu	A.İ.Baysal	1	4			5
20	Balıkesir	Balıkesir	1	3			4
21	Samsun	19 Mayıs	2	15			17
Türkiye toplamı			92	632	9	58	791

Kaynak : Milli Eğitim Bakanlığı Yurtdışı Eğitim-Öğretim Genel Müdürlüğü/Ankara

EK 2 Tablo:2

2003-2004 Eğitim-Öğretim Yılında Türkiye Cumhuriyetinin Lise ve Üniversitelerinde Eğitime Devam Eden ve Kendi Hesabına Okuyan Türkmen Öğrencilerinin İstatistiği

N:	Şehirler	Universiteler	Aspirant (doktor)	Master	4 yıl	Lise	Tömer	Toplam
1	Ankara	Ankara			19			19
2		Gazi		1	24			25
3		Hacettepe			19			19
4		ODTU			41			41
5		Bilkent			2			2
Ankara toplam				1	105			106
6	İstanbul	İstanbul			30			30
7		İstanbul Teknik			14			14
8		Marmara	2		21			23
9		Yıldız Teknik			8			8
10		Gebze Y.O		1				1
11		Fatih			2			2
12		Mimar Sinan			1			1
13		Boğaziçi			28			28
İstanbul toplam			2	1	104			107
14	İzmir	Ege	1	1	14			16
15		9 Eylül Üniversitesi			18			18
16		İzmir Teknik lise			1			1
İzmir toplam			1	1	33			35
17	Konya	Selçuk		3	18			21
18	Bursa	Uludağ		1	15			16
19	Eskişehir	Anadolu			12			12
20		Osmangazi	1	1	4			6
21	Kayseri	Erciyes		1	11			12
22	Trabzon	Karadeniz Teknik			13			13
23	Samsun	19 mayıs			4			4
23	Antalya	Akdeniz			4			4
24	Edirne	Trakya			3			3
Türkiye toplamı			4	9	326			339

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Yurtdışı Eğitim-Öğretim Genel Müdürlüğü/Ankara

ÖZGEÇMİŞ

Azat RAHMANOV, 1974 yılında Türkmenistan'ın Serdarabat ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Serdarabat ilçesinde tamamladı. 1993 yılında Türkmenistan Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı'nın Yurtdışı Eğitim – Öğretim sınavını kazanarak Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümüne girdi ve 1998 yılında mezun oldu. 1998 – 1999 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisansa başladı. Bir yıl İngilizce hazırlık programına devam etti.

RAHMANOV, İngilizce, iyi derecede Türkçe ve Rusça bilmektedir.